

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Tomislav Šegina

**DOPRINOS KATOLIČKOGA VJERONAUKA
PROMICANJU RELIGIJSKE DIMENZIJE
INTERKULTURNOGA ODGOJA I
OBRAZOVANJA UNUTAR
GIMNAZIJSKOGA OBRAZOVANJA U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Tomislav Šegina

**DOPRINOS KATOLIČKOGA VJERONAUKA
PROMICANJU RELIGIJSKE DIMENZIJE
INTERKULTURNOGA ODGOJA I
OBRAZOVANJA UNUTAR
GIMNAZIJSKOGA OBRAZOVANJA U
REPUBLICI HRVATSKOJ**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

Prof. dr. sc. Ružica Razum

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Catholic Faculty of Theology

Tomislav Šegina

**THE CONTRIBUTION OF CATHOLIC
RELIGIOUS EDUCATION TO THE
PROMOTION OF THE RELIGIOUS
DIMENSION OF INTERCULTURAL
EDUCATION WITHIN HIGH SCHOOL
EDUCATION IN THE REPUBLIC OF
CROATIA**

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor:

Ružica Razum, Ph.D.

Zagreb, 2024

IZJAVA O AUTORSTVU DOKTORSKOGA RADA

Izjavljujem da je moj doktorski rad *Doprinos katoličkoga vjeronauka promicanju religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar gimnazijskoga obrazovanja u Republici Hrvatskoj* izvorni rezultat mogega rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada. Također izjavljujem da sam proveo postupak provjere korištenjem programa za otkrivanje plagijata PlagScan.

U Zagrebu 2024.

(vlastoručni potpis studenta)

Životopis mentora

Prof. dr. sc. Ružica Razum redovita je profesorica u trajnom zvanju na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Godine 1991. diplomirala je religijsku pedagogiju i katehetiku na Katehetskom institutu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nastavila je studij katehetike i pastorala mladih na Fakultetu odgojnih znanosti Papinskoga salezijanskog sveučilišta u Rimu gdje je 1994. magistrirala te 1998. godine doktorirala, obranivši disertaciju pod naslovom *L'educazione religiosa in Croazia nel contesto postcomunista. Una difficile mediazione tra tradizione e innovazione* (Vjerski odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj u postkomunističkom kontekstu. Između tradicije i inovacije) te postiže doktorat iz odgojnih znanosti, u specijalizaciji katehetike i pastorala mladih. Od 2000. godine zaposlena je na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2010. do 2016. godine obnašala je službu pročelnice Katedre religijske pedagogije i katehetike, a od ak. godine 2012./2013. do ožujka 2021. obnašala je službu prodekanice za nastavu. Objavila je više autorskih i uredničkih knjiga te mnoštvo znanstvenih i znanstveno-stručnih članaka iz područja katehetike i religijske pedagogije. Kao članica radnih skupina pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta sudjelovala je u izradi HNOS-a, Nacionalnog okvirnog kurikulumu i Cjelovite kurikularne reforme. Glavna je urednica *Lađe*, časopisa za promicanje religioznoga odgoja i vrjednota kršćanske kulture. Gost urednik je specijalnog broja časopisa *Religions* „Religious Education and Via Pulchritudis“ i „Contemporary Practices and Issues in Religious Education. Od 2020. do 2024. bila je voditeljica znanstveno-istraživačkog projekta Hrvatske zaklade za znanost *Doprinis religijskog obrazovanja suživotu u multikulturalnome društvu* – RELIGOBRAZ.

Sažetak

Europska društva postaju sve više multikulturalna i religiozno pluralna. Naučiti živjeti društvenu, kulturološku, etničku, spolnu, religioznu i drugu različitost jedan je od najvećih izazova suvremenoga odgoja. Razredna odjeljenja u mnogim školama nisu više samo multikulturalna, nego i multireligijska te je upravo zbog toga od temeljne važnosti da demokratska društva rješavaju međureligijska pitanja i putem obrazovanja. Mnogi europski dokumenti, simpoziji, publikacije i istraživanja potvrdili su važnost proučavanja religije u odgojno-obrazovnom sustavu te odgajanju učenika za *međureligijski dijalog*. Preporuke koje naglašavaju važnost osposobljavanja učenika za život u multikulturalnom svijetu, uključujući i njegovu religijsku dimenziju, mogu se također pronaći u hrvatskim obrazovnim dokumentima i pedagoškoj literaturi te u dokumentima Katoličke Crkve. Crkveni dokumenti koji se bave *ekumenskim i međureligijskim dijalogom* sadrže dijelove u kojima se ukazuje na potrebu učenja o različitim kršćanskim zajednicama, religijama, novim religioznim pokretima i svjetonazorima. Religijska pedagogija ovu vrstu učenja naziva *ekumensko i međureligijsko učenje*. Iako ne postoji jedinstveni europski model vjeronaučne nastave i *interkulturalnog obrazovanja*, kurikulumi katoličkoga vjeronauka u različitim državama jasno pokazuju da obrazovne i crkvene vlasti zadužene za katolički vjeronaučni kurikulum ozbiljno uzimaju u obzir potrebu *ekumenskog, međureligijskog i međukulturalnog odgoja i obrazovanja*. Cilj ovoga doktorskog rad bio je istražiti zastupljenost *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* u dijelu *Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje, kako bi se ustanovilo na koji način srednjoškolski *Katolički vjeronauk* u Republici Hrvatskoj pokušava odgovoriti na spomenute izazove. Novi hrvatski vjeronaučni kurikulum, kao i prethodni vjeronaučni planovi i programi, pokazuje osjetljivost za *religijsku dimenziju interkulturalnog odgoja i obrazovanja*. To pokazuje da se prilikom pisanja novog kurikuluma vodilo računa o suvremenim pedagoškim znanstvenim spoznajama, preporukama međunarodnih institucija i o dokumentima Katoličke Crkve kojima je osnovna misao vodilja da samo ona osoba koja dobro poznaje i poštuje vlastitu religiju može poštovati one koji vjeruju drugačije.

Ključne riječi: interkulturalni odgoj i obrazovanje, religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja, ekumensko i međureligijsko učenje, kurikulum, Katolički vjeronauk

ABSTRACT

European societies are becoming increasingly multicultural and religiously pluralistic. Learning to live with social, cultural, ethnic, gender, religious, and other diversities is one of the greatest challenges of contemporary education. The necessity of coexistence with those who are different calls upon all of us, especially schools, to a new level of thinking and action. Classrooms in many schools are not only multicultural but also multireligious, making it crucial for democratic societies to address interreligious issues through education. The natural place within the school system for learning about other faiths, religions, worldviews, and cultures and for fostering religious dialogue is religious education. Therefore, religious education must not only satisfy the teaching of theology of the parent religion but also incorporate goals contributing to intercultural upbringing and education into its curriculum. As the primary carrier of religious education in the Croatian educational system, even Catholic Religious Education cannot be exempt from the changes brought by multicultural society. Therefore, it is necessary for it to incorporate elements of intercultural education into its curriculum. To establish how secondary Catholic Religious Education in Croatia attempts to respond to these challenges, the aim of this doctoral thesis was to examine the presence of the religious dimension of intercultural education in the part of the *Curriculum for Catholic Religious Education for primary and secondary schools in Croatia*, focusing on secondary education. The work consists of theoretical and research parts.

The first chapter of the theoretical part explains the importance of interculturalism for the educational process, the specifics of its religious dimension, and presents the legal and pedagogical assumptions that enable and encourage the introduction of this type of interculturalism into the educational systems of European countries and the educational system of the Republic of Croatia. Contemporary European societies are characterized by increasing cultural, ethnic, religious, ideological, political, and economic diversity. Learning to live together in such a diverse world becomes one of the greatest challenges of contemporary education. In response to this situation, educational authorities in many European countries have begun to place increasing emphasis on intercultural education. Sensitivity to the religious dimension of this type of education comes to the fore especially after September 11, 2001. It was then realized that religions have the potential to incite believers to violence, but they also have the potential to promote values of respect, justice, and compassion. Such a situation prompted European governments to take religion seriously at the political and legislative levels and to intensify discussions on the role of religious and non-religious worldviews in shaping

society, especially the role of religion in the educational system. Many European documents, symposia, publications, and research have confirmed the importance of studying religion in the educational system and educating students for interreligious dialogue. Recommendations emphasizing the importance of equipping students for life in a multicultural world, including its religious dimension, can also be found in Croatian educational documents and pedagogical literature.

The second chapter of the theoretical part provides an overview of Catholic church documents dealing with ecumenical and interreligious dialogue, containing sections highlighting the need for learning about different Christian communities, religions, new religious movements, and worldviews. Religious pedagogy calls this type of learning ecumenical and interreligious learning, and the definition of these terms is based on a correct understanding of the concepts of ecumenism and interreligious dialogue. These concepts have become integral parts of Catholic Religious Education thanks to the influence of church documents from the Second Vatican Council onwards. Church documents primarily call for knowing one's own religious tradition. Such knowledge can help believers maintain their identity without crisis when encountering members of other faiths and worldviews. In addition to understanding your own religious tradition, church documents also stimulate meeting other Christian churches and communities. This requirement arises from an increasing ecumenical awareness that requires mutual understanding of different Christian denominations with the aim of reestablishing unity. Church documents also stimulate meeting members of other religions and worldviews. This knowledge helps believers overcome prejudices they may have about others and facilitates finding common ground around which they can build coexistence.

The third chapter of the theoretical part provides an overview of the presence of the religious aspect of interculturality in six European Religious Education curricula, the explanation of the different aspects of school religious education in the Croatian educational system, and overview of the development of the religious aspect of interculturality within Catholic Religious Education in Croatia from its introduction to the contemporary curriculum. Although there is no single European model of religious education and intercultural education, curricula for Catholic religious education in different countries clearly show that, regardless of the cultural context and the level of religious pluralism, educational and church authorities responsible for the Catholic Religious Education curriculum take seriously the need for ecumenical, interreligious, and intercultural education. Even Catholic religious education, as

the most prevalent form of religious education in the Croatian educational system, takes into account the need for integrating intercultural content into its own curriculum. All three principles on which its presence in the educational system of the Republic of Croatia is based allow for the presence of the religious dimension of interculturality in the religious education curriculum. Since the introduction of Catholic religious education into the Croatian educational system in the school year 1991/1992, all primary and secondary school plans and programs have shown openness to the religious dimension of interculturality in their basic principles. Even the latest religious education curriculum follows the tradition of previous religious education plans and programs, but in a somewhat expanded form.

The research part presents the results of the research that established the extent to which the new *Curriculum for Catholic Religious Education for primary and secondary schools in Croatia*, in the part concerning secondary education, contains educational outcomes that deal with content related to various Christian denominations, religion, major world religions, sects and new religious movements, atheism, agnosticism, ecumenism, and interreligious dialogue, which domains of Bloom's taxonomy the verbs used in the educational outcomes related to the religious dimension of interculturality belong to, and how the contents related to ecumenical learning relate to the contents related to interreligious learning. The part of the new Religious Education curriculum concerning secondary education contains 14.09% of outcomes that can be classified into the category of the religious dimension of intercultural education. Of these religious intercultural outcomes, 19.51% belong to ecumenical learning, and 80.49% to interreligious learning. Although outcomes containing the religious dimension of interculturality are present in all grades and domains, they are most prevalent in the first year of secondary school and in domains A and D. Regarding the structure of the content of the religious dimension of interculturality, Orthodox and Protestant Christianity is represented with 12.19%, ecumenism with 7.32%, religion (in general) with 9.76%, major world religions with 29.27%, sects and new religious movements with 2.44%, non-religious worldviews with 17.07%, and interreligious and intercultural dialogue with 21.95%. The verbs used in the educational outcomes containing the religious dimension of interculturality belong to the cognitive domain of Bloom's taxonomy in 91.3% of cases, and to the affective domain in 8.7% of cases. In the cognitive domain, the most prevalent verb is "explain", while in the affective domain, it is "recognize."

Keywords: intercultural education, religious dimension of intercultural education, ecumenical and interreligious learning, curriculum, Catholic Religious Education

Sadržaj

Kratice	1
Uvod	2
1. Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	5
1. 1. <i>Interkulturalizam u nastavi</i>	5
1. 2. <i>Religija kao sastavni dio interkulturnoga odgoja i obrazovanja</i>	7
1. 2. 1. Povijesni presjek.....	7
1. 2. 2. Važnost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja.....	9
1. 2. 3. Ciljevi, odgojno-obrazovni preduvjeti i stavovi koje je potrebno promicati u okviru religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja.....	11
1. 2. 4. Pedagoške perspektive religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja...	13
1. 3. <i>Pretpostavke za podučavanje religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u Europi</i>	14
1. 3. 1. Opća deklaracija o pravima čovjeka (148.).....	14
1. 3. 2. Izvješće UNESCO-ova Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće (1996.).....	15
1. 3. 3. Preporuka 1396: Religija i demokracija (1999.).....	15
1. 3. 4. Deklaracija europskih ministara obrazovanja o interkulturalnom obrazovanju u novom europskom kontekstu.....	16
1. 3. 5. Wroclawska deklaracija europskih ministara za kulturu, obrazovanje, mladež i sport o 50 godina europske kulturne suradnje.....	16
1. 3. 6. Varšavska deklaracija Trećeg sastanka na vrhu predsjednika država i vlada.....	17
1. 3. 7. Preporuka 1720: Obrazovanje i religija (2005.).....	17
1. 3. 8. Farska deklaracija o strategiji Vijeća Europe za razvoj interkulturnoga dijaloga.....	17
1. 3. 9. Rezolucija 1510: Sloboda izražavanja i poštovanje religijskih uvjerenja (2006.).....	18
1. 3. 10. Deklaracija Europske konferencije o religijskoj dimenziji interkulturnoga dijaloga.....	18

1. 3. 11. Preporuka 1804: Država, religija, svjetovnost i ljudska prava (2007.).....	19
1. 3. 12. Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools (2007.).....	19
1. 3. 13. Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“..	19
1. 3. 14. Preporuka Odbora ministara državama članicama o dimenziji religijskih i nereligijskih uvjerenja unutar interkulturnoga obrazovanja.....	20
1. 3. 15. Preporuka 1962: Religiozna dimenzija interkulturnoga dijaloga (2011.).....	21
1. 3. 16. Rezolucija Europskog parlamenta: Uloga interkulturnoga dijaloga, kulturne raznolikosti i obrazovanja u promicanju temeljnih vrijednosti EU-a (2016.).....	21
<i>1. 4. Pretpostavke za podučavanje religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj.....</i>	<i>22</i>
1. 4. 1. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008.).....	22
1. 4. 2. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.).....	22
<i>1. 4. 3. Religijska dimenzija interkulturalnosti i hrvatska religijsko-pedagoška literatura....</i>	<i>24</i>
<i>Zaključak.....</i>	<i>26</i>
2. Ekumensko i međureligijsko učenje.....	28
<i>2. 1. Ekumensko učenje.....</i>	<i>28</i>
2. 1. 1. Ekumenizam.....	28
2. 1. 2. Ekumensko učenje u ekumenskim dokumentima Katoličke Crkve.....	30
2. 1. 3. Ekumensko učenje u katehetskim dokumentima Katoličke Crkve.....	32
2. 1. 4. Ciljevi ekumenskoga učenja.....	35
<i>2. 2. Međureligijsko učenje.....</i>	<i>35</i>
2. 2. 1. Međureligijski dijalog.....	35
2. 2. 2. Međureligijsko učenje u dokumentima Katoličke Crkve.....	37

2. 2. 3. Međureligijsko učenje u katehetskima dokumentima Katoličke Crkve.....	40
2. 2. 4. Ciljevi međureligijskoga učenja.....	43
<i>Zaključak.....</i>	<i>44</i>
3. Religijska dimenzija interkulturalnosti u katoličkoj religijskoj nastavi.....	46
<i>3. 1. Religijska dimenzija interkulturalnosti u europskim kurikulumima.....</i>	<i>46</i>
3. 1. 1. Austrija.....	47
3. 1. 2. Irska.....	48
3. 1. 3. Njemačka.....	49
3. 1. 4. Italija.....	50
3. 1. 5. Belgija.....	51
3. 1. 6. Malta.....	52
<i>3. 2. Utemeljenost školskoga vjeronauka u hrvatskome odgojno-obrazovnom sustavu.....</i>	<i>52</i>
<i>3. 3. Razvoj religijske dimenzije interkulturalnosti unutar Katoličkog vjeronauka u Hrvatskoj od uvođenja do suvremenog Kurikuluma.....</i>	<i>53</i>
<i>3. 4. Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj.....</i>	<i>58</i>
3. 4. 1. Kurikulumske domene Katoličkog vjeronauka.....	59
3. 4. 2. Religijski interkulturalni ishodi.....	60
<i>Zaključak.....</i>	<i>61</i>
4. Kvantitativna analiza: metodologija, rezultati i rasprava.....	63
<i>4. 1. Cilj, hipoteze i metodologija istraživanja.....</i>	<i>63</i>
<i>4. 2. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja u prvom razredu gimnazije.....</i>	<i>67</i>
4. 2. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu.....	67
4. 2. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana.....	73

4. 2. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu.....	78
4. 2. 4. Domena D: Crkva u svijetu.....	82
4. 2. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 1. razred gimnazije.....	87
<i>4. 3. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u drugom razredu gimnazije.....</i>	<i>90</i>
4. 3. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu.....	90
4. 3. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana.....	94
4. 3. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu.....	99
4. 3. 4. Domena D: Crkva u svijetu.....	103
4. 3. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 2. razred gimnazije.....	108
<i>4. 4. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u trećem razredu gimnazije.....</i>	<i>110</i>
4. 4. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu.....	111
4. 4. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana.....	115
4. 4. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu.....	119
4. 4. 4. Domena D: Crkva u svijetu.....	124
4. 4. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 3. razred gimnazije.....	128
<i>4. 5. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u četvrtom razredu gimnazije.....</i>	<i>130</i>
4. 5. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu.....	130
4. 5. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana.....	135
4. 5. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu.....	140
4. 5. 4. Domena D: Crkva u svijetu.....	144

4. 5. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 4. razred gimnazije.....	148
4. 6. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 1.-4. razred gimnazije.....	151
4. 7. Rasprava.....	159
4. 7. 1. Prva hipoteza (H 1.).....	159
4. 7. 2. Druga hipoteza (H 2.).....	160
4. 7. 3. Treća hipoteza (H 3.).....	160
4. 7. 4. Četvrta hipoteza (H 4.).....	160
4. 7. 5. Peta hipoteza (H 5.).....	161
4. 7. 6. Šesta hipoteza (H 6.).....	161
Zaključak	162
Literatura	170
Životopis	181

Kratice

CT

IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae* (1979.)

DK

PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi*, Città del Vaticano, 2020.

GS

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. 12. 1965.)

NA

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (28. 10. 1965.)

NOK

MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2011.

ODK

KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (1997.), Zagreb, 2000.

OKD

SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1971.

RNE

BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri*, Zagreb, 1992.

UR

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. 11. 1964.)

Uvod

Ljudi svih generacija doživljavaju da se svijet sve više povezuje. Ne samo da vijesti o događajima iz drugih krajeva svijeta dolaze do nas putem medija, već i mnogi doseljenici iz tih krajeva dolaze u Europu. Europska društva postaju sve više multikulturalna i religiozno pluralna. U ovoj situaciji pluralizam, tolerancija i dijalog važniji su nego ikad. Naučiti živjeti društvenu, kulturološku, etničku, spolnu, religioznu i drugu različitost jedan je od najvećih izazova suvremenoga odgoja. Nužnost suživota s onima koji su različiti poziva sve nas, osobito školu, na novu razinu razmišljanja i djelovanja. U tome sigurno iznimno mjesto pripada potrebi ostvarivanja dijaloga. Dijalog, osobito *međukulturni dijalog*, smatra se ključem budućnosti. *Međukulturni dijalog* obuhvaća razmjenu mišljenja između pojedinaca i skupina različitog etničkog, kulturnog, religijskog podrijetla, uz uzajamno razumijevanje i poštivanje. Neizbježna je religijska dimenzija toga dijaloga.

Razredna odjeljenja u mnogim školama nisu više samo multikulturalna, nego i multireligijska te je upravo zbog toga od temeljne važnosti da demokratska društva rješavaju međureligijska pitanja i putem obrazovanja.¹ Prirodno mjesto unutar školskoga sustava za učenje o drugim konfesijama, religijama, svjetonazorima i kulturama te za ostvarivanje dijaloga religijska je nastava. Upravo se zbog toga religijska nastava ne smije zadovoljiti samo poučavanjem teologije matične religije, nego sastavni dio njezinoga kurikulumu moraju postati i ciljevi koji pridonose *interkulturalnom odgoju i obrazovanju*. Iako Hrvatska nije u toj mjeri multikulturalna kao zapadne europske države², i na nju utječu društvene promjene koje se događaju u tim državama. Kako bi se hrvatsko društvo pripremilo na izazove koje donose društvene promjene, mora prilagoditi vlastiti odgojno-obrazovni sustav. Kao glavni nositelj religijske nastave u hrvatskome odgojno-obrazovnom sustavu, *Katolički vjeronauk* ne može biti izuzet od promjena koje donosi multikulturalno društvo, stoga je potrebno da u svoj kurikulum uvrsti elemente *interkulturalnog odgoja i obrazovanja*.

¹ Usp. UNESCO, *Guidelines on Intercultural Education*, Paris, 2006., 14.

² Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ, *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2019.; Marijana MOHORIĆ, *Koncepti Boga kod adolescenata i neke perspektive za aktualizaciju katehetske prakse u hrvatskom kontekstu*, u: *U kakvog Boga ljudi danas vjeruju odnosno ne vjeruju?*, J. Bošnjaković (ur.), Osijek, 2022., 53-78.

Najveći postotak hrvatskih srednjoškolaca smatra se katolicima i to u nešto većem postotku u odnosu na opću populaciju. Također možemo ustvrditi da je vjera važan dio identiteta većine srednjoškolaca te da većina srednjoškolaca prakticira bar neki oblik vjerske prakse. Čak 67, 9% srednjoškolaca ne slaže se s tvrdnjom da postoji samo jedna istinita religija. Tvrdnju da su sve religije jednako vrijedne podržava 65, 7% srednjoškolaca, dok tvrdnju da dobra kršćanina ne trebaju zanimati druge religije podržava tek 19% srednjoškolaca. Promicanje dijaloga među religijama je za 66, 4% srednjoškolaca je uglavnom i izrazito važna aktivnost koju Crkva treba provoditi u društvu.

Cilj ovoga doktorskog rad bio je istražiti zastupljenost *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* u dijelu *Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje kako bi se ustanovilo na koji način srednjoškolski *Katolički vjeronauk* u Republici Hrvatskoj pokušava odgovoriti na spomenute izazove. Doktorski rad *Doprinos katoličkoga vjeronauka promicanju religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar gimnazijskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj* nastao je u sklopu projekta *Religobraz* Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.³ Rad se sastoji se od teorijskog i istraživačkog dijela.

Teorijski dio donosi pregled relevantne domaće i strane literature koja se bavi *religijskom dimenzijom interkulturnoga odgoja i obrazovanja*, dokumente međunarodnih institucija i Republike Hrvatske koji se bave spomenutom temom te dokumente Katoličke Crkve o *ekumenskom i međureligijskom dijalogu*. U ovom dijelu rada prezentiraju se i rezultati analize šest europskih katoličkih vjeronaučnih kurikuluma s obzirom na prisutnost *religijske dimenzije interkulturalnosti* prikupljeni desk-metodom, donosi se govor o utemeljenost školskoga vjeronauka u hrvatskome odgojno-obrazovnom sustavu te pregled razvoja *religijske dimenzije interkulturalnosti* unutar *Katoličkog vjeronauka* u Hrvatskoj od uvođenja do danas.

Istraživački dio donosi prikaz rezultata istraživanja kojim se ustanovilo u kojoj mjeri *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji obrađuju sadržaje vezane uz različite kršćanske konfesije, religiju općenito, velike svjetske religije, sljedbe i nove religiozne pokrete, ateizam, agnosticizam, ekumenizam, *međureligijski* i *međukulturni dijalog*; kojim razinama znanja pripadaju odgojno-obrazovni ishodi povezanim s *religijskom dimenzijom interkulturalnosti* te u kakvom su odnosu sadržaji vezani uz *ekumensko* u odnosu na sadržaje vezane uz *međureligijsko učenje*.

Terminološka pojašnjenja

Radi lakšega ulaska u problematiku doktorskog rada, na početku donosimo kratka terminološka pojašnjenja. Pod pojmom *religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja* podrazumijeva se učenje iz perspektive jedne konfesije (u ovom slučaju katoličke) o različitim kršćanskim konfesijama, religijama koje su različite u odnosu na vlastitu religiju,

³ Razdoblje provedbe projekta bilo je od 2019. do 2024. godine, a projekt je financiran od strane Hrvatske zaklade za znanost.

sljedbama i novim religioznim pokretima te učenje o različitim nereligioznim svjetonazorima (ateizam i agnosticizam). Ova vrsta učenja ne odnosi se samo na činjenično usvajanje znanja o onima koji drugačije vjeruju, već i na usvajanje vještina i stavova koji su nam potrebni za susret s njima. *Katolički vjeronauk* školska je religijska nastava konfesionalnoga tipa, koju u suradnji s državnim vlastima Republike Hrvatske organizira Katolička Crkva. *Gimnazija*⁴ je vrsta srednje škole koja može biti opća ili specijalizirana, a traje četiri godine.

Struktura rada

Ovaj se rad uz uvod i zaključak sastoji od teorijskog i istraživačkog dijela:

Uvod

I. Teorijski dio

1. Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja
2. Ekumensko i međureligijsko učenje
3. Religijska dimenzija interkulturalnosti u katoličkoj religijskoj nastavi

II. Istraživački dio

4. Kvantitativna analiza: metodologija, rezultati i rasprava

Zaključak

⁴ Usp. HRVATSKI SABOR, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (2020.), u: <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-i-C5%A1koli>

1. Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja

„U svijetu povećane društvene pokretljivosti, migracija i kulturne izmiješanosti nezaobilazno značenje u pedagoškom i religijsko-pedagoškom djelovanju dobiva interkulturalna kompetencija i učenje za život u jednom, sve više globalno povezanom, svijetu.“⁵ Obrazovne ustanove, osobito škole, imaju važnu ulogu u promicanju *interkulturalnoga obrazovanja i dijaloga*, uključujući i njegovu religijsku dimenziju.⁶ Zadaća ovog poglavlja je objasniti važnost teme *interkulturalizma* za odgojno-obrazovni proces, objasniti specifičnosti njegove religijske dimenzije te prikazati zakonske i pedagoške pretpostavke koje omogućuju i potiču uvođenje ove vrste *interkulturalizma* u odgojno-obrazovne sustave europskih država te u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske.

1. 1. Interkulturalizam u nastavi

Suvremeni *interkulturalizam* u znanstvenoj teoriji te u javnoj i obrazovnoj politici javlja se u prošlom stoljeću u Sjedinjenim Američkim Državama kao izraz pragmatičnoga interesa za međunarodno približavanje većinskih i manjinskih etničkih skupina.⁷ U Europi se ideja *interkulturalizma* javlja 1970-ih i 1980-ih kada Vijeće Europe i Europska zajednica postaju svjesni učinaka demografskog rasta doseljeničkih zajednica na multietničko i multikulturalno obilježje europskih društava.⁸ Američki i europski *interkulturalizam* glavni naglasak stavljaju na obrazovanje i integraciju djece migranata i pripadnika starosjedilačkih naroda u matični školski sustav. Osnovni cilj ove vrste *interkulturalizma* je afirmirati kulturni i skupni identitet drugih te smanjiti predrasude i diskriminaciju.⁹ Osim na pojam *interkulturalizam* u literaturi možemo naići i na pojam *multikulturalizam*. Pojmovima *multikulturalizam* i *multikulturalno obrazovanje* najčešće se koriste autori anglosaksonskoga govornog područja, dok se pojmovima *interkulturalizam* i *interkulturalno obrazovanje* koriste europski autori.¹⁰ U novije doba dolazi do izjednačavanja ovih pojmova te se oni koriste kao sinonimi. Ipak, treba voditi računa o razlici između tih pojmova. *Multikulturalizam* je politika utemeljena na prihvaćanju činjenice postojanja različitih kultura u nekoj državi ili društvu kojom se nastoji postići

⁵ Ana Thea FILIPOVIĆ, *Učiti živjeti zajedno. Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*, Zagreb, 2017., 127.

⁶ Usp. Nenad MALOVIĆ – Kristina VUJICA, Multicultural Society as Challenge for Coexistence in Europe, u: *Religions*, 2021., 12 (8), 615, 3. (<https://www.mdpi.com/2077-1444/12/8/615>)

⁷ Usp. Vjeran KATUNARIĆ, Jedan uvod u interkulturalizam, u: *Theleme*, 37 (1991.) 2, 117.

⁸ Usp. Marija SABLJIĆ, *Interkulturalizam u nastavi*, Zagreb, 2014., 15.

⁹ Usp. *Isto*, 17-18.

¹⁰ Usp. *Isto*, 20.

miješanje ili koegzistencija tih kultura.¹¹ „*Interkulturalnost* nasuprot *multikulturalnosti* stavlja naglasak na interaktivnu dimenziju i sposobnost entiteta da ostvaruju zajedničke projekte, da prihvaćaju podijeljene odgovornosti i stvaraju zajedničke identitete.“¹² Kada se govori o *interkulturalnom odgoju i obrazovanju* misli se prije svega na pedagogiju te na njezine ciljeve, sadržaje, nastavni proces, nastavne programe, vrednovanje i materijale koji služe za razvijanje *interkulturalne kompetencije*.¹³ *Interkulturalni odgoj i obrazovanje* ne sastoji se samo od prijenosa znanja o drugoj kulturi. „Da bismo nekoga prihvatili, nije dovoljno samo poznavati ga, nego je potrebno biti u odnosu s njim.“¹⁴ Danas se od *interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* očekuje rješavanje problema suživota među različitim kulturnim, etničkim i vjerskim skupinama. Njegova je zadaća unaprjeđivanje, afirmiranje i zaštita ljudskih prava, temeljnih sloboda i demokracije, promicanje svijesti o vlastitom nacionalnom, kulturnom, jezičnom i vjerskom identitetu¹⁵ te poticanje međusobnog razumijevanja i uvažavanja različitosti.¹⁶ Mogući ishodi *interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* mogu se definirati na sljedeći način:

- pripremanje učenika za svakodnevni susret s različitostima i njihovo prihvaćanje
- pripremanje učenika za pozitivno reagiranje na različitosti te za njihovo shvaćanje kao prilike za stjecanje novih iskustava, a ne kao prijetnju
- promicanje razumijevanja obrazovnih i socijalnih problema vezanih uz kulturne različitosti
- razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja
- priznavanja prava drugima na posjedovanje kulturnoga identiteta
- razvijanje komunikacijskih vještina
- stjecanje znanja i razvijanje sposobnosti korištenja znanja o drugima i drugačijima
- razvijanje socijalne osjetljivosti te osjećaja za rješavanje socijalnih problema
- razvijanje sposobnosti suradnje u multikulturalnom društvu.¹⁷

¹¹ Usp. Jadranka ČAČIĆ-KUMPES, Politike reguliranja kulturne i etničke raznolikosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi, u: *Migracijske i etničke teme*, 20 (2004.) 2-3, 151.

¹² Marija SABLJIĆ, *Interkulturalizam u nastavi*, 23.

¹³ Usp. Elvi PIRŠL, *Interkulturalni odgoj i obrazovanje*, u: Elvi PIRŠL, *Vodič za interkulturalno obrazovanje*, Zagreb, 2016., 47.

¹⁴ *Isto*, 47-48.

¹⁵ O odnosu identiteta i kulture te njihovog utjecaja na interkulturalni/transkulturalni odgoj i obrazovanje, više se može saznati u članku: Nenad MALOVIĆ, Dinamičan identitet i kulturalni resursi u transkulturalnom kontekstu, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 47-62.

¹⁶ Usp. Vjeran KATUNARIĆ, Tri lica kulture, u: *Društvena istraživanja*, 5 (1996.) 5-6, 850.

¹⁷ Usp. Neven HRVATIĆ – Marija SABLJIĆ, *Interkulturalne dimenzije nacionalnog kurikulumu*, u: *Pedagogijska istraživanja*, 5 (2008.) 2, 198.

Kao što je već spomenuto, zadaća *interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* jest razvijanje *interkulturalne kompetencije* kod učenika. Pri određivanju *interkulturalne kompetencije* potrebno je jasno definirati pojam kompetencije. „Kompetencija podrazumijeva posjedovanje odgovarajućih vještina, sposobnosti i znanja koji nam dopuštaju adekvatno ponašanje u specifičnom kontekstu. Obuhvaća kognitivnu (znanje), funkcionalnu (primjena znanja), osobnu (ponašanje) i etičku (načela i vrijednosti u ponašanju) dimenziju i ne ovisi samo o jednoj dimenziji već o međusobnom spletu svih navedenih dimenzija.“¹⁸ *Interkulturalna kompetencija* iznimno je značajna za život u pluralnoj Europi jer osposobljava učenika za suočavanje s društvenom nepravdom i diskriminacijom te za promociju ljudskih prava i demokratskog građanstva.¹⁹ Publikacija Vijeća Europe *Razvijanje interkulturalne kompetencije kroz obrazovanje* predstavlja *interkulturalnu kompetenciju* kao kombinaciju znanja, vještina i stavova koji učenicima omogućuju da razumiju i poštuju ljude koji pripadaju različitim kulturama, da reagiraju primjereno i s poštovanjem u komunikaciji s takvim ljudima, da s njima uspostavljaaju pozitivne i konstruktivne odnose te da razumiju sebe i vlastitu kulturnu pripadnost kroz susrete s kulturnom različitosti.²⁰

1. 2. *Religija kao sastavni dio interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*

Religija se nije oduvijek smatrala sastavnim dijelom *interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*. Vijeće Europe definiralo ju je sastavnim dijelom ove vrste odgoja i obrazovanja tek 2003. godine. Nastavak poglavlja donosi prikaz povijesnog razvoja *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*, objašnjenje njezine važnosti, ciljeve, odgojno-obrazovne preduvjete i stavove koje promiče, objašnjenje pojma *međureligijska kompetencija* te njezine pedagoške perspektive.

1. 2. 1. Povijesni presjek

Do 2001. godine smatralo se da proučavanje religijskih uvjerenja i svjetonazora ne spada u sferu javnih institucija te zbog toga *interkulturalno obrazovanje* u javnim školama Europe nije uključivalo religijsku dimenziju.²¹ Teroristički napadi na samom početku 21. stoljeća (New York, Bali, Casablanca, Jakarta itd.) pitanje razumijevanja religijske raznolikosti i oblikovanja religijskog identiteta učenika u javnim školama doveli su u kontekst političke, društvene,

¹⁸ Elvi PIRŠL, Što je interkulturalna kompetencija?, u: Elvi PIRŠL, *Vodič za interkulturalno obrazovanje*, 145.

¹⁹ Usp. *Isto*, 165.

²⁰ Usp. Robert JACKSON, *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and on religious world views in intercultural education*, Council of Europe, 34-35.

²¹ Usp. Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive, u: *Život i škola*, 62 (2016.) 2, 146.

kulturne i obrazovne agende diljem svijeta.²² Rasprava o potrebi uključivanja religijske dimenzije interkulturnoga obrazovanja u obrazovne sustave pokrenuta je 2001. godine na *Međunarodnoj savjetodavnoj konferenciji o školskom obrazovanju (International Consultative Conference on School Education)*.²³ Na njoj je zauzeto stajalište da javno obrazovanje treba pridonositi kako promicanju tolerancije i nediskriminirajućih stavova, poštujući pritom pluralnost mišljenja i uvjerenja, tako i kroskulturnome razumijevanju različitosti.²⁴ Vijeće Europe 2002. godine pokrenulo je veliki projekt pod nazivom *The Challenge of Intercultural Education Today: religious Diversity and Dialogue in Europe*, što je bio poticaj za novu, prošireniju viziju *interkulturnoga obrazovanja*.²⁵ Europski obrazovni stručnjaci prihvatili su religiju na razini kulturne činjenice koja egzistira u društvu kao dobro koje pridonosi socijalnoj koheziji. Na susretu europskih obrazovnih stručnjaka 2003. godine u Parizu identificirana su temeljna pitanja vezana uz razumijevanje koncepta religijske raznolikosti, a u Ateni iste godine na konferenciji europskih ministara obrazovanja donesene su preporuke koje su poslužile kao baza projekta Vijeća Europe pod nazivom *Intercultural education: managing diversity, strengthening democracy*.²⁶ „Te je godine Vijeće Europe definiralo religijsku dimenziju integrativnim dijelom *interkulturalnog obrazovanja* u javnim školama te ju je od 2004. godine počelo sagledavati s aspekta obrazovne politike, obrazovne prakse i stručnog osposobljavanja učitelja i nastavnika.“²⁷ U 2005. godini na razini Vijeća Europe raspravljalo se o programskim smjernicama religijske formacije učitelja i nastavnika, a u razdoblju od 2006. do 2009. godine Europska komisija financirala je međunarodni projekt pod nazivom *Religion in Education: a Contribution to Dialogue or a Factor of Conflict in Transforming Societies of European countries*.²⁸ Vijeće Europe 2008. godine prihvatilo je uz religijska i sekularna svjetonazorska uvjerenja kao važan doprinos obrazovanju za demokratsko građanstvo, ljudska prava i *interkulturalni dijalog*. O uključivanju religijske i sekularne svjetonazorske dimenzije u koncept

²² Usp. *Isto*.

²³ Usp. <https://digitallibrary.un.org/record/432530>

²⁴ Usp. *Final Document of the International Consultative Conference on School Education in Relation to Freedom of Religion or Belief, Tolerance and Non-Discrimination*, https://www.hurights.or.jp/archives/human_rights_education_in_asian_schools/section2/2002/03/final-document-of-the-international-consultative-conference-on-school-education-in-relation-to-freed.html

²⁵ Usp. <https://www.coe.int/en/web/education-and-religious-diversity/-/religious-diversity-and-intercultural-education-a-reference-book-for-schools-2007->

²⁶ Usp. COUNCIL OF EUROPE, *Declaration by the European ministers of education on intercultural education in the new European context*, <https://rm.coe.int/declaration-by-the-european-ministers-of-education-on-intercultural-ed/16807462b5>

²⁷ Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive*, 146.

²⁸ Usp. <https://cordis.europa.eu/project/id/28384>

interkulturnoga obrazovanja nastavilo se promišljati 2009. godine u Strasbourgu, a 2010. i 2011. godine u Ohridu i Luxembourggu analizirala se uloga medija u promicanju *interkulturnoga i međureligijskog dijaloga*. U Draču 2012. godine razmatrala se uloga mladih u promicanju *interkulturnoga i međureligijskog dijaloga*, a od 2013. do 2015. godine okvir djelovanja Vijeća Europe bio je usredotočen na ulogu javnih škola u poticanju *međuvjerskog i interkulturnoga razumijevanja* među učenicima.²⁹ Važnost zastupljenosti *međuvjerskog dijaloga* u području odgoja i obrazovanja potvrdila je i *Rezolucija Europskog parlamenta o ulozi međukulturalnog dijaloga, kulturne raznolikosti i obrazovanja u promicanju temeljnih vrijednosti EU-a* (2016.) ističući sljedeće ishode *međuvjerskog dijaloga*: „promicanje pozitivne interakcije i suradnje, *interkulturalnog razumijevanja i poštovanja*, povećanje raznolikosti i osjećaja poštovanja prema demokraciji, slobodi, ljudskim pravima te toleranciji spram univerzalnih vrijednosti i vrijednosti pojedine kulture.“³⁰

U Republici Hrvatskoj govor o *religijskoj dimenziji interkulturalnosti* sve do nedavno bio je gotovo u potpunosti zanemaren. Osim u nekoliko članaka i knjiga, i to od strane katehetičara i religijskih pedagoga, sve do projekta *Religobraz* (2020.-2024.) ova tema nije bila obrađivana sustavno i cjelovito. Cilj ovog projekta bio je istražiti doprinos religijskog obrazovanja u školama u Hrvatskoj odgoju i obrazovanju za suživot u multikulturalnome društvu. Istraživanja su provedena na razini kurikuluma predmeta koji posreduju religijska znanja te na razini interkulturalnih kompetencija samih nastavnika.³¹ U sklopu ovog projekta obranjena je i jedna doktorska disertacija na temu *interkulturalnih kompetencija katoličkih vjeroučitelja*.³²

1. 2. 2. Važnost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja

U zadnja dva desetljeća dvadesetog stoljeća zbog naseljavanja doseljenika koji pripadaju nekršćanskim religijama (muslimani, budisti, hindusi itd.), u Europi religija postaje sve veći društveni problem.³³ „Budući da je religija u većini zemalja iz kojih su došli migranti vrlo važan aspekt života, sekularna europska društva morala su se nanovo suočiti s pitanjem značenja i uloge religije. Europska društva potisnula su vjeru u područje privatnog života

²⁹ Usp. *Isto*, 146-147.

³⁰ EUROPSKI PARLAMENT, *Rezolucija Europskog parlamenta: Uloga međukulturalnog dijaloga, kulturne raznolikosti i obrazovanja u promicanju temeljnih vrijednosti EU-a* (br. 6), u: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0005_EN.html

³¹ Usp. Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Marija JURIŠIĆ (ur.), *Priručnik za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Sažetak rezultata projekta RELIGOBRAZ*, Zagreb, 2024.

³² Usp. Marija JURIŠIĆ, *Stavovi i mišljenja katoličkih vjeroučitelja u Republici Hrvatskoj o osposobljenosti za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog obrazovanja*, Zagreb, 2024., u:

<https://dabar.srce.hr/islandora/object/kbf%3A171>

³³ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *Interkulturalizam u obrazovanju*, u: *Diacovensia* 29 (2021.) 4, 552.

pojedinaца i isključile su je iz javnog područja. Doseljenicima je, naprotiv, bila važna zajednica te kolektivno i javno iskazivanje religioznosti.³⁴ Zbog naglog povećanja kulturne različitosti javila se potreba stvaranja društva koje je otvoreno prema razlikama, ali koje istodobno ostaje stabilno. Vlasti u mnogim europskim državama postale su svjesne da je za stvaranje takvog društva potrebno izraditi zajedničke smjernice za obrazovanje građana koje će promicati zajedničke europske vrijednosti, kao što su ljudska prava i temeljne slobode, nenasilje, jednakost mogućnosti, poštivanje drugoga i solidarnost, očuvanje okoliša i uravnoteženi razvoj, osobna odgovornost i sl. U tom kontekstu, *interkulturno obrazovanje* postaje nezaobilazni čimbenik koji omogućuje prevladavanje napetosti i sukoba te razvijanje poštovanja za druge ljude, kulture i religije.³⁵ Potreba suživota s onima koji su drugačiji poziva sve odgovorne, posebice školu, na novu razinu razmišljanja i djelovanja.³⁶ Razredna odjeljenja u mnogim europskim školama nisu više samo multikulturalna, nego su i multireligijska. Djeca i mladi u svojoj okolini susreću ljude različitih religijskih opredjeljenja te ih je stoga potrebno naučiti kako te osobe smjestiti unutar vlastitog mentalnog sklopa ne napuštajući svoj identitet i svoju tradiciju. Mladim ljudima potrebno je pružiti mogućnost stjecanja znanja i interpretacijskih kompetencija koje će im omogućiti da prepoznaju, razumiju i poštuju svoje i tuđe religijsko podrijetlo.³⁷ Upravo je zbog toga od iznimne važnosti da demokratska društva rješavaju međureligijska pitanja i putem obrazovanja.³⁸ Govor o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* sastavni je dio europske obrazovne literature i dokumenata. „U recentnoj europskoj literaturi rabe se različiti termini kojima se opisuje i pojašnjava religijska dimenzija interkulturnoga obrazovanja: 'the religious dimension of intercultural education', 'religion education', 'teaching about religions', 'teaching about religions and beliefs' i sl.“³⁹ U promišljanju o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* ističe se važnost znanja, stavova i vještina. Znanje (povijesno, lingvističko, kulturalno, religijsko) je nužno za razumijevanje i poštivanje drugih. Bez poznavanja i razumijevanja

³⁴ *Isto.*

³⁵ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Zagreb, 2015., 143.-144.

³⁶ Usp. Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ – Tomislav ŠEGINA, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju, u: *Crkva u svijetu*, 56 (2021.) 4, 592.

³⁷ Usp. Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja u europskim i hrvatskim dokumentima, u: Ružica RAZUM-Nenad MALOVIĆ-Kristina VUJICA (ur.), *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, 217-218.

³⁸ Usp. UNESCO, *Guidelines on Intercultural Education*, UNESCO, 14.

³⁹ Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ – Tomislav ŠEGINA, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju, 605.

drugih nema ni pravog dijaloga.⁴⁰ Religija može dati svoj doprinos *međukulturnome dijalogu* samo ako u javnom prostoru postoji sloboda vjere. Branjenje javnog ispovijedanja vjere i upoznavanja javnosti s istinama vjere negativno utječe na mogućnost plodnog dijaloga i djelotvorne suradnje između razuma i religijske vjere.⁴¹ Budući da je dijalog rezultat poznavanja i razumijevanja, škole bi trebale preuzeti obavezu religijskog opismenjavanja nužnog za razumijevanje kulturnih, društvenih i političkih procesa. Međutim, samo znanje o religijama nije dovoljno. Poučavanje religije ne podrazumijeva samo stjecanje teorijskog znanja nego i pružanje pomoći učenicima u njihovom osobnom traženju smisla.⁴² „Mogli bismo se složiti da su prihvatljivi oni oblici religijskoga učenja koji ne nude samo informacije o velikim svjetskim religijama nego i sučeljavanje s izazovnom snagom konkretne, kvalitetno i autentično predstavljene religije/vjere, kako bi učenici mogli izgrađivati vlastite zrele stavove s obzirom na religijska pitanja.“⁴³ Stručne rasprave o *religijskoj dimenziji interkulturalnoga obrazovanja* potaknule su raspravu i o temi nereligioznih uvjerenja. Vijeće Europe 2008. godine prihvatilo je uz religiozna i nereligiozna uvjerenja⁴⁴ kao važan doprinos obrazovanju za demokratsko građanstvo, ljudska prava i *interkulturalni dijalog*. Iz perspektive Vijeća Europe poučavanje religioznih i nereligioznih uvjerenja trebalo bi pomoći razvijanju tolerancije te međusobnom povjerenju i razumijevanju.⁴⁵

1. 2. 3. Ciljevi, odgojno-obrazovni preduvjeti i stavovi koje je potrebno promicati u okviru religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja

Prema *Preporuci Odbora ministara državama članicama o dimenziji religijskih i nereligijskih uvjerenja unutar interkulturalnoga obrazovanja* (2008.), ciljevi⁴⁶ *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* su sljedeći:

⁴⁰ Usp. *Isto*, 606.

⁴¹ Usp. Ružica RAZUM, Vjeronauk u službi dijaloga i pomirenja, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 564.-565.

⁴² Usp. Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ – Tomislav ŠEGINA, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju, 607.

⁴³ *Isto*, 607-608.

⁴⁴ Tekst Preporuke Odbora ministara o dimenziji religijskih i nereligijskih uvjerenja unutar interkulturalnog obrazovanja (2008.) spominje nereligijska uvjerenja, ali ih ne definira (Usp. Robert JACKSON, *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and on religious world views in intercultural education*, 68.).

⁴⁵ Usp. Robert JACKSON, *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and on religious world views in intercultural education*, 68.

⁴⁶ Usp. PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF COUNCIL OF EUROPE, Recommendation CM / Rec (2008.) 12: Dimension of religions and non-religious convictions within intercultural education, u: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d20e8 (br. 5)

- razvoj tolerancije i poštovanja prava na određeno uvjerenje i stavove temeljene na priznavanju urođenog dostojanstva i temeljnih sloboda svakog čovjeka
- njegovanje senzibiliteta spram raznolikosti religijskih i nereligijskih uvjerenja
- promicanje komunikacije i dijaloga između pripadnika različitih kulturnih, religijskih i nereligijskih sredina
- promicanje znanja o različitim aspektima vjerske raznolikosti (simboli, ustaljene prakse, itd.)
- razvoj vještina kritičke procjene i promišljanja s obzirom na razumijevanje perspektiva i načina života karakterističnih za različita religijska i nereligijska uvjerenja
- borba protiv predrasuda i stereotipa po pitanju razlika koje čine prepreke *međukulturnom dijalogu* te obrazovanje kojim se poštuje jednakost dostojanstva svih pojedinaca
- razvoj sposobnosti nepristrane analize i tumačenja mnogih različitih podataka koji se odnose na raznolikost religijskih i nereligijskih uvjerenja učenika i ne dovodeći u pitanje vjeronauk koji se pruža izvan sfere javnog obrazovanja.

Odgojno-obrazovni preduvjeti⁴⁷ koje je potrebno osigurati prilikom promicanja *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* su sljedeći:

- senzibilitet po pitanju jednakosti dostojanstva svakog pojedinca
- priznavanje ljudskih prava kao vrijednosti koje se trebaju primjenjivati bez obzira na religijske i kulturne razlike
- dijalog pojedinaca i sposobnost postavljanja sebe na tuđe mjesto s ciljem razvoja okruženja u kojem se njeguju međusobno povjerenje i razumijevanje
- suradničko učenje u koje mogu biti uključeni i sudjelovati pripadnici svih tradicija
- pružanje sigurnog prostora za učenje u kojem se potiče izražavanje bez straha od osuđivanja ili izrugivanja.

Stavovi⁴⁸ koje je potrebno promicati u okviru *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* su sljedeći:

- prepoznavanje mjesta koje religijska i nereligijska uvjerenja zauzimaju u javnoj sferi i školama, u vidu teme za raspravu i promišljanje
- vrednovanje kulturne i vjerske raznolikosti, kao i socijalne kohezije

⁴⁷ Usp. *Isto* (br. 7. 1.)

⁴⁸ Usp. *Isto* (br. 6)

- priznavanje činjenice da su različite religije i humanističke tradicije duboko utjecale na Europu, a to i dalje čine
- promicanje uravnoteženog pristupa u predstavljanju uloge religije i drugih uvjerenja u povijesti i kulturnoj baštini
- prihvaćanje činjenice da su religijska uvjerenja često važan dio osobnog identiteta
- spoznaja da je iskazivanje vjerske opredijeljenosti u školi, bez razmetanja ili prozelitizma, uz dužno poštovanje drugih osoba, javnog reda i ljudskih prava, kompatibilno sa sekularnim društvom i odgovarajućom autonomijom države i religija
- prevladavanje predrasuda i stereotipa o religijskim i nereligijskim uvjerenjima, osobito po pitanju praksi manjinskih skupina i imigranata, s ciljem razvoja društva temeljenih na solidarnosti.

1. 2. 4. Pedagoške perspektive religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja

Religijska formacija učenika jedno je od najzahtjevnijih pedagoško-didaktičkih pitanja, a europski obrazovni sustavi različito pristupaju ovoj vrsti obrazovanja. Temeljna razlika različitih europskih pristupa očituje se u tome izvodi li se religijska nastava kao pouka u religiji, o religiji ili iz religije.⁴⁹ Utječe li institucionalno znanje o religijama izravno na povećanje *međureligijske i interkulturene tolerancije* kod učenika ili je potrebna i formacija religioznog identiteta (odgoj u religiji/vjeri), među relevantnim obrazovnim stručnjacima još uvijek nema jasnog odgovora. Za takvu vrstu nastave predlažu se i određeni pedagoški pristupi koji su u skladu s kritičkim i reflektivnim pristupom *interkulturnom odgoju i obrazovanju*. Riječ je o interpretativnom i dijaloškom pristupu.⁵⁰ Interpretativni pristup usredotočuje se na odnos između fenomena religije/religija, vjerskih skupina/zajednica i samih pojedinaca te promatra pojedinca u različitom kontekstu prema skupini/zajednici kojoj pripada. Ovaj se pristup bazira na tri temeljna principa: učenikovo reprezentaciji religije/religija, njegovoj interpretaciji religijskog jezika i simbola te na refleksiji. Što se tiče dijaloškog pristupa, europski obrazovni stručnjaci razvili su nekoliko njegovih inačica. Ipgraveov dijaloški pristup temelji se na tri razine. Kod prve razine polazi se od načelnog prihvaćanja raznovrsnosti, razlika i mogućih razilaženja mišljenja među sudionicima. Druga razina pretpostavlja otvorenost za pozitivno reagiranje na različitosti i na međusobna razilaženja u stavovima. Treća razina uključuje

⁴⁹ Usp. John M. HULL, The Contribution of Religious Education to Religious Freedom, u: <https://iarf.net/REBooklet/Hull.htm>

⁵⁰ Više o interpretativnom i dijaloškom pristupu može se saznati u priručniku Robert JACKSON, *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and on religious world views in intercultural education*, Council of Europe, 33-46 (Competence and didactics for understanding religions).

razmjenu mišljenja, uvjerenja i stavova među učenicima. Ipgraveov dijaloški pristup uključuje učenike kao aktivne sudionike procesa *interkulturalnog i međureligijskog učenja*, kapitalizira njihovu spremnost na suradnju i na korištenje religijskog jezika te ih osposobljava za interakciju s drugim vršnjacima u partnerskim školama.⁵¹ Leganger-Krogstadov dijaloški pristup polazi od učenikovog religioznog iskustva te se postepeno proširuje širim europskim i globalnim pitanjima. Takav se pristup dijalogu pokazao kao izvrstan motivator u stjecanju tzv. *metakulturne kompetencije*.⁵² Weisseov pristup dijalogu sadrži elemente klasičnog religijskog obrazovanja i obrazovanja za demokratsko građanstvo. Ovaj pristup potiče učenike na prakticiranje vještine slušanja, uspoređivanja i razlikovanja te sučeljavanja vlastitih stavova sa stavovima drugih sudionika dijaloga.⁵³ Preduvjet za ostvarivanje interpretativnog i dijaloškog pristupa je stvaranje tzv. sigurnog okruženja u razredu i školi. „Stvaranje ozračja 'sigurnog okruženja' primarno je važno kako bi učenici otvoreno i bez straha od mogućeg etiketiranja ili separacije izrazili svoje stavove, uvjerenja i svjetonazore, čak i ako se ona u bitnomu razlikuju od nastavnikovih ili onih drugih vršnjaka.“⁵⁴

1. 3. Pretpostavke za podučavanje religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja u Europi

O potrebi uključivanja *religijske dimenzije u interkulturalno obrazovanje* svjedoče mnogobrojne međunarodne inicijative i preporuke organizacija poput UN-a, Vijeća Europe, UNESCO-a, Europske komisije, OSCE-a i drugih međunarodnih tijela. Nastavak poglavlja donosi pregled najvažnijih dokumenata spomenutih institucija kojima se promiče ova vrsta odgoja i obrazovanja.

⁵¹ Usp. Julia IPGRAVE, The language of interfaith encounter among inner city primary school children, u: *Religion & Education*, 40 (2013.) 1, 35-49.

⁵² Usp. Heid LEGANGER-KROGSTAD, *The religious dimension of intercultural education: contributions to a contextual understanding*, Berlin 2011.

⁵³ Usp. W. WEISSE, Difference without discrimination: religious education as a field of learning for social understanding?, u: Robert JACKSON (ur.), *International perspectives on citizenship, education and religious diversity*, London, 2003., 191-208.

⁵⁴ Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive, 150.

1. 3. 1. Opća deklaracija o pravima čovjeka (1948.)⁵⁵

U članku 26. *Opća deklaracija o pravima čovjeka* govori o općem pravu na cjelovito obrazovanje. *Deklaracija* navodi kako obrazovanje mora jačati poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, promicati razumijevanje, snošljivost i prijateljstvo među narodima bez obzira na vjersku i rasnu pripadnost te promicati mir.

1. 3. 2. Izvješće UNESCO-ova Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće (1996.)⁵⁶

U *Izvješću UNESCO-ova Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće* predstavljena su četiri potporna obrazovanja na kojima bi se trebalo temeljiti obrazovanje 21. stoljeća: učiti znati, učiti činiti, učiti živjeti zajedno i učiti biti. Učiti živjeti zajedno podrazumijeva razvijanje razumijevanja drugih, njihove povijesti, tradicije i duhovnih vrijednosti te poticanje ljudi na provedbu zajedničkih projekata i mirno rješavanje sukoba. Temeljno pitanje koje se postavlja jest: „Je li moguće osmisliti oblik obrazovanja koji bi omogućio da se izbjegnu sukobi ili da ih se riješi na miran način razvijanjem poštovanja za druge ljude, njihove kulture i duhovne vrijednosti?“⁵⁷ Da bi se to uspjelo, potrebno je krenuti dvama međusobno nadopunjujućim putovima: postupnom otkrivanju drugih i zajedništvu ciljeva cijelog života. Postupno otkrivanje drugih postiže se istodobnim poučavanjem o raznolikosti ljudskog roda te o sličnostima među ljudima i njihovoj međuovisnosti. Međutim, na upoznavanje drugih možemo krenuti tek nakon što upoznamo sebe. Tek ćemo tada biti u stanju uživjeti se u tuđu situaciju i shvatiti tuđe reakcije. Rad na ostvarenju zajedničkih ciljeva pomaže osobama da nadiđu međusobne razlike te stvore osjećaj međusobne povezanosti koji im omogućuje da lakše ostvare zadani cilj.

1. 3. 3. Preporuka 1396: Religija i demokracija (1999.)⁵⁸

Ovaj dokument ističe kako je obrazovanje ključno sredstvo za borbu protiv neznanja i stereotipa te kako bi se zbog toga školski i sveučilišni planovi i programi trebali nadopuniti temama koje promiču razumijevanje među religijama. Da bi se to postiglo, potrebno je

⁵⁵ Usp. OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, Deklaracija o pravima čovjeka (1948.) čl. 26, u: www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijaljip.pdf

⁵⁶ Usp. Jacques DELORS, *Učenje. Blago u nama, Izvješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*, Zagreb, 1998.

⁵⁷ *Isto*, 103.

⁵⁸ Usp. PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Preporuka 1396: Religija i demokracija, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, Zagreb, 2008., 300–306.

promovirati *ekumenizam i međureligijski dijalog* te koncipirati religijsku nastavu više kao lekciju o religijama umjesto nastave koja promiče samo religijske upute.

1. 3. 4. Deklaracija europskih ministara obrazovanja o interkulturnom obrazovanju u novom europskom kontekstu⁵⁹

Svjesni kulturne, jezične, etničke i religijske raznolikosti društva, društvenih sukoba uzrokovanih navedenom raznolikošću, prisutnošću predrasuda, marginalizacije, netrpeljivosti, ksenofobije, rasizma i nasilja, u želji da se sačuva multikulturalna priroda europskog društva, europski ministri obrazovanja ovom deklaracijom potvrdili su *interkulturno obrazovanje* kao opći politički cilj uz jasno strukturirane odrednice. Među tim odrednicama jasno se navodi i potreba uvođenja *međureligijskog dijaloga* u europske obrazovne sustave. U ovoj se deklaraciji kao pozitivan primjer navodi i pokretanje višegodišnjeg projekta od strane Vijeća Europe *Novi izazovi interkulturnoga obrazovanja – religijska raznolikost i dijalog u Europi*.

1. 3. 5. Wroclawska deklaracija europskih ministara za kulturu, obrazovanje, mladež i sport o 50 godina europske kulturne suradnje⁶⁰

Ovaj dokument sadrži dosadašnja postignuća koja su proizašla iz Europske kulturne konvencije, izazove s kojima se suočava kulturna suradnja u današnjoj Europi te strateške smjernice za daljnji razvoj kulturne suradnje. Jedan od izazova koji se spominje je i ugrađivanje *interkulturnoga dijaloga* s njegovom međureligijskom dimenzijom u europsku politiku. Što se tiče strateških smjernica za daljnji razvoj kulturne suradnje koje se predlažu Vijeću Europe i nacionalnim vladama, one se odnose na područje europskog identiteta i demokratskog građanstva, kulturne raznolikosti i kohezije društva, *međukulturnog i međureligijskog dijaloga*, sudjelovanja u društvu znanja i informiranja, mobilnosti, održivog razvoja i partnerstva. U području kulturne raznolikosti i kohezije društva dokument poziva na organiziranje i sustavno poticanje *interkulturnoga i međureligijskog dijaloga*, zasnovanog na zajedničkim vrijednostima, kao sredstva za promicanje međusobnog razumijevanja, sprječavanje sukoba, promicanje pomirenja i osiguravanje kohezije društva. To se može postići kroz formalno i neformalno obrazovanje, kroz dimenziju sjećanja i zajedničkog naslijeđa, putem kulturnih akcija i sudjelovanja u životu zajednice. Na području *međukulturnoga i međureligijskog*

⁵⁹ Usp. COUNCIL OF EUROPE, *Declaration by the European ministers of education on intercultural education in the new European context*, <https://rm.coe.int/declaration-by-the-european-ministers-of-education-on-intercultural-ed/16807462b5>

⁶⁰ Usp. COUNCIL OF EUROPE, *Wroclaw Declaration by the European ministers for culture, education, youth and sport*, https://www.coe.int/t/dg4/culturalconvention/Declaration_en.asp

dijaloga dokument poziva Vijeće Europe da promiče *međukulturni i međureligijski dijalog* između Europe i susjednih regija, osobito onih s prostora južne obale Sredozemlja, kako bi se osigurala stabilnost i kohezija te međusobno razumijevanje i poštovanje.

1. 3. 6. Varšavska deklaracija Trećeg sastanka na vrhu predsjednika država i vlada⁶¹

Predsjednici država i vlada obvezali su se ovim dokumentom unaprijediti europski identitet i jedinstvo, osigurati da europska raznolikost postane izvor uzajamnog obogaćivanja poticanjem političkog, *međukulturnog i međureligijskog dijalog* te raditi na sprječavanju i iskorjenjivanju svih oblika netrpeljivosti i diskriminacije, osobito onih koji se temelje na spolu, rasi i vjeri, uključujući antisemitizam i islamofobiju.

1. 3. 7. Preporuka 1720: Obrazovanje i religija (2005.)⁶²

U ovom se dokumentu navodi kako je religija svake osobe privatna stvar, ali da ta činjenica nije nespojiva sa solidnim općim znanjem o religijama koje je uz toleranciju nužno za život u demokratskome društvu. Dokument tvrdi i kako obitelj ima glavnu ulogu u odgoju djece (uključujući izbor religijskoga odgoja), kako obrazovanje treba služiti borbi protiv neznanja i stereotipa o religijama, kako vlade trebaju osigurati slobodu savjesti i vjere te podupirati prenošenje znanja o religijama i međureligijski dijalog. Škola bi trebala stvarati temelje za tolerantno ponašanje poštujući dostojanstvo svake osobe, poučavajući povijest i filozofiju temeljnih religija te se boriti protiv fanatizma. Školska religijska nastava prednost mora dati podučavanju porijekla svih religija u odnosu na favoriziranje samo jedne religije. Takva nastava trebala bi upoznati učenike s religijama koje se prakticiraju u njegovom okruženju kao i s opcijom nereligioznosti, s temeljnim ljudskim pravima poput prava na slobodu vjere te bi ih trebala osposobiti za suočavanje s religijskim fanatizmom.

1. 3. 8. Farska deklaracija o strategiji Vijeća Europe za razvoj interkulturalnog dijaloga⁶³

Farska deklaracija ističe kako dijalog među kulturama dugoročno doprinosi miru i međunarodnoj stabilnosti, pa čak i u kontekstu terorističkih napada. Ovaj dokument također ističe važnost promicanja *interkulturalnoga i međuvjerskog dijaloga* te snažno osuđuje sve oblike netrpeljivosti, posebno na temelju spola, etničkog podrijetla ili religijske pripadnosti.

⁶¹ Usp. COUNCIL OF EUROPE, *Warsaw Declaration by the Heads of State and Government of the Member States of the Council of Europe*, https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_decl_varsovie_EN.asp

⁶² Usp. PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Preporuka 1720: Obrazovanje i religija, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, 307–311.

⁶³ Usp. COUNCIL OF EUROPE, *Faro Declaration on the Council of Europe's Strategy for Developing Intercultural Dialogue*, https://www.coe.int/t/dg4/CulturalConvention/Source/DGIV-DC-FARO_2005_8EN.pdf

Ministri kulture obvezali su se ovom deklaracijom poticati *interkulturni dijalog* koji se temelji na univerzalnim ljudskim pravima, u svrhu promicanja međusobnog razumijevanja, pomirenja, tolerancije, poštivanja drugih, sprječavanja sukoba i postizanja socijalne kohezije. Kao jedan od bitnih pravaca djelovanja za implementaciju strategije razvoja *međukulturnog dijaloga*, ovaj dokument navodi potrebu razvijanja znanja iz povijesti, kulture, umjetnosti i religija.

1. 3. 9. Rezolucija 1510: Sloboda izražavanja i poštovanje religijskih uvjerenja (2006.)⁶⁴

I ovaj dokument ističe važnost poznavanja drugih religija i konfesija u svrhu uspostavljanja mirnoga suživota između pripadnika različitih vjera i svjetonazora u suvremenoj Europi. U njemu se kaže kako bi kulturološka raznolikost trebala biti izvor međusobnoga obogaćivanja, a ne napetosti. Kako bi se to postiglo, potrebno je poticati očuvanje raznolikosti koja se temelji na ljudskim pravima, demokraciji i zakonskim odredbama. Također je potrebno poticati i međusobnu komunikaciju te usvajanje znanja i vještina koje su potrebne za miran suživot. „Države bi trebale, u skladu sa skupštinskom Preporukom 1720 (2005.) o obrazovanju i religiji, podržavati informiranje i educiranje o religiji, da bi razvijale svijest i kritičko mišljenje svojih građana.“⁶⁵ Prema ovom dokumentu, pravi se dijalog može dogoditi samo ondje gdje postoji poštivanje i razumijevanje drugih kultura. Vrijednosti kao što su poštovanje ljudskih prava, demokracije, zakona i odgovornosti rezultat su kolektivne mudrosti, svijesti i ljudskoga napretka. Zadaća je prepoznati korijene tih vrijednosti unutar različitih kultura.

1. 3. 10. Deklaracija Europske konferencije o religijskoj dimenziji interkulturnoga dijaloga⁶⁶

Sudionici ove konferencije potvrdili su ovom deklaracijom svoju privrženost zajedničkim vrijednostima (ljudska prava, demokracija i vladavina zakona) koje su duboko ukorijenjene u europskoj kulturnoj, vjerskoj i humanističkoj baštini. Također su izrazili uvjerenje da je potrebno promovirati interkulturni dijalog s njegovom vjerskom dimenzijom te suradnju vjerskih zajednica, javnih vlasti i civilnog društva kako bi se stvorili što povoljniji uvjeti za zajednički život u Europi. Istaknuli su kako religije mogu poboljšati *interkulturni dijalog* te kako bi vjerska dimenzija europskih kultura na odgovarajući način trebala biti prisutna u obrazovnim sustavima, javnim raspravama i medijima. Sudionici konferencije naglasili su i važnost vjerovanja i uvjerenja u potvrđivanju nečijeg identiteta, mjesto religija u suvremenoj

⁶⁴ Usp. PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Rezolucija 1510: Sloboda izražavanja i poštovanje religijskih uvjerenja, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, 312–318.

⁶⁵ *Isto*, br. 8.

⁶⁶ Usp. COUNCIL OF EUROPE, *San Marino Declaration: Final Declaration of the European Conference on „The religious dimension of intercultural dialogue“*, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804da0dd

kulturi i kulturnoj baštini, važnost promicanja demokratskog građanstva, međusobnog poznavanja kultura i poučavanja o religijama.

1. 3. 11. Preporuka 1804: Država, religija, svjetovnost i ljudska prava (2007.)⁶⁷

Preporuka 1804. ističe kako je obrazovanje ključ borbe protiv neznanja, stereotipa i nerazumijevanja prema religijama te kako su škole najvažnija mjesta *međukulturnog dijaloga*, kako one postavljaju temelje za tolerantno ponašanje i kako je njihova zadaća da se bore protiv fanatizma poučavajući djecu o povijesti i filozofiji temeljnih religija. Budući da je znanje o religijama sastavni dio ljudske povijesti i civilizacije, čak i zemlje u kojima prevladava jedna religija imaju dužnost učenike podučavati o podrijetlu svih važnijih religija.

1. 3. 12. Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools (2007.)⁶⁸

Ovaj dokument ističe kako se kod religijskog poučavanja mora voditi računa o poštivanju svačijeg prava na slobodu vjere i uvjerenja te kako učenje o religijama i uvjerenjima može smanjiti nerazumijevanje i stereotipe. Dokument također naglašava kako život u pluralnom društvu zahtjeva tolerantnost prema razlikama, a tolerancija pak zahtjeva poznavanje i razumijevanje religijskih i nereligijskih uvjerenja drugih ljudi.

1. 3. 13. Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“⁶⁹

„U materijalu Bijele knjige *međukulturni dijalog* je proces koji obuhvaća otvorenu i dostojanstvenu razmjenu mišljenja između pojedinaca i grupa različitog etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičnog podrijetla i naslijeđa uz uzajamno razumijevanje i poštovanje.“⁷⁰ On pridonosi borbi protiv predrasuda i stereotipa, jača demokratsku stabilnost, sprječava eskalaciju konflikta i olakšava stvaranje koalicija između različitih kulturnih i vjerskih zajednica. U poglavlju *Vjerska dimenzija* ističe se kako je prakticiranje vjere „dio suvremenog života i zato ne može i ne smije biti izvan sfere interesiranja državnih vlasti, iako država mora raditi na očuvanju svoje uloge kao neutralnog i objektivnog organizatora prakticiranja svih religija, vjeroispovijesti i uvjerenja.“⁷¹ Zbog važne uloge vjerskih zajednica u procesu dijaloga,

⁶⁷ Usp. PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Preporuka 1804: Država, religija, svjetovnost i ljudska prava, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, 319-326.

⁶⁸ Usp. OSCE, *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools*, Warsaw, 2007., u: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/29154.pdf>

⁶⁹ Usp. VIJEĆE EUROPE, *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“*, Zagreb, 2011.

⁷⁰ *Isto*, 27.

⁷¹ *Isto*, 33.

potrebno je uložiti napore u dijalog između vjerskih zajednica i državnih vlasti. Osim ove vrste dijaloga, potrebno je poticati i dijalog između samih vjerskih zajednica te dijalog između vjerskih zajednica i filozofskih struja. „Oni koji zagovaraju nereligijski pogled na svijet imaju jednako pravo da pridonese, zajedno s predstavnicama vjere, razgovoru o moralnim osnovama društva i da budu uključeni u forume o *međukulturnom dijalogu*.“⁷² Državne vlasti dužne poštovati zabranu diskriminacije te ostati neutralne u kulturnim i vjerskim temama. U multikulturnoj Europi zadaća obrazovanja nije samo priprema pojedinaca za tržište rada, već ih ono mora pripremiti i za život aktivnih građana. „U okviru formalnih kurikuluma, međukulturna dimenzija prožima sve predmete. Neki od najvažnijih u tom smislu su povijest, jezici i vjeronauk. Obrazovanje na području vjeronauka u međukulturnom kontekstu pruža znanje o svim svjetskim religijama i vjerovanjima i njihovoj povijesti i omogućava pojedincu da razumije religije i vjerovanja kako bi izbjegao predrasude.“⁷³ Bijela knjiga unutar smjernice prostor za *međukulturni dijalog* navodi kako pogodni prostori za *međukulturni dijalog* mogu biti i crkve, sinagoge i džamije. „Uvažavanje različitog kulturnog podrijetla treba obuhvatiti poznavanje i razumijevanje velikih svjetskih religija i nereligijskih uvjerenja i njihovu ulogu u društvu.“⁷⁴

1. 3. 14. Preporuka Odbora ministara državama članicama o dimenziji religijskih i nereligijskih uvjerenja unutar interkulturnoga obrazovanja⁷⁵

Zadaća ove *Preporuke* je da osigura jačanje ljudskih prava, demokratskoga građanstva i kompetencija za *interkulturni dijalog*, uzimajući u obzir religiozna i nereligiozna uvjerenja unutar *interkulturnoga obrazovanja*. Preporuka ističe kako svaki pojedinac ima pravo na slobodu mišljenja i savjesti, uključujući pravo na izbor religije ili nereligioznoga uvjerenja. Religiozna i nereligiozna uvjerenja su, uz jezik te povijesne i kulturne tradicije, sastavni dio ljudskoga identiteta. Poznavanje religioznih i nereligioznih uvjerenja važno je radi razvijanja tolerancije te uzajamnoga razumijevanja i povjerenja u društvu, a to se najbolje može postići interdisciplinarnim pristupom religijsko-etičkome obrazovanju. Jedna od glavnih zadaća obrazovanja trebala bi biti i razvijanje *interkulturnih kompetencija* poput: priznavanja ljudskoga dostojanstva, stava poštovanja prema drugim religijama i svjetonazorima, dijaloga

⁷² Isto, 34.

⁷³ Isto, 46.

⁷⁴ Isto, 63.

⁷⁵ Usp. PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF COUNCIL OF EUROPE, Recommendation CM / Rec (2008.) 12: Dimension of religions and non-religious convictions within intercultural education, u: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d20e8

između pripadnika različitih kultura, vjera i svjetonazora, znanja o različitim aspektima religijske raznolikosti (simboli, religijske prakse itd.), razvijanja sposobnosti kritičkoga vrednovanja religioznih i nereligioznih oblika vjerovanja, promicanja građanskoga duha i umjerenosti u izražavanju vlastitoga identiteta, suzbijanja predrasuda i stereotipa te razvijanja tolerancije.

1. 3. 15. Preporuka 1962: Religiozna dimenzija interkulturalnoga dijaloga (2011.)⁷⁶

Dokument se poziva na članak 9 *Europske konvencije o ljudskim pravima*, kojim se jamči pravo na slobodu misli, savjesti i vjere te navodi kako je važno prepoznati kulturne razlike koje postoje između ljudi različitih uvjerenja. Europski je model društva multikulturalan i treba uzeti u obzir razlike koje proizlaze iz različitih povijesnih iskustava. Parlamentarna skupština smatra kako religiozna dimenzija ima veliku ulogu u *međukulturalnome dijalogu* te kako je zbog toga iznimno važna suradnja između vjerskih zajednica. Ključ za tu suradnju treba biti priznavanje ljudskoga dostojanstva svakome čovjeku. Skupština na osobit način potvrđuje važnost obrazovnoga sustava u procesu upoznavanja i razumijevanja drugih kultura, svjetonazora i vjera. Ona preporučuje da državne vlasti i religijske zajednice zajednički pregledaju planove i programe religijskoga obrazovanja te da ih usklade sa smjernicama Vijeća Europe. Skupština smatra da religijska nastava može postati mjesto za susret i uzajamno slušanje između pripadnika različitih konfesija, religija i svjetonazora te da je iznimno važno da se nastavnike osposobi za *interkulturalni i međureligijski dijalog*.

1. 3. 16. Rezolucija Europskog parlamenta: Uloga interkulturalnoga dijaloga, kulturne raznolikosti i obrazovanja u promicanju temeljnih vrijednosti EU-a (2016.)⁷⁷

Ovom se rezolucijom potvrđuje potreba zastupljenosti *međureligijskog dijaloga* u području obrazovanja te se ističu sljedeći ishodi *međureligijskog dijaloga*: interkulturalno razumijevanje i poštivanje, promicanje pozitivne interakcije i suradnje, povećanje raznolikosti i osjećaja poštovanja prema demokraciji, slobodi i ljudskim pravima te toleranciji prema univerzalnim vrijednostima i vrijednosti pojedine kulture.

⁷⁶ Usp. PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF COUNCIL OF EUROPE, Recommendation 1962: The religious dimension of intercultural dialogue, u: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17973&lang=en>.

⁷⁷ Usp. EUROPSKI PARLAMENT, *Rezolucija Europskog parlamenta: Uloga interkulturalnog dijaloga, kulturne raznolikosti i obrazovanja u promicanju temeljnih vrijednosti EU-a*, u: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0005_EN.html

1. 4. Pretpostavke za podučavanje religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj

Osim u europskim, utemeljenje za podučavanje *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* možemo pronaći i u hrvatskim dokumentima koji se bave odgojno-obrazovnim sustavom. Također, pedagoško utemeljenje za ovu dimenziju *interkulturnoga odgoja i obrazovanja* možemo pronaći i u radovima hrvatskih kateheta i religioznih pedagoga. U nastavku se donosi pregled nekih od važnijih dokumenata i znanstvenih radova.

1. 4. 1. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2008.)⁷⁸

U članku 4. ovaj zakon kaže da je jedan od ciljeva odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama „odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva“⁷⁹.

1. 4. 2. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.)⁸⁰

U ovome dokumentu možemo pronaći mnoga mjesta koja progovaraju o važnosti učenja o drugim konfesijama, religijama i svjetonazorima.

U prvome dijelu *NOK-a* spominje se osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje koje je odredila Europska unija, a Republika Hrvatska prihvatila. Među njima se nalazi socijalna i građanska kompetencija, a ona podrazumijeva osposobljenost za „pozitivan i tolerantan odnos prema drugima, međuljudsku i međukulturnu suradnju, uzajamno pomaganje i prihvaćanje različitosti, samopouzdanje, poštovanje drugih i samopoštovanje, osposobljenost za učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, zajednici i društvu te djelovanje na načelima pravednosti i mirotvorstva.“⁸¹

⁷⁸ Usp. HRVATSKI SABOR, Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, u:

<https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

Ovaj zakon donio je Hrvatski sabor 15. srpnja 2008. godine, a njegova trenutačna verzija stupila je na snagu 30. svibnja 2020. godine.

⁷⁹ Isto, čl. 4.

⁸⁰ Usp. MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2011. (dalje NOK)

⁸¹ Isto, 17.

Drugi dio *NOK-a* ističe kako „ u doba globalizacije, u kojemu je na djelu snažno miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija, čovjek treba postati građaninom svijeta, a pritom sačuvati svoj nacionalni identitet, svoju kulturu, društvenu, moralnu i duhovnu baštinu.“⁸²

Treći dio *NOK-a* donosi načela koja čine vrijednosna uporišta za izradu i ostvarenje nacionalnoga kurikuluma. Za *religijsku dimenziju interkulturalnog odgoja i obrazovanja* osobito je važno sljedeće načelo:

- „*interkulturalizam* – razumijevanje i prihvaćanje kulturalnih razlika kako bi se smanjili neravnopravnost i predrasude prema pripadnicima drugih kultura.“⁸³

U šestome dijelu *NOK-a* navodi se kako je važno „razviti svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinaca, jednakopravnosti u društvu, poštovanju zakona, snošljivosti prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja.“⁸⁴

Osmi dio *NOK-a* donosi pregled odgojno-obrazovnih područja općega obveznog i srednjoškolskoga obrazovanja. Među njima se nalazi društveno-humanističko područje u okviru kojega možemo pronaći poticaje za *religijsku dimenziju interkulturalnog odgoja i obrazovanja*. U opisu ovoga područja navodi se kako se u sklopu njega učenici „bave osobnim, društvenim, gospodarskim, političkim, kulturnim, religijskim i etičko-moralnim pitanjima čovjekova života i društva u različitim vremenima i na različitim prostorima.“⁸⁵ Zadaća društveno-humanističkoga područja, u kontekstu *religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja*, jest upoznati učenike s etičko-moralnim vrijednostima, vjerskim i kulturnim tradicijama, vrijednosnim sustavima (osobito s kršćanstvom, ali i s drugim religijama te nereligijskim svjetonazorima) te proučavanje pitanja različitosti i jednakopravnosti pojedinaca, spolova, kultura, rasa, vjera, siromašnih i bogatih. Ta znanja, sposobnosti i vrijednosti pomažu učenicima u oblikovanju vlastitoga identiteta, u razumijevanju i poštivanju drugih i drugačijih te u djelatnome i odgovornome sudjelovanju u društvenome životu. Osmi dio *NOK-a* sadrži i odgojno-obrazovne ciljeve društveno-humanističkoga područja koji se mogu povezati s *religijskom dimenzijom interkulturalnog odgoja i obrazovanja*:

⁸² *Isto*, 22.

⁸³ *Isto*.

⁸⁴ *Isto*, 47.

⁸⁵ *Isto*, 180.

- „upoznati temeljne životne i religijsko-etičke poglede i razumjeti njihovu zavisnost o vremenu i kulturi te moći izraziti, objasniti i razvijati svoje stavove u skladu s vlastitim vjerskim, etičko-moralnim i kulturnim identitetom“⁸⁶
- „razviti komunikacijske, organizacijske i socijalne vještine, usvojiti *međukulturne kompetencije* koje omogućuju razumijevanje i prihvaćanje drugoga i drukčijega bez obzira na spol, kulturnu, socijalnu, rasnu, religijsku, nacionalnu i etničku pripadnost“⁸⁷.

Ovaj dio *NOK-a* također sadrži i očekivana učenička postignuća po obrazovnim ciklusima. U četvrtom ciklus, koji obuhvaća srednjoškolsko obrazovanje, od učenika se očekuje da obrazlože važnost poznavanja i vrednovanja vlastitog identiteta te važnost poštivanja nasljeđa i identiteta drugih osoba; da prepoznaju i predstave religijske i nereligijske svjetonazore koji su u temeljima Europe; da objasne utjecaj religijskih i nereligijskih vjerovanja na etičke probleme; da objasne vlastite odgovore na izazove koje predstavlja suvremena vjerska i kulturna različitost u Hrvatskoj, Europi i svijetu; da uoče odgovore svjetskih religija na različita moralna pitanja te da ih usporede s vlastitim vrijednosnim sustavom; da na temelju tradicija, običaja i obreda velikih svjetskih religija utvrde njihovo mjesto u suvremenom svijetu; da opišu i objasne simbole, vjerovanja i obrede velikih svjetskih religija te da objasne doprinose svjetskih religija na razvoj Hrvatske u prošlosti i sadašnjosti.

1. 4. 3. *Religijska dimenzija interkulturalnosti i hrvatska religijsko-pedagoška literatura*

U hrvatskoj pedagoškoj literaturi mogu se pronaći mnogi radovi koji se bave temom *interkulturalnosti*. Međutim, njezina religijska dimenzija, sve do projekta *Religobraz*, bila je poprilično rijetko obrađivana.⁸⁸ Nastavak ovog poglavlja donosi pregled najvažnijih autora i radova koji su prije i u sklopu projekta *Religobraz* obrađivali ovu temu.

Ante Pavlović u članku *Religijski pluralizam i religiozno učenje u školi*⁸⁹ prvi na hrvatskom jezičnom govornom području sustavno progovara o teološkim i religijsko-pedagoškim temeljima *međureligijskog učenja* u školi. Tomislav Šegina u licencijatskom radu *Ekumensko i međureligijsko učenje u nastavi Katoličkoga vjeronauka u osnovnim školama Republike Hrvatske*⁹⁰ piše o pedagoškoj i zakonskoj utemeljenosti *ekumenskog i međureligijskog učenja*

⁸⁶ Isto, 181.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Ovom temom u Hrvatskoj u većini slučajeva se bave religijski pedagozi i katehetičari.

⁸⁹ Usp. Ante PAVLOVIĆ, *Religijski pluralizam i religiozno učenje u školi*, u: *Vrhbosnensia*, 6(2002.) 1, 45-66.

⁹⁰ Usp. Tomislav ŠEGINA, *Ekumensko i međureligijsko učenje u nastavi Katoličkoga vjeronauka u osnovnim školama Republike Hrvatske*, Zagreb, 2017.

te donosi analizu zastupljenosti ovih sadržaja u osnovnoškolskoj nastavi *Katoličkoga vjeronauka*. Ksenija Rukavina Kovačević u članku *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive*⁹¹ donosi pregled razvoja *religijske dimenzije interkulturalnosti* na razini mjera obrazovne politike i preporuka Vijeća Europe, pedagoške perspektive ove vrste odgoja i obrazovanja te pregled stanja u Hrvatskoj u vezi ove teme. Autorica Blaženka Valentina Mandarić u članku *Doprinos religijskog obrazovanja u promicanju (međureligijskog) dijaloga*⁹² progovara o važnosti dijaloga, osobito međureligijskog, te o ulozi vjeronauka u njegovom promicanju. Osim u ovim člancima i licencijatskom radu koji se u cijelosti bave temom *religijske dimenzije interkulturalnosti*, autori poput Marka Pranjića⁹³, Ružice Razum⁹⁴, Ane T. Filipović⁹⁵ i Blaženke V. Mandarić⁹⁶ u nekim od poglavlja svojih knjiga i članaka također progovaraju o spomenutoj temi.

U sklopu projekta *Religobraz*, članovi projektnog tima⁹⁷, objavili su jednu dvojezičnu knjižicu, zbornik, jedanaest članaka, jedan doktorat i *Priručnik za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja*.⁹⁸ Ovi radovi obuhvaćaju različita područja *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja: religijsku dimenziju interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* u europskim politikama, *religijsku dimenziju interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* u dokumentima Katoličke Crkve, *religijsku dimenziju interkulturalnoga odgoja i*

⁹¹ Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive*, u: *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 62 (2016.) 2, 145-155.

⁹² Usp. Blaženka Valentina Mandarić, *Doprinos religijskog obrazovanja u promicanju (međureligijskog) dijaloga*, u: Pehlić, I. (ur.), *Zabornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, Zenica, 2019., 139-165.

⁹³ Usp. Marko PRANJIĆ, *Religijska pedagogija*, Zagreb, 1996.

⁹⁴ Usp. Ružica RAZUM, *Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj*, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 857-880.; Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Zagreb, 2008.; Ružica RAZUM, *Vjeronauk – bogatstvo za Hrvatsku i Europu*, u: *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, R. Razum (ur.), Zagreb, 2011., 249-277.; Ružica RAZUM, *Vjeronauk u službi dijaloga i pomirenja*, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 553-575.

⁹⁵ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011.; Ana Thea Filipović, *Učiti živjeti zajedno. Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*, Zagreb, 2017.; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Aktualna pitanja religijske pedagogije i katehetike*, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 1, 147-172.; Ana Thea FILIPOVIĆ, *Odnos vjeroučiteljica i vjeroučitelja u Hrvatskoj prema razlikama u razredu i nastavi*, u: *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 1, 7-34.

⁹⁶ Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ, *Prihvaćenost vjeronauka kao školskog predmeta*, u: *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, R. Razum (ur.), Zagreb, 2011., 93-119.

⁹⁷ Ružica Razum (voditelj tima), Blaženka Valentina Mandarić, Ana Thea Filipović, Juro Zečević-Božić, Jadranka Garmaz, Nenad Malović, Tomislav Kovač, Denis Barić, Edina Vejo, Gordana Barudžija, Tomislav Šegina, Marija Jurišić i Kristina Vujica

⁹⁸ Usp. Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Marija JURISIĆ, *Priručnik za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Sažetak rezultata projekta RELIGOBRAZ*, Zagreb, 2024.;

<https://religobraz.wordpress.com/rezultati/>

obrazovanja u europskim kurikulumima, *religijsku dimenziju interkulturnoga odgoja i obrazovanja* u vjeronaučnim kurikulumima, *religijsku dimenziju interkulturnoga odgoja i obrazovanja* u kurikulumima društveno-humanističkih predmeta, interkulture kompetencije: stavovi, mišljenja i specifična ponašanja vjeroučitelja; religijsku dimenziju studijskih programa koji osposobljavaju buduće vjeroučitelje i osobne religijske karte.⁹⁹ Neki od članova projektnog tima objavili su radove koji se bave ovom temom i izvan okvira projekta *Religobraz*.¹⁰⁰

Zaključak

Suvremena europska društva obilježena su sve većom kulturnom, etničkom, religijskom, svjetonazorskom, političkom i gospodarskom raznolikošću. Naučiti živjeti zajedno u takvom raznolikom svijetu postaje jedan od najvećih izazova suvremenog odgoja i obrazovanja. Kao odgovor na takvu situaciju, obrazovne vlasti mnogih europskih država počele su sve veći naglasak stavljati na *interkulturni odgoj i obrazovanje*. Osjetljivost za religijsku dimenziju ove vrste odgoja i obrazovanja osobito dolazi do izražaja nakon 11. rujna 2001. godine. Tada se shvatilo da religije imaju potencijal potaknuti vjernike na nasilje, ali isto tako imaju potencijal promicati vrijednosti poštovanja, pravde i suosjećanja. Takva situacija potaknula je europske vlade da na političkoj i zakonodavnoj razini počinju shvaćati religiju ozbiljno te se počelo intenzivnije raspravljati o ulozi religijskih i nereligijskih svjetonazora u oblikovanju društva, osobito o ulozi religije u odgojno-obrazovnom sustavu. Mnogi međunarodni dokumenti, simpoziji, publikacije i istraživanja potvrdili su važnost proučavanja religije u odgojno-obrazovnom sustavu te odgajanju učenika za *međureligijski dijalog*. U govoru o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* osobito se ističe važnost usvajanja znanja, stavova i vještina važnih za razumijevanje i poštivanje drugih. Vrijednosti poput tolerancije, poštovanja, dijaloga, ljudskih prava, znanja, kritičkog pristupa, suradnje i priznavanja raznolikosti trebale bi biti integrirane u odgojno-obrazovni proces kojim se učenike priprema za religijsku i svjetonazorsku raznolikost suvremenog društva. Prema europskim dokumentima, glavna svrha takve nastave jest uspostavljanje mirnog suživota između pripadnika različitih religija i svjetonazora u Europi. Da bi se to postiglo, europski dokumenti preporučuju da nastava promiče *ekumenizam i međureligijski i međukulturni dijalog* te da religijska nastava bude više koncipirana kao lekcija o religijama umjesto da promovira

⁹⁹ *Usp. Isto.*

¹⁰⁰ *Usp. Jadranka GARMAZ – Sabina MARUNČIĆ, Međureligijska kompetencija u vjeronaučnoj nastavi u svjetlu enciklike Fratelli tutti, u: Crkva u svijetu, 58 (2023.) 2, 237-264.; Tomislav KOVAČ, O međureligijskom dijalogu iz katoličke perspektive: uvid u osnovne pojmove i naučavanje Crkve, Zagreb, 2023.*

religijske upute samo jedne religije. I u hrvatskim obrazovnim dokumentima mogu se pronaći preporuke koje naglašavaju važnost osposobljavanja učenika za život u multikulturalnom svijetu, uključujući i njegovu religijsku dimenziju. Osim u obrazovnim dokumentima, govor o ovoj temi prisutan je i u hrvatskoj pedagoškoj literaturi, osobito nakon pokretanja projekta *Religobraz. Religijskom dimenzijom interkulturalnosti* u Hrvatskoj većinom se bave katehetičari i religijski pedagozi, dok kod „svjetovnih pedagoga“ ova tema još nije izazvala znanstvenu pozornost.

2. Ekumensko i međureligijsko učenje

Pretpostavke za podučavanje *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* ne pronalazimo samo u svjetovnim dokumentima, već temelje za takvu vrstu odgoja i obrazovanja možemo pronaći i u dokumentima Katoličke Crkve¹⁰¹. Crkveni dokumenti koji se prvenstveno bave *ekumenskim i međureligijskim dijalogom*, sadrže i dijelove u kojima se ukazuje na potrebu učenja o različitim kršćanskim zajednicama, religijama, novim religioznim pokretima i svjetonazorima. Religijska pedagogija ovu vrstu učenja naziva *ekumensko i međureligijsko učenje*, a nastavak ovog poglavlja donosi promišljanje o tim dvjema sastavnicama *interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.

2. 1. Ekumensko učenje

Razmišljanje o *ekumenskome učenju* započet ćemo pojašnjavanjem pojma *ekumenizam*, nastaviti analiziranjem prisutnosti *ekumenskoga učenja* u katoličkim ekumenskim i katehetskim dokumentima te završiti navođenjem njegovih ciljeva.

2. 1. 1. Ekumenizam

Prije nego što se pojasni pojam *ekumensko učenje*, potrebno je definirati pojam *ekumenizam*. Pojam *ekumenizam* potječe od grčke riječi *oikouméne*, koja označava čitav nastanjen svijet.¹⁰² Ponekad se tim izrazom opisuju nastojanja kojima se promiče sklad i suradnja među pripadnicima različitih religija ili čak svih naroda.¹⁰³ U Katoličkoj Crkvi pojam *ekumenizam* se tumači u duhu Drugoga vatikanskog koncila. „Pod 'ekumenskim pokretom' shvaćaju se djelatnosti i pothvati koji se u skladu s različitim potrebama Crkve i okolnostima vremena pokreću i usmjeruju prema promicanju jedinstva kršćana; to su prije svega svi naponi da se uklone riječi, sudovi i djela koji po pravednosti i istini ne odgovaraju stanju odijeljene braće te tako otežavaju njihove uzajamne odnose; zatim u religioznom duhu upriličeni skupovi kršćana iz raznih Crkava ili zajednica i na njima zapodjenut 'dijalog' između prikladno upućenih stručnjaka, u kojemu svaki od njih dublje objašnjava nauk svoje zajednice i jasno pokazuje

¹⁰¹ Usp. Juro ZEČEVIĆ BOŽIĆ – Tomislav KOVAČ, Odgoj, obrazovanje i formacija za ekumenski i međureligijski dijalog prema dokumentima Katoličke Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 91 (2021.) 4, 847-876. Tomislav KOVAČ, *O međureligijskom dijalogu iz katoličke perspektive. Uvid u osnovne pojmove i naučavanje Crkve*, Zagreb, 2023.

¹⁰² Usp. William HENN, Ekumenizam, u: Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009., 257.

¹⁰³ Usp. *Isto*.

njegova obilježja.“¹⁰⁴ Suvremeni ekumenski pokret započeo je 1910. godine Svjetskom misijskom konferencijom u Edinburghu, u Škotskoj.¹⁰⁵ Održavanje konferencije potaknuto je iskustvom protestantskih misionara da među narodima Afrike, Azije i Oceanije stvaraju sablazan predstavljajući Krista iz perspektive podijeljenoga kršćanstva.¹⁰⁶ Važni događaji na početku ekumenskoga pokreta bili su i osnivanje Svjetskoga misijskog vijeća, pokreta Život i djelo (Stockholm, 1925.), pokreta Vjera i ustroj (Lausanne, 1927.) te osnivanje Ekumenskoga vijeća crkava u Amsterdamu 1948. godine. Od 1961. godine većina pravoslavnih Crkava postaje članicama Ekumenskoga vijeća crkava.¹⁰⁷ Do Drugoga vatikanskog koncila Katolička Crkva zastupala je mišljenje da je smisao ekumenskoga pokreta povratak drugih kršćanskih konfesija u „krilo“ Katoličke Crkve.¹⁰⁸ Tek s Drugim vatikanskim koncilom i dekretom o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* dolazi do promjene u katoličkome shvaćanju *ekumenizma* (ekumenski poticaji mogu se pronaći i u drugim koncilskim dokumentima poput *Lumen gentium, Dei verbum, Dignitatis humanae, Gaudium et spes*). Prema Lotharu Liesu, načela katoličkoga *ekumenizma* koja se mogu iščitati iz toga dokumenta bila bi sljedeća:

- briga oko jedinstva Crkve tiče se pastira i vjernika
- katoličku vjeru ne treba izlagati polemički kako ne bi postala preprekom u dijalogu s kršćanskom braćom
- cjelokupni katolički nauk mora se izlagati jasno, tj. bez lažnoga irenizma kojim se zamračuje njegova čistoća i pravi smisao
- kod objašnjavanja katoličke vjere treba se koristiti govorom koji mogu razumjeti odijeljeni kršćani
- zajednička teološka istraživanja moraju se provoditi u vjernosti crkvenome nauku, u poniznosti i istinoljubivosti
- kod uspoređivanja naučavanja, potrebno je voditi računa o hijerarhiji istina katoličke vjere.¹⁰⁹

¹⁰⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. 11. 1964.) br. 4, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 239. (dalje UR)

¹⁰⁵ Usp. William HENN, Ekumenizam, u: Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, 257.

¹⁰⁶ Usp. *Isto*.

¹⁰⁷ Usp. *Isto*, 258.

¹⁰⁸ Usp. Georg HILGER/Stephan LEIMGRUBER/Hans-Georg ZIEBERTZ, *Vjeronaučna didaktika*, Zagreb, 2009., 388.

¹⁰⁹ Usp. Lothar LIES, *Temeljni tečaj ekumenske teologije*, Zagreb, 2011., 97.

Nakon dekreta o ekumenizmu Katolička Crkva objavljuje još neke dokumente važne za ekumensko djelovanje: *Ekumenski direktorij* (izlazi u dva dijela, 1967. i 1970.)¹¹⁰, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu* (1993.)¹¹¹, encikliku Ivana Pavla II. *Ut unum sint* (1995.)¹¹² te dokument *Biskup i jedinstvo kršćana: ekumenski vademecum* (2020.)¹¹³.

2. 1. 2. Ekumensko učenje u ekumenskim dokumentima Katoličke Crkve

Sukladno gore navedenome shvaćanju *ekumenizma*, pod pojmom *ekumensko učenje* podrazumijeva se učenje o različitim kršćanskim konfesijama. U Republici Hrvatskoj, na nastavi *Katoličkoga vjeronauka*, taj se pojam odnosi na učenje o Pravoslavnoj Crkvi i o raznim protestantskim Crkvama i zajednicama. *Ekumensko učenje* postaje sastavni dio kateheze i katoličkog školskog vjeronauka upravo zbog ekumenskih poticaja spomenutih crkvenih dokumenata. Dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* u broju 6 navodi kako je kateheza jedan od načina promicanja ekumenizma.¹¹⁴ Broj 9 ovoga dokumenta nedvosmisleno progovara o potrebi *ekumenskoga učenja*: „Valja upoznati uvjerenje odijeljene braće. Za to se nužno traži proučavanje kojim se valja baviti na istinoljubiv i dobrohotan način. Potrebno je da na dužan način pripremljeni katolici bolje upoznaju naučavanje i povijest, duhovni i bogoštovni život te religioznu psihologiju i kulturu, koji su braći svojstveni.“¹¹⁵ U drugome dijelu *Ekumenskoga direktorija* progovara se o *ekumenizmu* u višem obrazovanju. Prema *Direktoriju*, svrha je ekumenskoga nastojanja u višem obrazovanju:

- kod profesora i studenata produbiti poznavanje vjerskoga nauka Katoličke Crkve kako bi bili sposobni sudjelovati u ekumenskim razgovorima
- skrenuti pozornost na unutrašnju obnovu Katoličke Crkve, koja može pridonijeti promicanju jedinstva među kršćanima
- studente i profesore upoznati s drugim Crkvama i kršćanskim zajednicama kako bi mogli razabrati što kršćane povezuje a što ih razdvaja
- studente i profesore osobno uključiti u promicanje jedinstva među kršćanima.¹¹⁶

¹¹⁰ SEKRETARIJAT ZA SJEDINJENJE KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij I dio*, Zagreb, 1967.

SEKRETARIJAT ZA SJEDINJENJE KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij II dio*, Zagreb, 1970.

¹¹¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, Zagreb, 1994.

¹¹² IVAN PAVAO II., *Ut unum sint*, Zagreb, 1995.

¹¹³ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Biskup i jedinstvo kršćana: ekumenski vademecum*, Zagreb, 2021.

¹¹⁴ Usp. UR, br. 6.

¹¹⁵ *Isto*, br. 9.

¹¹⁶ Usp. SEKRETARIJAT ZA SJEDINJENJE KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij II, I.*, br. 2.

Usprkos tome što se ove smjernice prije svega odnose na teološke fakultete i učilišta, *Direktorij* napominje da se neke od njih može prilagoditi i višemu obrazovanju općenito.¹¹⁷ Iako na prvome mjestu *Direktorij* progovara o *ekumenizmu* u višemu obrazovanju, ne treba smetnuti s uma da se upravo na fakultetima i učilištima obrazuju katehete i vjeroučitelji koji će voditi župnu katehezu i školski vjeronauk. *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu* sadrži poglavlje *Obrazovanje za ekumenizam u Katoličkoj Crkvi*. U njemu se naglašava da „su svi kršćani pozvani osobno pridonijeti promicanju sve većeg zajedništva s drugim kršćanima“¹¹⁸, a na poseban način oni koji se bave odgojem.¹¹⁹ Iako se najveći dio poglavlja bavi ekumenskim obrazovanjem pastoralnih djelatnika, u broju 61 progovara se o ulozi kateheze u ekumenskim nastojanjima Katoličke Crkve. Ovaj dokument govori o ulozi kateheze u ekumenskim nastojanjima preuzima iz apostolske pobudnice *Catechesi tradendae* (br. 32–33).¹²⁰ U istome poglavlju progovara se i o najprikladnijim područjima za ekumensko obrazovanje. Osim obitelji, župa, crkvenih pokreta i udruženja, osobito se naglašava važnost škola. One su pozvane, osobito u sklopu vjerske poduke, promicati *ekumenizam* te odgajati za dijalog i mir. Ta nastojanja mogu se provoditi i u suradnji s nastavnicima različitih predmeta. Zbog toga je poželjno da nastavnici budu ispravno informirani o podrijetlu, povijesti i nauku drugih Crkava i crkvenih zajednica.¹²¹ Osim već spomenutoga poglavlja, *Direktorij* sadrži i poglavlje *Ekumenska suradnja, dijalog i zajedničko svjedočenje*. U njemu se pod brojevima 188, 189 i 190 progovara o ekumenskoj suradnji na polju kateheze.¹²² *Direktorij* kaže da „Katolička Crkva priznaje da u okolnostima vjerskog pluralizma, suradnja na polju kateheze može obogatiti njezin život kao i život drugih Crkava i crkvenih zajednica, i također ojačati njihovu sposobnost da, u svijetu, ukoliko je to moguće, zajednički posvjedoče istinu Evanđelja.“¹²³ I u ovome slučaju, *Direktorij* smjernice za suradnju na polju kateheze preuzima iz apostolske pobudnice *CT*.¹²⁴ Enciklika Ivana Pavla II. *Ut unum sint* ponavlja naučavanje starijih dokumenata Katoličke Crkve o *ekumenizmu*, donosi pregled plodova *ekumenskoga dijaloga* te donosi poticaje za ono što na ekumenskomu polju još treba učiniti u budućnosti.¹²⁵

¹¹⁷ Usp. *Isto*, I., br. 1.

¹¹⁸ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 55.

¹¹⁹ Usp. *Isto*.

¹²⁰ Usp. IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae* (1979.), u: *Kateheza*, 1 (1979.) 4, 25–46 / *Kateheza*, 2 (1980.) 1, 35–47. (dalje CT)

¹²¹ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 68.

¹²² Usp. *Isto*, br. 188–190.

¹²³ *Isto*, 188.

¹²⁴ Usp. CT (*Kateheza* br. 4, 1979.), 41–42.

¹²⁵ Usp. IVAN PAVAO II., *Ut unum sint*, Zagreb, 1995.

Ovaj dokument ne donosi izravan govor o *ekumenskom* učenju i o ulozi kateheze u ekumenskim nastojanjima Katoličke Crkve. Dokument *Biskup i jedinstvo kršćana: ekumenski vademecum* navodi da biskup formacijom može postići da vjernici njegove biskupije budu prikladno pripremljeni za odnos s drugim kršćanima te da istinoljubivost, poniznost i poštovanje moraju biti u središtu ekumenske formacije.¹²⁶ Dokument u vezi odnosa kateheze i *ekumenizma* ponavlja smjernice starijih crkvenih dokumenata (*UR, Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*).

2. 1. 3. Ekumensko učenje u katehetskima dokumentima Katoličke Crkve

Osim u katoličkim dokumentima koji se prvenstveno bave problematikom *ekumenizma*, ekumenske poticaje pronalazimo i u katehetskima dokumentima koji su objavljeni nakon Drugoga vatikanskog koncila. To su ponajprije *Opći katehetski direktorij* (1971.)¹²⁷, apostolska pobudnica *Catechesi tradendae* (1979.), *Opći direktorij za katehezu* (1997.)¹²⁸ i *Direktorij za katehezu* (2020.)¹²⁹. Osim ovih općecrkvenih dokumenata, za školski vjeronauk u Hrvatskoj važni su i dokumenti *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri* (1983.)¹³⁰ te njemački dokument *Vjeronauk u školi* (1974.)¹³¹, koji je izvršio utjecaj na hrvatsku katehetsku misao i njezino promišljanje o vjeronauku u javnim školama. Iako postoje različiti modeli tumačenja odnosa između religijske pedagogije¹³² i katehetike¹³³, tj. školskoga vjeronauka (katoličke religijske nastave) i kateheze (vjerske poduke u župi)¹³⁴, ovdje ćemo preuzeti tzv. inkluzivni¹³⁵ model koji preferiraju crkveni katehetski dokumenti. Prema tome modelu, religijska je pedagogija grana katehetike, a školski vjeronauk dio općega crkvenog katehetskog djelovanja.

¹²⁶ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Biskup i jedinstvo kršćana: ekumenski vademecum*, 20.

¹²⁷ SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1971. (dalje OKD)

¹²⁸ KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (1997.), Zagreb, 2000. (dalje ODK)

¹²⁹ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi*, Città del Vaticano, 2020. (dalje DK)

¹³⁰ BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri*, Zagreb, 1992. (dalje RNE)

¹³¹ ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Zagreb, 1995.

¹³² Teorija religioznog poučavanja i učenja, teorija religioznog odgoja i obrazovanja, teorija pedagoško-didaktičkog djelovanja Crkve (Usp. Marko PRANJIĆ, *Religijska pedagogija*, Zagreb, 1996., 21.).

¹³³ Znanost koja promišlja sveobuhvatno evangelizacijsko, katehetsko i pedagoško djelovanje crkve (Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba*, Zagreb, 2011., 25.).

¹³⁴ Usp. Marko PRANJIĆ, *Religijska pedagogija*, 120–121.

¹³⁵ Inkluzivni model podrazumijeva da je jedna od navedenih znanosti poddisciplina druge. Tako zapravo imamo dvije varijante ovoga modela. Po jednoj varijanti religijska je pedagogija sastavni dio, odnosno grana katehetike koja je njezina nadređena znanost. Po drugoj pak varijanti upravo je suprotno, to jest katehetika je sastavni dio religijske pedagogije koja je njezina matična znanost. Crkveni katehetski dokumenti preferiraju prvu varijantu inkluzivnoga modela.

Sukladno takvome shvaćanju odnosa školskoga vjeronauka i kateheze, ekumenski poticaji crkvenih dokumenata mogu se primijeniti i na školski vjeronauk, a ne samo na katehezu.

OKD u poglavlju *Kateheza u pastoralnom poslanju Crkve* donosi podnaslov *Kateheza i jedinstvo kršćana*. U njemu se ističe kako zajednica kršćanskih vjernika mora sudjelovati u *ekumenskome dijalogu*, a kateheza tome nastojanju treba dati svoj prilog jasnim i cjelovitim izlaganjem nauka Crkve (poštujući hijerarhiju istina katoličke vjere) te promicanjem poznavanja sličnosti i razlika između različitih kršćanskih konfesija.¹³⁶

Prema Eleuteriu Fortinu, apostolska pobudnica *CT* u poglavlju *Ekumenska dimenzija kateheze* donosi tri preporuke važne za *ekumensko učenje* u katoličkoj katehezi i školskome vjeronauku: kateheza je dužna jasno i cjelovito predstaviti katolički nauk, kateheza je dužna ispravno i pošteno predstaviti druge Crkve i crkvene zajednice te da je kateheza dužna voditi računa o novim odnosima između katolika i drugih kršćana u kojima prevladava dijalog umjesto otuđenosti i polemike.¹³⁷ Poglavlje *Kateheza u pastoralnom poslanju Crkve* sadrži i podnaslov *Ekumenska suradnja na području kateheze* u kojemu se donose smjernice za suradnju na polju kateheze između katolika i ostalih kršćanskih konfesija.¹³⁸

ODK u poglavlju *Kateheza u socioreligijskom kontekstu* donosi podnaslov *Kateheza u ekumenskom kontekstu*. U njemu se ističe kako je „kateheza uvijek i posvuda pozvana prihvatiti 'ekumensku dimenziju'.“¹³⁹ Prema *ODK*, ona to može učiniti na sljedeće načine: izlaganjem cijele objave poštujući hijerarhiju istina, iznoseći jedinstvo vjere koje postoji među kršćanima, objašnjavajući podijeljenosti koje postoje među kršćanima i korake koje treba poduzeti da bi ih se nadvladalo, hraneći istinsku želju za jedinstvom potičući ljubav prema Svetome pismu te nastojeći pripremiti djecu, mlade i odrasle da žive s odijeljenom kršćanskom braćom, njegujući vlastiti katolički identitet u poštivanju vjere drugih.¹⁴⁰ Osim u ovome poglavlju, govor o *ekumenskome učenju* možemo pronaći i u poglavlju *Kateheza i školski vjeronauk* pod brojem 74. U njemu se navodi kako školski vjeronauk u okviru javne i nekonfesionalne škole, tamo gdje građanske vlasti nalažu zajednički vjeronauk katolicima i nekatolicima, treba imati ekumenskije obilježje.¹⁴¹

¹³⁶ Usp. *OKD*, br. 27.

¹³⁷ Usp. Eleuterio FORTINO, Ekumenizam, u: Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991., 170.

¹³⁸ Usp. *Isto*, br. 33.

¹³⁹ *ODK*, br. 197.

¹⁴⁰ Usp. *Isto*.

¹⁴¹ Usp. *Isto*, br. 74.

DK u desetom poglavlju donosi podnaslov *Kateheza u kontekstu ekumenizma i religijskog pluralizma*. U njemu se ističe kako je Crkva po svojoj naravi dijaloška zbog toga što je slika Presvetog Trojstva. Zadaća Crkve je promicanje jedinstva svih kršćana. Kateheza kao i sve ostale crkvene djelatnosti treba biti obilježena ekumenskom dimenzijom. Navještaj evanđelja i kateheza su u službi dijaloga i ekumenske formacije, a zauzimanje za jedinstvo kršćana vjerodostojan je instrument evangelizacije u suvremenom svijetu.¹⁴² U procesu kateheze treba istaknuti kako je kršćansko nejedinstvo u suprotnosti s voljom Isusa Krista te kako su katolici pozvani aktivno sudjelovati u ekumenskom pokretu, osobito molitvom. Kateheza treba izložiti katolički nauk s ljubavlju i jasnoćom poštujući hijerarhiju istina te izbjegavajući izraze i izlaganje doktrina koje mogu biti prepreka dijalogu. Kateheza također treba ispravno prezentirati učenje drugih Crkava i crkvenih zajednica pokazujući ono što nas spaja i objašnjavajući ono što nas razdvaja. U katolicima kateheza treba pobuditi želju za jedinstvom te im pomoći da žive s ljudima različitih vjeroispovijesti njegujući vlastiti katolički identitet uz poštivanje vjere drugih.¹⁴³ Direktorij preporučuje i katehetsku suradnju između pripadnika različitih kršćanskih konfesija, iako će ona biti ograničena zbog razlika u shvaćanju kršćanske vjere.¹⁴⁴

U dokumentu *RNE* nalazi se podnaslov *Dijaloška i ekumenska dimenzija kateheze*. U njemu se navodi kako je ekumenska „dimenzija kateheze zapravo samo ostvarivanje njezina dijaloškog obilježja u odnosu prema drugoj kršćanskoj braći“¹⁴⁵.

Dokument *Vjeronauk u školi* kao jedan od ciljeva katoličkoga vjeronauka navodi osposobljavanje za osobnu odluku u sučeljavanju s različitim kršćanskim konfesijama te promicanje razumijevanja i tolerancije prema odluci drugih.¹⁴⁶ U poglavlju *Konfesionalnost* ovaj dokument ističe da su bitne sastavnice suvremenoga konfesionalnog vjeronauka „bavljenje stajalištima drugih, poštivanje njihovih uvjerenja i angažiran razgovor s njima“¹⁴⁷. Dokument navodi i kako konfesionalni vjeronauk mora biti otvoren te da je on po nutarnjemu stavu ekumenski nastrojen.¹⁴⁸ Kod takvoga tipa vjeronauka, gdje se u sučeljavanje s drugima

¹⁴² Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi*, 223.

¹⁴³ Usp. *Isto*, 223-224.

¹⁴⁴ Usp. *Isto*, 224.

¹⁴⁵ RNE, br. 42.

¹⁴⁶ Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, br. 2. 5. 1.

¹⁴⁷ *Isto*, br. 2. 7. 1.

¹⁴⁸ Usp. *Isto*.

ulazi s određenih pozicija, uvijek postoji opasnost od krive apologetike koja reducira i izobličuje tuđe mišljenje te je zbog toga poželjno da se kod sučeljavanja mišljenja prakticira iskren razgovor, obilježen tolerancijom i zajedničkim nastojanjem oko istine.¹⁴⁹

2. 1. 4. Ciljevi ekumenskoga učenja

Na temelju smjernica koje donose crkveni ekumenski i katehetski dokumenti, religijska pedagogija definira konkretne ciljeve *ekumenskoga učenja* koji bi se trebali ostvariti u radu s učenicima i katehizandima. Kao što smo već naveli, zbog inkluzivnoga modela shvaćanja odnosa religijske pedagogije i katehetike, smjernice crkvenih dokumenata kojima se potiče *ekumensko učenje* mogu se primijeniti i na školski vjeronauk. U nastavku donosimo ciljeve ekumenskoga učenja u Republici Hrvatskoj religijskog pedagoga Marka Pranjica:

- upoznavanje s osnovnim karakteristikama kršćanstva, s njegovim naukom i tradicijom te s primjenom kršćanskih religijskih vrednota na konkretan život
- poznavanje katoličanstva, pravoslavlja i protestantizma (sličnosti, razlike, razlozi njihova nastanka)
- poznavanje glavnih blagdana svake od konfesija te mogućnost sudjelovanja na slavljinama tih blagdana (u mjeri u kojoj pripadnici pojedine konfesije to žele)
- shvaćanje da religioznost nije samo vanjska manifestacija već i intenzivan unutarnji život
- njegovanje solidarnosti (na materijalnome i na duhovnome području)
- promicanje interakcije dijaloga i navještaja (u ozračju povjerenja, služenja i poštivanja te bez prozelitizma).¹⁵⁰

2. 2. Međureligijsko učenje

Govor o *međureligijskome učenju* započet ćemo definiranjem pojma *međureligijski dijalog*, nastaviti analiziranjem prisutnosti *međureligijskoga učenja* u katoličkim dokumentima koji se bave *međureligijskim dijalogom* i katoličkim katehetskim dokumentima te završiti navođenjem ciljeva *međureligijskoga učenja*.

2. 2. 1. Međureligijski dijalog

Temeljni pojam za razumijevanje *međureligijskoga učenja* jest *međureligijski dijalog*. Tu je riječ „o dijalogu između vjernika različitih religija, koji su uvjereni u istinitost svojih

¹⁴⁹ Usp. Isto.

¹⁵⁰ Usp. Marko PRANJIC, *Religijska pedagogija*, 39–40.

vjerovanja, a koji ipak žele uspostaviti i nastaviti dijalog o sadržajima i posljedicama svojih religioznih uvjerenja s osobama koje drugačije vjeruju¹⁵¹. Dijalog ne označuje samo razgovor nego i sveukupnost međureligijskih odnosa s osobama i zajednicama drugih vjerovanja, radi međusobnog upoznavanja.¹⁵² Razlozi za *međureligijski dijalog* mogu biti različiti:

- smanjivanje ili uklanjanje napetosti između sljedbenika različitih religija na mjesnoj ili nacionalnoj razini
- građanska odgovornost u zajedničkoj obrani ljudskih prava
- znanstveno proučavanje različitih kultura
- proučavanje tuđega religioznog iskustva.¹⁵³

Unutar Katoličke Crkve, prepoznavanje i institucionalno prihvaćanje dijaloga dogodilo se na Drugome vatikanskom koncilu, osobito *Deklaracijom o odnosu Katoličke Crkve prema nekršćanskim religijama Nostra aetate* (1965.)¹⁵⁴. Ova deklaracija bila je reakcija Katoličke Crkve na društvene promjene koje su se u svijetu događale već nekoliko desetljeća (proces kulturnoga, ekonomskoga, transportnoga i migracijskoga povezivanja). Osim prema nekršćanskim religijama, koncilski dokumenti pozvali su katolike i na dijalog s pripadnicima drugih svjetonazora (ateisti, agnostici). To je osobito vidljivo u *Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenome svijetu Gaudium et spes* (1965.)¹⁵⁵. Može se ustvrditi da je na Drugome vatikanskom koncilu dijalog prepoznat kao jedan od temeljnih postulata suživota, utemeljen na poznavanju bez predrasuda te na poštivanju drugog, njegova osobnog dostojanstva i njegovih prava.¹⁵⁶ Koncilski oci shvatili su da *međureligijski dijalog*, uz društveno i kulturno, mora imati i teološko utemeljenje.¹⁵⁷ II. vatikanski koncil pretpostavlja da religije nisu tek nakupine zabluda i zala, već da u njima ima značajnih duhovnih vrijednosti koje mogu obogatiti i kršćanske sugovornike.¹⁵⁸ Osim koncilskim dokumentima, Katolička Crkva naglasila je važnost dijaloga i enciklikom pape Pavla VI. *Ecclesiam suam* (1964.). Unutar te enciklike službeno se pojavljuje kategorija dijaloga i to pod imenom razgovor. Taj temeljni način

¹⁵¹ A. ROEST CROLLIUS, Dijalog, međureligijski, u: Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, 191.

¹⁵² Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi*, Zagreb, 2016., br. 13.

¹⁵³ Usp. *Isto*, 191.

¹⁵⁴ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (28. 10. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 391–399. (dalje NA)

¹⁵⁵ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. 12. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., 651–816. (dalje GS)

¹⁵⁶ Usp. Nikola BIŽACA, *Ususret bratskom putovanju*, Zagreb, 2013., 150.

¹⁵⁷ Usp. *Isto*, 152.

¹⁵⁸ Usp. *Isto*, 152.

ophođenja katolika s čitavim svijetom Papa utemeljuje teološki. On u dijalogu vidi nastavak i odraz spasenjskog dijaloga između Boga i ljudi.¹⁵⁹ U četiri poslijekoncilski desetljeća, *međureligijski dijalog* postao je važna odrednica života i djelovanja Katoličke Crkve. Za razliku od vremena Koncila, kada se o tome kako bi dijalog trebao izgledati nije znalo ništa ili se znalo veoma malo, u poslijekoncilskome se vremenu skupilo mnogo dijaloškoga iskustva te se uspješno ponuditi detaljnije konture dijaloga:

- sudionici u dijalogu međusobno komuniciraju na razini temeljne jednakosti te nitko ne zahtijeva da drugi sugovornik prizna njegovu tradiciju istinitijom

- sudionici dijaloga ne ostavljaju po strani vlastito vjersko uvjerenje

- međureligijski dijalog teži boljem međusobnom razumijevanju i stvaranju prijateljskih odnosa, smanjenju napetosti i oružanih konflikata

- dijalog među ljudima različitih religijskih tradicija pokušava ostvariti jednu dublju razinu na kojoj se događa oslušivanje i dublje otkriće tuđih religioznih uvjerenja

- susrećući uz pomoć dijaloga dragocjene elemente nadahnute Duhom Svetim, kršćani i drugi pozvani su produbiti vlastito religiozno predanje.¹⁶⁰

2. 2. 2. Međureligijsko učenje u dokumentima Katoličke Crkve

Sukladno gore navedenome shvaćanju *međureligijskoga dijaloga*, pod pojmom *međureligijsko učenje* podrazumijeva se učenje o religijama koje su različite u odnosu na vlastitu religiju. U Republici Hrvatskoj, na nastavi *Katoličkoga vjeronauka*, taj se pojam odnosi na učenje o nekršćanskim religijama poput židovstva, islama, hinduizma, budizma itd. Osim učenja o tradicionalnim nekršćanskim religijama, pod ovaj se pojam uvrštava i učenje o sektama i novim religioznim pokretima te učenje o različitim nekršćanskim svjetonazorima (npr. ateizam i agnosticizam). Zahvaljujući poticajima dokumenata Katoličke Crkve, ova vrsta učenja ušla je u programe katoličkoga vjeronauka i kateheze. Od tih dokumenata na prvome se mjestu nalazi deklaracija *NA*, koja navodi kako je važno u vrijeme sve jačega povezivanja među ljudima pažljivo promatrati u kakvome je odnosu Crkva prema nekršćanskim religijama te kako u procesu promicanja jedinstva i ljubavi treba staviti naglasak na ono što je ljudima

¹⁵⁹ *Isto*, 150–151.

¹⁶⁰ *Usp. Isto*, 156–157.

zajedničko i što ih vodi k međusobnome zajedništvu.¹⁶¹ Osim toga, ovaj dokument navodi i kako Katolička Crkva ne odbacuje ništa sveto i istinito iz nekršćanskih religija te kako potiče sve kršćane da s ljubavlju putem razgovora i suradnjom s pripadnicima ostalih religija svjedoče kršćansku vjeru i čuvaju općeljudske vrednote koje posjeduju ostale religije.¹⁶² *Deklaracija* na poseban način spominje odnos kršćana prema pripadnicima monoteističkih religija. Kršćane i muslimane potiče da se trude oko međusobnoga razumijevanja, da zajednički štite i promiču pravednost, moralna dobra, mir i slobodu.¹⁶³ Kršćane i Židove, zbog velike zajedničke duhovne baštine, poziva na međusobno poznavanje i poštivanje, što će se osobito postići biblijskim i teološkim studijem te bratskim razgovorima.

Uz deklaraciju *NA*, važan koncilski dokument za ovu vrstu učenja je i pastoralna konstitucija *GS*, koji navodi kako ateizam treba ubrojiti među najozbiljnije činjenice današnjega vremena te kako ga je potrebno podvrgnuti brižljivome proučavanju.¹⁶⁴ Dokument ističe i kako Crkva, premda odbacuje ateizam, izjavljuje da vjernici i oni koji ne vjeruju moraju pridonositi ispravnoj izgradnji svijeta, koje nema bez iskrenoga i razboritoga razgovora.¹⁶⁵

Osim spomenutih koncilskih dokumenata, ovdje možemo spomenuti i poslijekoncilске dokumente *Kršćanstvo i religije* (1996.)¹⁶⁶, *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi* (2013.)¹⁶⁷, *Fratelli tutti* (2020.)¹⁶⁸ i *Identitet katoličke škole za kulturu dijaloga* (2022.)¹⁶⁹. U dokumentu *Kršćanstvo i religije* ističe se kako sve češći susreti među ljudima i različitim kulturama zahtijevaju *međureligijski dijalog*. On je potreban kako bi se pospješilo rješavanje zajedničkih problema te pomogla zajednička suradnja na promicanju mira i pravednosti u svijetu. Dokument ističe kako se kršćanstvo ne može držati po strani kada je u pitanju *međureligijski dijalog*, već da s ostalim religijama mora biti čimbenik mira i jedinstva.¹⁷⁰ To se ne može postići potiskivanjem sadržaja vlastite vjere i etike, negirajući pritom razlike među religijama. „Današnji kršćanin mora naučiti živjeti, poštujući različite religije, oblik zajedništva koji svoj temelj ima u Božjoj ljubavi prema ljudskom rodu koji se

¹⁶¹ Usp. *NA*, br. 1.

¹⁶² Usp. *Isto*, br. 2.

¹⁶³ Usp. *Isto*, br. 3.

¹⁶⁴ Usp. *GS*, br. 19.

¹⁶⁵ Usp. *Isto*, br. 21.

¹⁶⁶ MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Kršćanstvo i religije*, Zagreb, 1999.

¹⁶⁷ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi*, Zagreb, 2016.

¹⁶⁸ PAPA FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, Zagreb, 2020.

¹⁶⁹ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Identitet katoličke škole za kulturu dijaloga*, Zagreb, 2022.

¹⁷⁰ Usp. MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Kršćanstvo i religije*, br. 2.

temelji na Njegovom poštivanju slobode čovjeka.¹⁷¹ Dokument *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi* navodi kako je zadaća suvremenog odgoja omogućiti suživot različitih kultura te promicanje dijaloga koji dovodi do miroljubivog društva. Promicanje susreta između različitih ljudi pomaže njihovu uzajamnom razumijevanju, no u tom procesu ne treba tražiti od osoba da se odriču vlastitog identiteta.¹⁷² Ovaj dokument ističe i kako sva djeca i mladi trebaju imati jednaku mogućnost pristupa upoznavanju vlastite i tuđih religija.¹⁷³ „Poznavanje drukčijih načina mišljenja i vjerovanja raspršuje strahove i svakoga pojedinog obogaćuje načinima razmišljanja drugoga i njegovih duhovnih tradicija.“¹⁷⁴ Što je međusobno poznavanje veće, više se može podupirati dijalog i suživot s pripadnicima drugih religija.¹⁷⁵ Osim na dijalog između različitih religija, ovaj dokument poziva i na dijalog s raznim oblicima ateističkog ili nereligioznog tumačenja ljudske osobe i povijesti.¹⁷⁶ Škola ima veliku odgovornost s obzirom na *međukulturalni odgoj*, a „najljepši dar koji katolički odgoj može dati školi jest svjedočanstvo da su identitet i ono što je od njega drukčije trajno i intimno međusobno protkani.“¹⁷⁷ U enciklici o bratstvu i socijalnom prijateljstvu *Fratelli tutti* papa Franjo poziva nas da svoju djecu opremimo oružjem dijaloga te da ih naučimo steći naviku i sposobnost priznati drugome pravo da bude to što jest i da bude različit.¹⁷⁸ Dokument *Identitet katoličke škole za kulturu dijaloga* upozorava nas kako su današnja društva obilježena *multikulturalnošću* i *multireligioznošću* te kako je zbog takvog društvenog konteksta zadaća odgoja „učiniti mogućim suživot među različitim kulturnim izričajima i promicati dijalog koji doprinosi miru, društvenom miru.“¹⁷⁹ Ovaj dokument prenosi i riječi pape Franje kojima je ustvrdio da „ne možemo njegovati kulturu dijaloga ako nemamo identiteta.“¹⁸⁰

¹⁷¹ *Isto*, br.102.

¹⁷² Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi*, 5-6.

¹⁷³ Usp. *Isto*, 21.

¹⁷⁴ *Isto*.

¹⁷⁵ Usp. *Isto*.

¹⁷⁶ Usp. *Isto*, 13.

¹⁷⁷ *Isto*, 47.

¹⁷⁸ Usp. PAPA FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, 149.

¹⁷⁹ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Identitet katoličke škole za kulturu dijaloga*, 22.

¹⁸⁰ *Isto*, 6.

2. 2. 3. Međureligijsko učenje u katehetskim dokumentima Katoličke Crkve¹⁸¹

U četiri glavna poslijekoncilna katehetska dokumenta, tj. u *OKD*, *CT*, *ODK* i *DK*, poticaji za *međureligijsko učenje* zastupljeni su u puno manjoj mjeri u odnosu na poticaje za *ekumensko učenje*. U *OKD* 28. kratko se spominje kako bi kateheza trebala pomoći katolicima „da šire svjetlo evanđelja te da uspostave plodonosan dijalog s ljudima i nekršćanskim kulturama, dakako čuvajući pri tome pravo shvaćeno vjersku slobodu.“¹⁸² Apostolska pobudnica *CT*, u broju 34., ističe da „objektivno predstavljanje povijesnih činjenica, različitih religija i kršćanskih vjeroispovijesti, može u ovom slučaju pridonijeti boljem međusobnom shvaćanju“¹⁸³. *ODK* u poglavlju *Kateheza u socioreligijskom kontekstu* donosi podnaslove *Kateheza u prilikama pluralizma i kompleksnosti*, *Kateheza u odnosu na židovstvo*, *Kateheza u kontekstu ostalih vjera* te *Kateheza u odnosu na 'nove vjerske pokrete'*.

Podnaslov *Kateheza u prilikama pluralizma i kompleksnosti* podsjeća kako mnogi pojedinci i zajednice žive u pluralističkome i sekulariziranome svijetu gdje se mogu susresti različiti oblici nevjere, vjerske ravnodušnosti, kulturnoga i vjerskoga pluralizma. Takva situacija može dovesti do toga da se mnogi kršćani počnu osjećati zbunjenima i izgubljenima u vjerskim i moralnim pitanjima te zbog toga napuštaju redovitu vjersku praksu. Crkva smatra da je takvim pojedincima i zajednicama potrebna evangelizacijska kateheza koja će im u svijest dozvati temeljne elemente vjere, produbiti istinu i vrijednost kršćanske poruke pred teorijskim i praktičnim prigovorima te ih ohrabriti na vršenje njihovoga misionarskog zvanja svjedočanstvom, dijalogom i navještajem.¹⁸⁴

Podnaslov *Kateheza u odnosu na židovstvo* ističe kako se posebna pozornost mora posvetiti katehezi koja se odnosi na židovsku vjeru. Ta kateheza mora odgajati za objektivnost, pravednost, snošljivost, razumijevanje i dijalog. Osim toga, njezina je zadaća ohrabrivati uzajamno poznavanje kršćana i Židova na svim razinama te na poseban način nadilaženje svakoga oblika protužidovstva.¹⁸⁵

¹⁸¹ I ovdje treba spomenuti da se zbog inkluzivnoga shvaćanja odnosa religijske pedagogije i katehetike u crkvenim katehetskim dokumentima smjernice za međureligijsko učenje u katehezi mogu primijeniti i na školski vjeronauk.

¹⁸² *OKD*, br. 28.

¹⁸³ *CT*, br. 34.

¹⁸⁴ Usp. *ODK*, br. 193-194.

¹⁸⁵ Usp. *Isto*, br. 199.

Podnaslov *Kateheza u kontekstu ostalih vjera* govori o tome kako kršćani žive u okruženju mnogih vjera, a u mnogim mjestima i kao izrazita manjina. U sučeljavanju evanđelja i poruke drugih vjera zadaća je kateheze da produbljuje i jača identitet vjernika. Kateheza također ima zadaću pomoći vjernicima posvijestiti prisutnost ostalih vjera te ih osposobiti da u dovoljnoj mjeri u njima razluče elemente koji su u proturječju s kršćanskom porukom. Osim toga, kateheza bi kod vjernika trebala potaknuti živ misionarski osjećaj koji se očituje svjedočanstvom vjere, stavom poštivanja i uzajamnoga shvaćanja, dijalogom i suradnjom (osobito kod obrane ljudskih prava i u prilog siromašnih) te, gdje je moguće, izričitim navještajem evanđelja.¹⁸⁶

I na kraju, podnaslov *Kateheza u odnosu na 'nove vjerske pokrete* navodi kako se zbog vjerskoga i kulturnoga relativizma, ali i zbog lošega ponašanja kršćana, šire „novi vjerski pokreti“. Ti se pokreti mogu podijeliti na one s kršćanskom, istočnjačkom ili ezoterijskom matricom. Njihovi nauci i životne prakse često se udaljuju od sadržaja kršćanske vjere te zbog toga kateheza ima zadaću pomoći kršćanima da ispravno shvaćaju vlastitu vjeru.¹⁸⁷

DK u prvom poglavlju donosi podnaslov *Kateheza kao laboratorij za dijalog*. U njemu se navodi kako je Crkva pozvana stupiti u dijalog sa svijetom kao doprinos miru te kako kateheza treba istaknuti dijaloški stil.¹⁸⁸ Deseto poglavlje *Direktorija* sadrži nekoliko podnaslova važnih za ovu temu. Podnaslov *Kateheza u situaciji pluralizma i složenosti* navodi kako članovi Crkve žive u društvu koje se sastoji od osoba koje pripadaju različitim kršćanskim konfesijama, različitim religijama te od onih koje su ravnodušne prema religiji. Ova situacija Crkvu ne može ostaviti ravnodušnom već ona mora pomoći kršćanima da formiraju jasan identitet te u stavu dijaloga svijetu navijeste razlog kršćanske nade.¹⁸⁹ Crkva treba gledati na suvremenu kulturu u stavu slušanja i dijaloga prepoznajući i čuvajući ono što je u njoj dobro.¹⁹⁰ Podnaslov *Kateheza u odnosu na židovstvo* preporuča međusobno upoznavanje, prijateljstvo i dijalog između Židova i kršćana. U njemu se navodi kako židovsko-kršćanski dijalog Crkvi može pomoći da bolje razumije neke aspekte vlastitog života, kako je Crkva zahvaljujući židovskim korijenima usidrena u povijest spasenja te kako židovsko-kršćanski dijalog treba pomoći borbi protiv antisemitizma i zalaganju za mir. Upravo iz tih razloga kateheza bi trebala posebnu

¹⁸⁶ Usp. *Isto*, br. 200.

¹⁸⁷ Usp. *Isto*, br. 201.

¹⁸⁸ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi*, 48.

¹⁸⁹ Usp. *Isto*, 211.

¹⁹⁰ Usp. *Isto*, 212.

pozornost posvetiti temama iz židovske religije.¹⁹¹ U podnaslovu *Kateheza u kontekstu drugih religija* navodi se kako kateheza mora posvetiti pozornost produbljivanju znanja i jačanju kršćanskog identiteta kako bi vjernici mogli rasti u poštovanju prema drugim religijama uvažavajući sjeme Riječi prisutne u njima.¹⁹² Ovaj podnaslov na poseban način ističe odnos kršćana i muslimana. U njemu se kaže kako je potrebno promicati znanje o islamskoj religiji te susrete s muslimanima kako bi se izbjegla površna i štetna generalizacija.¹⁹³ Podnaslov *Kateheza u kontekstu novih vjerskih pokreta* upozorava kako novi vjerski pokreti često popunjavaju prazninu koju je ostavio sekularni racionalizam te kako Crkva treba samu sebe preispitati i ustanoviti razloge zašto mnogi kršćani napuštaju Crkvu i pristupaju novim vjerskim pokretima. Zadaća kateheze u kontekstu novih vjerskih pokreta je da ljudima navijesti kako Isusovo uskrsnuće daje pravi mir i radost, da pomogne Crkvi da bude istinska zajednica u kojoj su svi dobrodošli, da vjernicima osigura osnovno biblijsko i doktrinarno znanje, da ljudima objasni značenje simbola, gesti, obreda i pučke pobožnosti te da posebnu pozornost usmjeri prema razočaranima i ranjenima.¹⁹⁴

Osim općecrkvenih katehetskih dokumenata, ovdje treba spomenuti i dokumente *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri* te *Vjeronauk u školi*. Dokument RNE ističe kako je dijaloška dimenzija suvremenoga religioznog odgoja i kateheze od velike važnosti te kako ona mora biti prisutna kod odgajanja i katehiziranja svih životnih dobi.¹⁹⁵ „Dijaloški religiozni odgoj i dijaloška kateheza, naime, osposobljavaju djecu, mlade i odrasle da, poštujući vjeru i uvjerenje drugih, otvoreno i hrabro svjedoče o svom kršćanskom vjerničkom identitetu u svijetu u kome žive, osposobljava ih za međusobno obogaćivanje u istinskom dijalogu s ljudima različitih kultura i različitih pogleda na svijet, i time za vjerodostojno naviještanje Evanđelja ljudima našega vremena.“¹⁹⁶ U dokumentu *Vjeronauk u školi* donosi se jedan od ciljeva *Katoličkoga vjeronauka*, prema kojem je njegova zadaća osposobiti učenike za osobnu odluku u sučeljavanju s različitim religijama, svjetonazorima i ideologijama te promicanje razumijevanja i tolerancije prema odluci drugih.¹⁹⁷ „Bavljenje stajalištima drugih, poštivanje

¹⁹¹ Usp. *Isto*, 224-226.

¹⁹² Usp. *Isto*, 227.

¹⁹³ Usp. *Isto*, 227-228.

¹⁹⁴ Usp. *Isto*, 228-229.

¹⁹⁵ Usp. RNE, br. 42.

¹⁹⁶ *Isto*.

¹⁹⁷ Usp. ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, br. 2. 5. 1.

njihovih uvjerenja i angažiran razgovor s njima bitne su sastavnice suvremenog konfesionalnog vjeronauka.“¹⁹⁸

2. 2. 4. Ciljevi međureligijskoga učenja

Nakon što smo definirali *međureligijsko učenje* te naveli smjernice crkvenih dokumenata za njegovo provođenje, potrebno je navesti i konkretne ciljeve *međureligijskoga učenja* koji bi se trebali ostvariti u radu s učenicima i katehizandima. U nastavku donosimo promišljanje o ciljevima *međureligijskoga učenja* dvojice religijskih pedagoga – Karla Meyera i Marka Pranjica.

Karlo Meyer smatra kako postoji opasnost da se religiozna svjedočanstva velikih religija obrađuju samo površno. U svojoj *didaktici svjetskih religija* on donosi pet ciljeva *međureligijskoga učenja*, koji bi trebali pomoći da svjetske religije obrade na dublji način:

- Učiti opažati religiozna svjedočanstva.¹⁹⁹ *Međureligijsko učenje* učenicima treba pomoći da se otvore i senzibiliziraju za religiozna svjedočanstva drugih religija.
- Tumačiti religiozne fenomene. *Međureligijsko učenje* treba potaknuti učenike da sami otkrivaju smisao religioznih svjedočanstava drugih religija (promatranjem, opažanjem i uspoređivanjem učenici mogu otkriti određena značenja te doći do nekih zaključaka).
- Učiti kroz susrete. *Međureligijsko učenje* treba omogućiti učenicima da se osobno upoznaju s predstavnicima nekih od svjetskih religija.
- Poštivati trajnu različitost. *Međureligijsko učenje* nastoji potaknuti učenike, da usprkos djelomičnim neshvaćanjima, s pažnjom susreću pripadnike drugih religija te da im pokažu dužno poštovanje.
- Uključiti u egzistencijalno sučeljavanje. *Međureligijsko učenje* želi pomoći učenicima da uz pomoć sudionika religioznih svjedočanstava sami sebe ispituju i revidiraju vlastita stajališta. *Međureligijsko se učenje* prvenstveno događa kroz osobno obrađivanje religioznih iskustava koje dovodi do proširenja vlastitoga repertoara ponašanja. „Interakcija i komunikacija ključ su da se prodre u vlastite svjetove i da naposljetku čovjek postane nov, da bi sebe ponovno spoznao, razumio i prihvatio.“²⁰⁰

Prema Marku Pranjicu, ciljevi *međureligijskoga učenja* u Republici Hrvatskoj bili bi sljedeći:

¹⁹⁸ Isto, br. 2. 7. 1.

¹⁹⁹ Usp. Georg HILGER/Stephan LEIMGRUBER/Hans-Georg ZIEBERTZ, *Vjeronaučna didaktika*, 399–400.

²⁰⁰ Isto, 400.

- upoznavanje s osnovnim karakteristikama židovstva i islama, s njihovom tradicijom i naukom te s primjenom njihovih religijskih vrednota na konkretan život
- poznavanje glavnih židovskih i islamskih blagdana, njihova značenja, oblika slavljenja te nastojanje da se u njima sudjeluje (u mjeri u kojoj pripadnici tih religija žele)
- shvaćanje da religioznost nije samo vanjska manifestacija već i intenzivan nutarnji život
- njegovanje solidarnosti (na materijalnome i na duhovnome području)
- promicanje interakcije dijaloga i navještaja (u ozračju povjerenja, služenja i poštivanja te bez prozelitizma).²⁰¹

Zaključak

Govor o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* katolička religijska pedagogija najčešće naziva *ekumenskim i međureligijskim učenjem*. Iako dokumenti Katoličke Crkve prvenstveno govore o *ekumenizmu i međureligijskom dijalogu*, u njima možemo pronaći utemeljenje i za *ekumensko i međureligijsko učenje*. Definiranje pojmova *ekumensko i međureligijsko učenje* temelji se na ispravnome shvaćanju pojmova *ekumenizam i međureligijski dijalog*, a ove vrste učenja postaju sastavnim dijelom *Katoličkoga vjeronauka* zahvaljujući upravo poticajima crkvenih dokumenata od II. vatikanskoga koncila naovamo.

Ukoliko se *ekumenizam* definira kao nastojanje kojim se promiče jedinstvo kršćana, *ekumensko učenje* se može definirati kao učenje o različitim kršćanskim konfesijama. Ekumenski dokumenti Katoličke Crkve, poput *Dekreta o ekumenizmu* (UR), *Ekumenskog direktorija*, *Direktorija za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, enciklike *Ut unum sint* i dokumenta *Biskup i jedinstvo kršćana: ekumenski vademecum*, u smjernice za provođenje ekumenizma uvrštavaju i katehezu kao jedan od načina promicanja *ekumenizma*, navodeći potrebu upoznavanja naučavanja i povijesti, duhovnog i bogoštovnog života te religiozne psihologije i kulture nekatoličkih kršćanskih Crkava i zajednica. Katehetski dokumenti Katoličke Crkve, poput *Općeg katehetskog direktorija* (OKD), apostolske pobudnice *Catechesi tradendae* (CT), *Općeg direktorija za katehezu* (ODK), *Direktorija za katehezu* (DK), dokumenta *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri* (RNE) i dokumenta *Vjeronauk u školi*, navode kako su kateheza i vjeronauk u školi pozvani prihvatiti ekumensku dimenziju te na taj način doprinijeti *ekumenskom dijalogu* koji je zadaća svih kršćana. To će učiniti prvenstveno jasnim i cjelovitim izlaganjem nauka Katoličke Crkve, promicanjem poznavanja

²⁰¹ Usp. Marko PRANJIĆ, *Religijska pedagogija*, 39–40.

sličnosti i razlika između različitih kršćanskih konfesija te promicanjem tolerancije i pobuđivanjem želje za jedinstvom.

Kod govora o *međureligijskom dijalogu*, misli se ponajprije na dijalog između pripadnika različitih religija, ali i na dijalog između osoba koje pripadaju religijama i nereligijskim svjetonazorima (tzv. međukulturni dijalog). Sukladno tome, pod pojmom *međureligijsko učenje* podrazumijevamo učenje o religijama koje su različite u odnosu na vlastitu religiju te učenje o nereligijskim svjetonazorima. Dokumenti Katoličke Crkve koji se bave *međureligijskim dijalogom*, poput deklaracije *Nostra aetate* (NA), pastoralne konstitucije *Gaudium et Spes* (GS), dokumenata *Kršćanstvo i religije*, *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi*, *Fratelli tutti* i *Identitet katoličke škole za kulturu dijaloga*, prvenstveno ukazuju na važnost i potrebu dijaloga kao načina ostvarivanja mira i suživota među pripadnicima različitih religija i kultura, ali uz očuvanje vlastitog identiteta. Noviji dokumenti izravno spominju kako bi *međureligijski dijalog* trebao biti dio odgoja i obrazovanja te kako djeca i mladi trebaju imati pristup upoznavanju vlastite i tuđih religija. U katehetskim dokumentima Katoličke Crkve (OKD, CT, ODK, DK, RNE, Vjeronauk u školi), kod govora o različitim religijama i svjetonazorima, kateheza i vjeronauk u školi smatraju se prvenstveno sredstvom učvršćivanja vlastitog identiteta i pripreme za evangelizacijsko nastojanje, ali i kao sredstvo odgoja za dijalog, međusobno upoznavanje i miran suživot.

Za razliku od svjetovnih dokumenata, o kojima se govorilo u prvom poglavlju, dokumenti Katoličke Crkve ne stavljaju naglasak samo na upoznavanje drugih religija i svjetonazora, već kao preduvjet za takvu vrstu odgoja i obrazovanja stavljaju upoznavanje i učvršćivanje vlastitog identiteta. Osim što u gore spomenutim dokumentima koji promoviraju *ekumenski i međureligijski dijalog* pronalazimo poticaje i opravdanje za uvrštavanje *religijske dimenzije interkulturalnosti* u sadržaje *Katoličkog vjeronauka*, spomenuti dokumenti sadrže i načela te sadržaje o kojima se treba voditi računa prilikom pisanja vjeronaučnih kurikuluma.

3. Religijska dimenzija interkulturalnosti u katoličkoj religijskoj nastavi

Kulturna raznolikost u Europi višestoljetno je nasljeđe i posljedica povijesnih kretanja i miješanja stanovništva. Religijske i kulturne razlike unutar Europe počele su se osobito povećavati nakon ekonomskih migracija šezdesetih i sedamdesetih godina, a kulminirale su aktualnim migracijama koje su potaknute ratnim, ekonomskim i klimatskim razlozima. Navedene promjene s kojima se suočavaju europska društva na osobitu kušnju stavljaju i odgojno-obrazovne sustave. Obrazovne vlasti europskih država postaju sve svjesnije važnosti uključivanja interkulturnih sadržaja u kurikulume svih nastavnih predmeta. I predmeti koji se bave religijskim odgojem i obrazovanjem sve više naglasak stavljaju na religijsku dimenziju kulture i religijski pluralizam. „Kao što u Europskoj uniji nema jedinstvenog odgojno-obrazovnog sustava, tako nema ni jedinstvenog modela religijskog obrazovanja. Odgoj i obrazovanje u nadležnosti je svake pojedine zemlje članice.“²⁰² *Interkulturalna dimenzija religijske nastave* ima različita lica u različitim europskim zemljama, a to ponajprije ovisi o stanju kulturnog pluralizma kao i razvijenosti interkulturalnih stavova u pojedinim društvima.²⁰³ Iako se u raspravu o njemu može krenuti s posve različitih polazišta, čini se da postoji opće slaganje glede nužnosti religijskoga odgoja i obrazovanja unutar školskoga sustava. Nejasnoće i razlike javljaju se kada se počne raspravljati o njegovome modelu i njegovim ciljevima.²⁰⁴ I u Republici Hrvatskoj unutar školskoga sustava postoji predmet putem kojega se ostvaruje religijski odgoj i obrazovanje. U hrvatskome školskom sustavu taj se predmet naziva *Vjeronauk*, a izvodi se kao monokonfesionalni (monoreligijski) model u više konfesionalnih inačica. Najzastupljenija je inačica *Katolički vjeronauk*²⁰⁵, a u hrvatskome se odgojno-obrazovnome sustavu nalazi od školske godine 1991./1992.

3. 1. Religijska dimenzija interkulturalnosti u europskim kurikulumima

Nastavak poglavlja donosi pregled prisutnosti *religijske dimenzije interkulturalnosti* u šest europskih vjeronaučnih kurikuluma, koji su zbog svoje katoličke konfesionalnosti donekle

²⁰² Blaženka Valentina MANDARIĆ – Gordana BARUDŽIJA, Religijsko obrazovanje iz perspektive interkulturalnog dijaloga u Italiji, Finskoj i Hrvatskoj – komparativni pristup, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 110.

²⁰³ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ – Denis BARIĆ, Interkulturalna dimenzija obrazovanja i vjeronauk u školama u Europi. Usporedba triju zemalja, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 135.

²⁰⁴ Više o ovoj temi donosi licencijatski rad: Marija JURIŠIĆ, *Uloga i važnost religijskog obrazovanja u interkulturalnom obrazovanju*, Zagreb, 2022., u: <https://dabar.srce.hr/islandora/object/kbf%3A127>

²⁰⁵ Detaljan govor o identitetu Katoličkog vjeronauka i njegovim perspektivama razvoja moguće je pronaći u knjizi Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Katolički vjeronauk u školi. Identitet i perspektive*, Zagreb, 2019.

usporedivi s hrvatskim vjeronaučnim kurikulumom. Analiza navedenih kurikuluma provedena je u sklopu projekta *Religobraz* Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

3. 1. 1. Austrija²⁰⁶

Prema podacima iz 2018. godine nešto više od polovice (56, 9%) stanovnika Austrije izjašnjava se katolicima i pripada Katoličkoj Crkvi. U Austriji je vjeronauk zajamčen Saveznim ustavom, a provodi se na konfesionalnoj osnovi. *Interkulturalno obrazovanje* sastavni je dio svih katoličkih osnovnoškolskih i srednjoškolskih kurikuluma vjeronauka. „U nastavnim planovima razlikuju se sadržajno usmjerene kompetencijske dimenzije koje su temeljne za religijsko obrazovanje: Ljudi i njihovo životno usmjerenje, Religija vlastita i ona drugih, Religija u društvu i kulturi, Religiozna i svjetonazorska raznovrsnost. One se stječu procesnim kompetencijama: zapaziti, predstaviti i opisati; razumjeti i protumačiti; oblikovati i djelovati;

²⁰⁶ Usp. Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Marija JURIŠIĆ (ur.), *Priručnik za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Sažetak rezultata projekta Religobraz*, Zagreb, 2024., 43-44. Austrijski kurikulumi:

1. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Allgemeinbildenden höheren schulen (unterstufe), hauptschulen und Neuen mittelschulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/AHS-Unterstufe_NMS_Hauptschulen_Polyt_Schule_Broschuere.pdf
2. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan fuer den katholischen RU an Hauptschulen, an neuen Mittelschulen und an der unterstufe allgemein bildender hoeheren Schulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Hauptschule_NMS_AHS_Unterstufe_LP.pdf
3. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht an der Volksschule*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Volksschule_LP_2014.pdf
4. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan Für den Katholischen Religionsunterricht An Allgemeinen sonderschulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/06/ASO_Lehrpl%C3%A4ne_5_19_Web.pdf
5. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an der Sonderschule für kinder mit erhöhtem förderbedarf*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Sonderschule-fu%CC%88r-Kinder-mit-erho%CC%88rtem-Fo%CC%88rderbedarf_LP.pdf
6. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an Polytechnischen schulen*, <https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Polytechnische-Schule-LP.pdf>
7. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an der Oberstufe allgemeinbildender höheren schulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/AHS_Oberstufe_LP_kompetenzorientiert_Layout.pdf
8. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an Berufsschulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Berufsschule_LP.pdf
9. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an kollegs berufsbildender höherer schulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2020/04/BGBI_II_Nr_136_2020_Anlage.pdf
10. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an schulen für sozialbetreuungsberufe*, <https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/BMS-Schulen-fu%CC%88r-Sozialbetreuungsberufe-kompetenzorientiert-formulierte-Fass.pdf>
11. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an fachschulen für Pädagogische assistenzberufe*, <https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/05/Lehrplan-Fachschule-P%C3%A4dagog-Assistenzberufe.pdf>

komunicirati i prosuditi; sudjelovati i odlučivati.“²⁰⁷ Ove kompetencije osobito su prisutne u višim razredima kroz kroskurikularne ciljeve poput tolerancije i poštovanja s obzirom na raznovrsnost kultura i religija te sučeljavanje s drugim kulturama i religijama na jezičnoj i komunikacijskoj razini, susret s drugim konfesijama, religijama i svjetonazorima. Unutar austrijskog kurikulumata također se proučavaju i temelji istočnih religija, hinduizam, budizam, kineske religije te životno ugrozivi oblici religioznosti i posebne religiozne grupe.²⁰⁸ Interkulturalna terminologija koja se koristi u okviru ovog kurikulumata s ciljem postizanja međureligijske kompetencije je sljedeća: „*ekumenski, međukulturalni i međureligijski dijalog* u oblicima: priznavanje, raznovrsnost kultura i religija; religiozna i svjetonazorska raznolikost; susret s drugim svjetonazorima, kulturama i religijama; tolerancija i vrednovanje raznovrsnosti kultura i religija“.²⁰⁹

3. 1. 2. Irska²¹⁰

Popis stanovništva iz 2016. godine pokazuje da se većina (78, 3%) stanovnika Irske smatra katolicima. U Irskoj osnovnoškolsko vjeronaučno obrazovanje izvodi se u konfesionalnom obliku, dok se srednjoškolsko vjeronaučno obrazovanje izvodi kao multikonfesionalna nastava. „Kurikulum katoličkog vjeronauka za osnovne škole naglašava važnost interkulturalnog aspekta pod vidom odgoja za suživot i poštivanje raznolikosti vrijednosti, uvjerenja, jezika i tradicija u irskom društvu.“²¹¹ To se može primijetiti na razini ciljeva s obzirom na ekumensku i međureligijsku dimenziju. Kod *interkulturalne kompetencije* osobito se naglašava afektivna (empatija i osjetljivost prema pripadnicima različitih religija i svjetonazora) te komunikacijska

²⁰⁷ Isto, 44.

²⁰⁸ Usp. Isto.

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Usp. Isto, 45-46.

Irski kurikulumi:

1. Irish Episcopal Conference, *Catholic Preschool and Primary Religious Education Curriculum for Ireland*, <https://www.nurneyns.com/Catholic%20Primary%20Religious%20Education%20Curriculum%20for%20Ireland.pdf>
2. National Council for Curriculum and Assessment, *Junior Certificate Religious Education Syllabus (ordinary and higher levels)*, https://www.curriculumonline.ie/getmedia/c0c1f394-79c8-4455-bea5-c9e014a9945d/JCSEC22_religion_syllabus.pdf
3. National Council for Curriculum and Assessment, *Leaving Certificate Religious Education Syllabus (ordinary and higher levels)*, https://www.curriculumonline.ie/getmedia/634e6941-03f5-4599-ad97-61316e336360/SCSEC29_Religious_Ed_syllabus_eng_1.pdf

National Council for Curriculum and Assessment, *Planning for Religious Education, A Curriculum Framework for Senior Cycle*, https://www.curriculumonline.ie/getmedia/5e6062d7-111e-4105-b81a-089fc73be199/SCSEC30_Religion_nonexam_syllabus_eng.pdf

²¹¹ Isto, 45.

(dijalog s pripadnicima različitih religija i svjetonazora) dimenzija.²¹² Elementi interkulturalnosti zastupljeni su i u srednjoškolskom vjeronaučnom kurikulumu. „U nižem ciklusu srednjoškolskog obrazovanja veći je naglasak na znanju i razumijevanju pripadnika drugih kultura/religija, a u višem ciklusu je naglašenija afektivna i komunikacijska dimenzija kroz usvajanje stavova i razvoj pozitivnih obrazaca ponašanja pri susretu s drugim i drugačijim.“²¹³

3. 1. 3. Njemačka²¹⁴

Prema podacima iz 2019. godine, katolici čine otprilike jednu trećinu (32, 3%) pokrajine Baden-Württemberg. U ovoj pokrajini u školama se izvodi konfesionalan model vjeronaučne nastave. Kurikulum *Katoličkog vjeronauka* u Baden-Württembergu strukturiran je na osnovi mreže sadržajno i procesno usmjerenih kompetencija. „Religije i svjetonazori jedna su od sedam temeljnih sadržajno usmjerenih kompetencija koje su prisutne tijekom cijelog školovanja i stječu se procesnim kompetencijama: 1. zapaziti i predstaviti (opisati), 2. protumačiti, 3. prosuditi, 4. priopćiti, 5. oblikovati (primijeniti).“²¹⁵ Vjeronauk u Njemačkoj temelji se na činjenici da je religija jedan od pogleda na stvarnost u pluralnom društvu, a religijsko znanje se shvaća kao ono koje doprinosi humanizaciji društva i životnoj orijentaciji. Na satovima vjeronauka progovara se o kršćanskom pogledu na ljudsko dostojanstvo, a taj se govor povezuje s temama iz domene ljudskih prava (zaštita manjina, tolerancija, solidarnost, inkluzija, diskriminacija). Također se progovara i o *interkulturalnom i međureligijskom dijalogu*, o društvenoj raznolikosti, o miru i prevladavanju sukoba, o doprinosu svjetskih religija mirovnim nastojanjima, o humanizaciji društva kroz kršćansku etiku, o predrasudama i

²¹² Usp. *Isto*, 45-46.

²¹³ *Isto*, 46.

²¹⁴ Usp. *Isto*, 46-48.

Budući da Savezna Republika Njemačka ima šesnaest saveznih pokrajina, a sustav obrazovanja je u nadležnosti svake pokrajine zasebno, za analizu je odabrana pokrajina Baden-Württemberg.

Njemački kurikulumi:

1. Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan der Grundschule*, Bildungsplan 2016, Katholische Religionslehre, <http://www.bildungsplaene-bw.de/Lde/LS/BP2016BW/ALLG/GS/RRK>
2. Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan des Gymnasiums*, Bildungsplan 2016, Katholische Religionslehre, http://www.bildungsplaene-bw.de/site/bildungsplan/get/documents/lsw/export-pdf/depot-pdf/ALLG/BP2016BW_ALLG_SEK1_RRK.pdf
3. Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan der Oberstufe an Gemeinschaftsschulen*, Bildungsplan 2016, Katholische Religionslehre, http://www.bildungsplaene-bw.de/site/bildungsplan/get/documents/lsw/export-pdf/depot-pdf/ALLG/BP2016BW_ALLG_GMSO_RRK.pdf

²¹⁵ *Isto*, 48.

stereotipima, o uznemiravanju i nasilju, o onima koji ne vjeruju i koji drukčije vjeruju te o vjerskim skupinama koje su u značajnijem broju prisutne na području Savezne pokrajine Baden-Württemberg.²¹⁶

3. 1. 4. Italija²¹⁷

Podaci iz 2006. godine pokazuju da se većina (87, 8%) stanovništva Italije izjašnjava katolicima. Vjeronauk je u Italiji sastavni dio predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgojno-obrazovnog sustava, a izvodi se u konfesionalnoj inačici. Jedno od temeljnih polazišta talijanskog katoličkog vjeronaučnog kurikulumuma jest i osposobljavanje učenika za aktivno i odgovorno sudjelovanje u izgradnji suživota u društvu koje je sve više obilježeno multikulturalnošću, a kroz cijeli se kurikulum ističe važnost poznavanja kršćanske tradicije koja je temeljni oslonac u izgradnji dijaloga. „*Katolički vjeronauk* želi oblikovati učenike koji će biti sposobni za dijalog, poštivanje, razumijevanje i uvažavanje drugih i drugačijih u kontekstu kulturnog i religijskog pluralizma.“²¹⁸ Vjeronaučni kurikulum sadrži na svim razinama obrazovanja brojne ciljeve koji promiču *interkulturno obrazovanje*. „Među ciljevima ističe se osobito važnost *ekumenizma* i poznavanje drugih kršćanskih crkava. U

²¹⁶ Usp. *Isto*, 48.

²¹⁷ Usp. *Isto*, 48-50.

Talijanski kurikulumi:

1. Allegato 6 Istituto Comprensivo G. Garibaldi Bari A.S. 2018/2019. *Curricolo verticale di religione cattolica*, <https://icgaribaldibari.edu.it/wp-content/uploads/sites/25/2019/12/Allegato-n.-6-Curricolo-verticale-Irc-2018-2019-Def.pdf>
2. *Indicazioni per l'insegnamento della religione cattolica nei Licei* (in riferimento al DPR 15 marzo 2010 n. 89 e alle Indicazioni Nazionali dei Licei di cui al DM 7 ottobre 2010 n. 211), https://www.snals.it/archivio_documenti/leggi/ALL1-2_DPR_176-12.pdf
3. *Linee Guide per l'insegnamento della religione cattolica negli Istituti Tecnici* (in riferimento al DPR 15 marzo 2010 n. 88, alle Linee Guida per gli Istituti Tecnici di cui alla Direttiva n. 57 del 15 luglio 2010 e alla Direttiva n. 4 del 16 gennaio 2012), https://www.snalsbrindisi.it/documenti/doc/rel_Tecnici.pdf
4. *Linee Guide per l'insegnamento della religione cattolica negli Istituti Professionali* (in riferimento al DPR 15 marzo 2010 n. 87, alle Linee Guida per gli Istituti Professionali di cui alla Direttiva n. 65 del 28 luglio 2010 e alla Direttiva n.5 del 16 gennaio 2012), <https://www.diocesidiragusa.it/wp-content/uploads/2020/06/Programma-Punto-02b-indicazioni-IRC-Professionali.pdf>
5. *Linee guide per l'insegnamento della religione cattolica nell'istruzione e formazione professionale (IeFP)* (In riferimento all'articolo 18, comma 1, lettera c) del d.lgs. n. 226/05), http://www.istruzione.lombardia.gov.it/wp-content/uploads/2012/11/Allegato_4IeFP.pdf
6. Arcidiocesi di Milano, *Indicazioni nazionali per l'insegnamento della religione Cattolica 1 e 2 ciclo di istruzione e formazione*, https://www.chiesadimilano.it/servizioperlapastoralescolastica/files/2017/05/INDICAZION_NAZIONALI_IRC_PRIMO_SECONDO_CICLO.pdf
7. *Curricolo verticale di religione cattolica*, Elaborato dai docenti di religione cattolica. Scuola primaria e scuola secondaria di primo grado Anno scolastico 2016-2017, <https://www.icbozzolo.edu.it/wordpress/wp-content/uploads/2016/01/I.R.C..pdf>
8. *Curricolo di religione cattolica scuola primaria*, Revisione Curricolo di Istituto a.s. 2014-2015, <https://www.icpassirano.edu.it/wpgov/wp-content/uploads/2017/03/curricolo-IRC-primaria-2015.pdf>

²¹⁸ *Isto*, 50.

promicanju *međureligijskog dijaloga* posebna važnost pridaje se poznavanju židovstva.“²¹⁹ Talijanski vjeronaučni kurikulum promiče i aktivno građanstvo pod vidom odnosa s drugima, a interkulturalni ishodi unutar njega odnose se na poštivanje različitosti i promicanje ljudskih prava, poznavanje i razumijevanje drugih i drugačijih, razumijevanje vlastite kulture i identiteta, prepoznavanje i uvažavanje različitih identiteta i religijskih tradicija, uvježbavanje sposobnosti dijaloga te prepoznavanje opredijeljenosti Crkve da pravdu i dobročinstvo stavi u temelj ljudskoga života.²²⁰

3. 1. 5. Belgija²²¹

Na temelju podataka iz 2008. godine vidljivo je da, iako je Belgija povijesno katolička zemlja, Katoličkoj Crkvi pripada oko 50 % stanovništva. U Belgiji se vjeronauk izvodi kao konfesionalni predmet. U osnovnoškolskom katoličkom kurikulumu naglasak je stavljen na upoznavanju vlastitog identiteta i na razvoju vještina slušanja, prihvaćanja i razumijevanja drugoga i drugačijega. Srednjoškolski kurikulum znatnu važnost daje *međureligijskom, interkulturalnom i ekumenskom dijalogu*. „Kurikulum osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja *Katoličkog vjeronauka* pridaje veliku važnost povezanosti između izgradnje osobnog identiteta, poznavanju vlastite tradicije i poznavanju tradicije, kulture i religije drugih u dijalogu, suradnji, toleranciji i slobodi izbora vjerovanja i nevjerovanja.“²²² Kroz *Katolički vjeronauk* teži se upoznavanju svih religija te formiranju učenika u društvenoj odgovornosti utemeljenoj na demokraciji, solidarnosti, pluralizmu i drugim kulturama. Vjeronaučni kurikulum također daje važnost i nereligioznim uvjerenjima.²²³

²¹⁹ *Isto*.

²²⁰ Usp. *Isto*, 50.

²²¹ Usp. *Isto*, 54-56.

Ovo poglavlje bavi se katoličkim vjeronaučnim kurikulumom koji je mjerodavan za regiju Bruxelles.

Belgijski kurikulumi:

Bureau du Secrétaire général Unité de Développement Pédagogique. 2011. Programme de Religion Catholique (Cycle Primaire). <https://www.eursec.eu/Syllabuses/2011-02-D-3-fr-2.pdf>

Derroitee, Henri, Meyer, Guido, Pollefeyt, Didier i Roebben, Bert. Religious Education at Schools in Belgium. U: *Religious Education at Schools in Europe*. Rothgangel, Martin, Jackson, Robert i Jäggle, Martin (ur.). Wien: V&R Unipres.

²²² *Isto*, 56.

²²³ Usp. *Isto*, 56.

3. 1. 6. Malta²²⁴

Malta je prema istraživanju iz 2018. godine većinski (94%) katolička država. U malteškom odgojno-obrazovnom sustavu vjeronauk se izvodi kao konfesionalni predmet. U katoličkom vjeronaučnom kurikulumu kulturna raznolikost ne prevladava kao glavna tema, ali je zastupljena na svim razinama u ishodima i ciljevima. „Primarni cilj religijskog obrazovanja postavlja se u kontekstu traganja za smislom i pružanja potpore učenicima u traganju za odgovorima. Druge dimenzije ciljeva odnose se na identitet pojedinca, usvajanje znanja, stavova i vještina koje odražavaju poštovanje i potiču na dijalog; osviještenost o drugim kršćanskim denominacijama, bogatstvu različitih tradicija koje su oblikovale velike svjetske religije i koje i dalje oblikuju čovječanstvo; o sekularnim i ateističkim filozofijama koje su oblikovale dominantnu kulturu i svjetonazore s kojima se danas susrećemo.“²²⁵ Ciljevi i ishodi koji su usmjereni na ostvarivanje dijaloga i tolerancije, odnose se na usvajanje stavova i vještina primjerenog komuniciranja vlastitih uvjerenja koje doprinosi stvaranju socijalne kohezije.²²⁶

3. 2. Utemeljenost školskoga vjeronauka u hrvatskome odgojno-obrazovnom sustavu

U Republici Hrvatskoj uvođenje se *Katoličkoga vjeronauka* u škole temelji na teološko-crkvenoj, antropološko-pedagoškoj, povijesno-kulturnoj i društveno-kulturnoj razini. Teološko-crkvena utemeljenost²²⁷ temelji se na uvjerenju da je Katolička Crkva pozvana, poslana i dužna upoznati sve ljude koji to žele s kršćanskim naučavanjem o Bogu i čovjeku. Svoje poslanje ona ostvaruje na različitim područjima društvenoga života, osobito na području vjerskoga odgoja (u župi i u školi). Odgojna prisutnost Crkve u školi povezana je s odgojnom zadaćom škole, od koje roditelji imaju pravo očekivati pomoć u cjelovitome odgoju njihove djece (pa tako i u vjerskome odgoju). Uporište antropološko-pedagoške²²⁸ utemeljenosti je u

²²⁴ Usp. *Isto*, 56-58.

Malteški kurikulumi:

MINISTRY OF EDUCATION AND EMPLOYMENT, *A National Curriculum Framework for All*, Valletta, 2012. <https://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Documents/NCF.pdf>

Directorate for Learning and Assessment Programmes, *Syllaby and Learning Outcomes for Religious Education in Primary and Secondary School*, 2020. <https://curriculum.gov.mt/en/Curriculum/Year-1-to-6/Pages/default.aspx>

Archdiocese of Malta, Secretariat for Catechesis. 2008. *Religious Education in Malta*. http://gozodiocese.org/wp-content/uploads/2008/06/religious_education_in_malta.pdf

²²⁵ *Isto*, 58.

²²⁶ Usp. *Isto*, 57.

²²⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 2003., 6.

²²⁸ Usp. *Isto*, 6-7.

činjenici da je naše društvo pluralno, tj. da u njemu žive ljudi različitih religija, kultura i nacionalnosti. Takvo društvo zahtjeva demokratski i pluralni pristup odgojno-obrazovnome djelovanju. „Riječ je, naime, o suvremenom općeprihvaćenom interkulturalnom pristupu u cjelokupnom školskom odgoju i obrazovanju. Iz takvog pristupa proizlazi da suvremena škola svima treba omogućiti upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega vjerskog, kulturnoga i nacionalnoga identiteta.“²²⁹ Povijesno-kulturna i društveno-kulturna utemeljenost²³⁰ proizlazi iz uvjerenja da je religijski odgoj u školi bitno povezan s povijesno-kulturnom i društveno-kulturnom tradicijom te baštinom hrvatskoga naroda, kojemu je Katolička Crkva dala nemjerljiv doprinos na kulturnome i moralnome području. Suvremena škola ne može zanijekati kršćanske korijene hrvatske i europske kulturne baštine. „Činjenica je da učenici koji ne poznaju kršćanske izvore, osobito Sveto pismo, potom crkvenu tradiciju i službeni nauk Crkve, nisu u stanju pravo razumjeti svoju vlastitu kulturu i povijest, koje su upravo prožete kršćanskim religijsko-kulturnim i duhovnim izričajima i simbolima, zbog čega je prijeko potreban ozbiljan i sustavan pristup kršćanstvu u školi.“²³¹

3. 3. Razvoj religijske dimenzije interkulturalnosti unutar Katoličkog vjeronauka u Hrvatskoj od uvođenja do suvremenog Kurikuluma

Od uvođenja u školski sustav Republike Hrvatske 1991. godine, Katolički vjeronauk pokazuje osjetljivost za *religijsku dimenziju interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*. U *Planu i programu katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi*²³² iz 1991. godine na se više mjesta potvrđuje da je zadaća vjeronauka, osim s vlastitom vjerskom tradicijom, upoznati učenike i s drugim vjerskim tradicijama te ih osposobiti za suživot s pripadnicima različitih konfesija, vjera i svjetonazora. U poglavlju *O svrsi i općim ciljevima katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi* ističe se kako „suvremeno pluralno i multikulturalno društvo, kakvo je i naše u Hrvatskoj, traži pluralni i interkulturalni pristup u cjelokupnom školskom odgojno-obrazovnom sustavu. To, među ostalim, znači da nova škola u Hrvatskoj svima treba omogućiti upoznavanje, čuvanje i razvijanje vlastitog te upoznavanje i poštivanje tuđeg kulturnog, nacionalnog i religioznog identiteta.“²³³ U istome poglavlju *Plan i program* spominje kako je glavna svrha *Katoličkoga vjeronauka* u osnovnoj školi „sustavno i što

²²⁹ Isto, 6.

²³⁰ Usp. Isto, 7.

²³¹ Isto.

²³² Usp. MINISTARSTVO PROSVJETE I KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE, Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi, u: *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, Zagreb, 1991., 5-75.

²³³ Isto, 8.

cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno, upoznavanje (ne samo na informativno-spoznajnoj nego i na doživljajnoj i djelatnoj razini) katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama: doktrinarnoj, liturgijski-molitvenoj, moralnoj, diakonijskoj (karitativnoj, socijalnoj...), komunitarnoj, i dr.“²³⁴ Tako naznačena svrha *Katoličkoga vjeronauka* upućuje da je riječ o takvome konfesionalnom vjeronauku koji je, iako prvotno katolički, u znatnoj mjeri interkonfesionalan i transkonfesionalan.²³⁵ U poglavlju *Razvijanje temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti – jedan od glavnih ciljeva vjeronauka u školi i u crkvenoj zajednici Plan i program* donosi nekoliko općeljudskih i vjerničkih odgovornosti kojima se na nastavi *Katoličkoga vjeronauka* treba posvetiti posebna pažnja:

„- sposobnost zajedničkog života i rada s drugima

- sposobnost uočavanja različitih oblika religioznosti te njihova dubljeg razumijevanja

- sposobnost istinskog razumijevanja i susretanja ljudi različitih kultura i različitih religioznih i drugih pogleda na svijet te sposobnosti njihova vrednovanja u svjetlu kršćanske vjere.“²³⁶

*Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*²³⁷ iz 1998. godine, gotovo na identičan način, ponavlja smjernice za *ekumensko i međureligijsko učenje iz Plana i programa katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi*. U poglavlju *Teološko-ekleziološko i antropološko-pedagoško utemeljenje uvođenja katoličkog vjeronauka u školu kao redovnoga obveznoga predmeta za one koji ga izaberu* navodi se kako suvremeno pluralno i multikulturno društvo traži pluralni i interkulturni pristup u cjelokupnome školskom odgoju i obrazovanju. Iz takva pristupa proizlazi da hrvatski odgojno-obrazovni sustav svima treba omogućiti upoznavanje i čuvanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega kulturnog, nacionalnoga i religioznoga identiteta.²³⁸ U poglavlju *Svrha i opći ciljevi katoličkoga vjerskog odgoja i obrazovanja u školi* spominje se kako je glavna svrha *Katoličkoga vjeronauka* u osnovnoj školi „sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno, upoznavanje (ne samo na informativno-spoznajnoj nego i na doživljajnoj i djelatnoj razini) katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama.“²³⁹ Tako opisana svrha upućuje na to da je riječ o

²³⁴ *Isto*, 9.

²³⁵ Usp. *Isto*.

²³⁶ *Isto*, 10.

²³⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998.

²³⁸ Usp. *Isto*, 4–5.

²³⁹ *Isto*, 6.

konfesionalnome vjeronauku koji je, iako prvotno katolički, u znatnoj mjeri međukonfesionalan i nadkonfesionalan, pa i takav da u sebi sadrži elemente *međureligijskoga odgoja i obrazovanja* te elemente opće religijske i etičke kulture.²⁴⁰ Poglavlje *Razvijanje temeljnih općeljudskih i vjerničkih sposobnosti – jedan od glavnih ciljeva vjerskog odgoja i obrazovanja u školi i crkvenoj zajednici* donosi općeljudske i vjerničke sposobnosti, vezane uz *ekumensko i međureligijsko učenje*, kojima *Katolički vjeronauk* treba posvetiti najveću pozornost:

„- sposobnosti zajedničkoga života i rada s drugima

- sposobnosti uočavanja različitih oblika religioznosti te njihova dubljeg razumijevanja

- sposobnosti istinskoga razumijevanja i susretanja ljudi različitih kultura i različitih pogleda na svijet te sposobnosti njihova vrednovanja u svjetlu kršćanske vjere“²⁴¹.

Ovaj *Plan i program* potiče i na korelaciju između katoličkoga i drugih konfesionalnih vjeronauka²⁴² te ističe kako se teološka dimenzija programskih sadržaja očituje „u njegovoj inkulturacijskoj, dijaloškoj i ekumenskoj usmjerenosti“²⁴³.

*Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*²⁴⁴ iz 2003. godine također ponavlja smjernice prethodnih planova i programa u vezi s *ekumenskim i međureligijskim učenjem*. Novo u ovome *Planu i programu* jest to što on preporuke za *ekumensko i međureligijsko učenje* većinom smješta u zasebno poglavlje pod nazivom *Ekumenska i dijaloška otvorenost vjeronauka*. U poglavlju *Narav i utemeljenje školskoga vjeronauka* navodi se kako naše pluralno društvo, u kojemu žive ljudi različitih religija, kultura i nacionalnosti, traži demokratski i pluralni pristup odgojno-obrazovnome djelovanju škole. Iz toga proizlazi da škola svima treba omogućiti upoznavanje i čuvanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega vjerskog, kulturnoga i nacionalnoga identiteta.²⁴⁵ „Tako shvaćen konfesionalni vjeronauk pokazuje svoju pravu narav u školskom sustavu, jamči vjersku autentičnost i odgojnu uvjerljivost unutar vlastite religije, a s druge strane njeguje dijaloški i ekumenski duh u odnosu na druge ljude, svjetonazore, religije, konfesionalne i kulturne izričaje.“²⁴⁶ Poglavlje

²⁴⁰ Usp. *Isto*.

²⁴¹ *Isto*, 9.

²⁴² Usp. *Isto*, 13.

²⁴³ *Isto*, 33–34.

²⁴⁴ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 2003.

²⁴⁵ Usp. *Isto*, 6.

²⁴⁶ *Isto*, 7.

*Ekumenska i dijaloška otvorenost vjeronauka*²⁴⁷ govori o tome kako katolički školski vjeronauk ima obilježje dijaloške, ekumenske i međureligijske otvorenosti. Takav vjeronauk ima za cilj odgajati otvorenost prema vjerskoj i kulturnoj različitosti, prema duhu ekumenizma te za dijalog s drugim religijama i svjetonazorima. Takav dijaloški pristup traži jasnoću vlastitoga stava i identiteta. Samo osobe koje imaju izgrađen vlastiti identitet i osobni stav vjere mogu razumjeti druge te utirati put istinskoj toleranciji i suživotu. Zadaća je škole pružiti odgoj i obrazovanje koji pomažu odrastanju i življenju u različitostima koje ne dijele nego obogaćuju ljude. „*Katolički vjeronauk* polazi od činjenice da pluralna škola ne može nijekati ni zatirati različitosti, nego ih treba odgojno promicati.“²⁴⁸ U tome duhu katolički školski vjeronauk promiče vlastiti katolički identitet, a u isto vrijeme i duh *ekumenizma* te *međureligijski dijalog*. „*Ekumenizam i međureligijski dijalog* podrazumijevaju i priznaju društveni pluralni realitet u kojemu se ljudi različitih konfesija, religija i kultura uzajamno upoznaju, prihvaćaju onakvi kakvi jesu, u svom 'cjelovitom identitetu', te se međusobno nadahnjuju i obogaćuju, osobito onim što im je zajedničko.“²⁴⁹ Ovaj *Plan i program* spominje i kako bi *Katolički vjeronauk* trebao pokazivati i ostvarivati posebnu međupredmetnu osjetljivost „u ozračju religioznog odgoja i obrazovanja pripadnika drugih religija i konfesionalnih zajednica“²⁵⁰ te kako je njegova svrha u osnovnoj školi sustavno „teološko-ekleziološko i antropološko-pedagoško povezivanje Božje objave i crkvene tradicije sa životnim iskustvom učenika s ciljem ostvarivanja sustavnoga i cjelovitoga, ekumenskog i dijaloškog otvorenoga upoznavanja katoličke vjere na informativno-spoznajnoj, doživljajnoj i djelatnoj razini radi postignuća zrelosti kršćanske vjere i postignuća cjelovitoga općeljudskoga i vjerskoga odgoja učenika koji žive u svojem religioznom i crkvenom, kulturnom i društvenom prostoru.“²⁵¹

*Nastavni plan i program za osnovnu školu*²⁵² iz 2006. godine, u dijelu koji donosi plan i program za *Katolički vjeronauk*, sadrži sljedeće smjernice za *ekumensko i međureligijsko učenje*:

- omogućiti svim učenicima, koji to žele, upoznavanje, čuvanje i razvijanje njihova vlastita vjerskoga i kulturnoga identiteta, promičući istodobno duh dijaloga i

²⁴⁷ Usp. *Isto*, 10–11.

²⁴⁸ *Isto*, 10.

²⁴⁹ *Isto*, 11.

²⁵⁰ *Isto*, 14.

²⁵¹ *Isto*, 37.

²⁵² Usp. MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Zagreb, 2006.

ekumenizma u odnosu na različite svjetonazore, religije, konfesionalne i kulturne izričaje

- sustavno i cjelovito, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno, upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama, odnosno u njezinu učenju, slavljenju i življenju
- otkrivati, upoznavati i prihvaćati druge i različite od sebe te izgraditi osjećaj poštovanja prema drugim (različitim) kulturama, konfesijama i religijama.²⁵³

Te su smjernice preuzete iz prethodnih planova i programa *Katoličkoga vjeronauka*, ali u nešto sažetijemu obliku.

*Vjeronaučni program za srednje škole*²⁵⁴ iz 1991. godine kao jedan od antropoloških ciljeva navodi i otvorenost i solidarnost prema svim ljudima.²⁵⁵ U vjeronaučnim odgojno-obrazovnim načelima ovaj *Program* donosi ekumensko načelo, a unutar odgojnih ciljeva spominje odgoj za zajedništvo, odgoj za dijalog i odgoj za mir.²⁵⁶

*Program nastave katoličkoga vjeronauka za srednje škole*²⁵⁷ iz 2002. godine navodi kako *Katolički vjeronauk* želi učenike odgajati za poštovanje i iskreni dijalog s onima koji misle i vjeruju drugačije.²⁵⁸ „Tu su ujedno i nastojanja kojima se želi promicati dijalog i upoznavanje s drugim kršćanskim vjeroispovijestima, nekršćanskim religijama te drugim nereligioznim sustavnim pristupima životnim i etičkim, odnosno moralnim problemima.“²⁵⁹

*Plan i program katoličkoga vjeronauka za četverogodišnje srednje škole*²⁶⁰ iz 2009. godine u uvodu navodi kako *Katolički vjeronauk* „učenicima omogućuje i pomaže da objektivno i sustavno, u povezanosti s vlastitim pitanjima i suvremenim životnim iskustvom, na osobnoj i zajedničkoj razini, upoznaju i dožive katoličku vjeru, da steknu znanje i razumijevanje njezinih temelja, njezina odnosa prema drugim religijama i svjetonazorima, njezina povijesnog hoda i utjecaja na ljudsko društvo.“²⁶¹ Također se navodi i kako *Katolički vjeronauk* mlade „želi odgajati za poštovanje i iskreni dijalog s različitim religijama i svjetonazorima, poštujući

²⁵³ Usp. *Isto*, 336–337.

²⁵⁴ Usp. MINISTARSTVO PROSVJETE I KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE, *Vjeronaučni program za srednje škole (Opće upute)*, u: *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, Zagreb, 1991., 77–103.

²⁵⁵ Usp. *Isto*, 77.

²⁵⁶ Usp. *Isto*, 77–78.

²⁵⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program nastave katoličkoga vjeronauka za srednje škole*, Zagreb, 2002.

²⁵⁸ Usp. *Isto*, 11.

²⁵⁹ *Isto*, 13.

²⁶⁰ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka za četverogodišnje srednje škole*, Zagreb, 2009.

²⁶¹ *Isto*, 13.

njihova uvjerenja, stavove i tradicije.“²⁶² Jedna od temeljnih kompetencija čije stjecanje učenicima treba omogućiti *Katolički vjeronauk* je i „upoznavanje s drugim religijama, konfesijama i svjetonazorima, promicanje ekumenskog zajedništva, te usvajanje stavova tolerancije, dijaloga i suradnje s drugima i drugačijima.“²⁶³ Identične poticaje za integriranje *religijske dimenzije interkulturalnosti* u nastavu *Katoličkog vjeronauka* donosi i *Plan i program katoličkoga vjeronauka za trogodišnje srednje škole*²⁶⁴ iz 2014. godine.

3. 4. Kurikulum nastavnog predmeta *Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*

*Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*²⁶⁵ odobren je 25. siječnja 2019. godine. U ovom se dokumentu navodi da je jedna od svrha ovog predmeta upoznavanje učenika s naukom i odnosom Katoličke Crkve prema drugim konfesijama, religijama i svjetonazorima te kako je *Katolički vjeronauk* ekumenski i dijaloški vrlo otvoren po svom odgojno-obrazovnom pristupu, sadržajima i ciljevima. „Zadaća mu je učenike odgajati za istinski ekumenizam i poštovanje prema pripadnicima drugih kršćanskih Crkava i zajednica te za iskreni dijalog i suživot s pripadnicima različitih religija i svjetonazora, poštujući njihova uvjerenja, stavove i tradicije.“²⁶⁶ Promičući vrijednosti poput snošljivosti i dijaloga te ističući potrebu poštivanja temeljnih ljudskih prava i sloboda drugih ljudi te sudjelovanjem u izgradnji mira i općeg dobra, *Katolički vjeronauk* doprinosi cjelovitom odgoju učenika, humaniziranju škole i izgradnji civilizacije ljubavi. Na satovima *Katoličkog vjeronauka* „učenicima se omogućuje upoznavanje, stjecanje, čuvanje i razvijanje vlastitog vjerskoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta te poznavanje i poštivanje identiteta drugih pojedinaca i skupina, promičući istodobno *međukulturni dijalog* i suradnju u suvremenome pluralističkom društvu i globaliziranome svijetu.“²⁶⁷ Jedan od temeljnih kurikulumskih odgojno-obrazovnih ciljeva navodi kako bi *Katolički vjeronauk* trebao omogućiti da svaki učenik „poznaje temeljna obilježja različitih religija, konfesija i

²⁶² Isto, 14.

²⁶³ Isto, 17.

²⁶⁴ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka za trogodišnje srednje škole*, Zagreb, 2014., 3.

²⁶⁵ Usp. MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA, *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2019.

²⁶⁶ Isto, 5.

²⁶⁷ Isto.

svjetonazora te promiče razumijevanje i poštovanje drukčijih razmišljanja, stavova, tradicija i životnih odluka.“²⁶⁸

3. 4. 1. Kurikulumske domene Katoličkog vjeronauka

Temeljni sadržaji i ishodi *Katoličkog vjeronauka* strukturirani su u četiri domene: *Čovjek i svijet u Božjem naumu, Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana, Kršćanska ljubav i moralna djela te Crkva u svijetu*. Prva domena učenicima, osim odgovora koje daje katolička vjera, omogućuje „razumijevanje svijeta i čovjeka na temelju drugih religija i uvjerenja. Sve to služi stalnome razvoju vlastite vjere, ali i prihvaćanju onih koji temelje života čovjeka i svijeta vide iz neke druge religijske ili filozofijske perspektive.“²⁶⁹ Druga domena pomaže učenicima da na temelju biblijskih tekstova i temeljnih kršćanskih sadržaja najvažnija suvremena ljudska iskustva osvijetle biblijskim značenjem te da na temelju njih izgrađuju svoj vjerski i kulturni identitet, usvajaju kršćanske vrijednosti i uče se odnositi prema sebi, drugima i svemu što ih okružuje. Treća domena uz upoznavanje s temeljima kršćanskoga i katoličkoga morala, pred učenike donosi i „misli onih koji o određenim moralnim ili etičkim pitanjima imaju drukčije mišljenje od Katoličke Crkve, neovisno radilo se o etičkim pitanjima (abortus, rodna ideologija, pitanje istospolnih zajednica i drugo) ili kada je riječ o gospodarstvu i javnoj politici (pitanje korupcije, nepravedne podjele dobara, siromaštvo i drugo).“²⁷⁰ Četvrta domena osim upoznavanja učenika s utjecajem kršćanstva na povijest i sadašnjost te na kulturu, jezik i umjetnost, omogućuje učenicima istraživanje utjecaja „različitih religija, ali i drugih društvenih i kulturnih ideja koje su utjecale na hrvatsko društvo.“²⁷¹ Produbljivanjem spoznaja o drugim svjetonazorima, kulturama i religijama, učenici se osposobljavaju za ekumenski i dijaloški pristup drugima i drugačijima. Takvo poznavanje sadržaja omogućuje učenicima „čuvanje i razvijanje vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega kulturnoga, nacionalnoga i vjerskoga, odnosno religioznoga identiteta.“²⁷²

Katolički vjeronauk promicanjem izvanučioničke nastave, poput posjeta različitim vjerskim zajednicama ili sudjelovanja u ekumenskim projektima, omogućuje da se znanje o različitim interkulturalnim temama iskustveno stječe. U dijelu *Kurikuluma* koji govori o učenju i podučavanju predmeta nalazi se i posebno poglavlje koje se bavi *interreligijskim i*

²⁶⁸ *Isto*, 7.

²⁶⁹ *Isto*, 9.

²⁷⁰ *Isto*, 11.

²⁷¹ *Isto*.

²⁷² *Isto*, 12.

interkulturalnim poučavanjem i učenjem. U njemu se može pronaći tvrdnja kako u sadržaje i ciljeve *Katoličkog vjeronauka* treba ubrajati i „osnovne spoznaje o drugim religijama, posebno židovstvu i islamu te poznavanje njihove religijske prakse.“²⁷³ Nastava *Katoličkog vjeronauka* „ne smije zaboraviti niti susret učenika s drukčijim svjetonazorima i filozofijskim te drugim kulturnim obilježjima svijeta u kojemu oni žive. Temeljna teza takvoga *interkulturalnog poučavanja i učenja* jest odsutnost bilo kakvog obilježja arogancije prema drukčijemu i drugomu, što je preduvjet razvijanju kritički promišljenoga i otvorenoga dijaloga i tolerancije učenika u odnosu na ljude i svijet u kojemu žive.“²⁷⁴

3. 4. 2. Religijski interkulturalni ishodi²⁷⁵

Katolički vjeronaučni kurikulum sadrži interkulturalne ishode koji se temelje na kršćanskom moralu i nauku, a odnose se na potrebu prihvaćanja i uvažavanja svih ljudi te na one ishode koji se temelje na upoznavanju pripadnika nekršćanskih religija, kršćanskih zajednica i različitih svjetonazora. U nastavku ćemo donijeti pregled srednjoškolskih ishoda koji se na izravan način bave religijskom komponentom *interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*.

Srednjoškolski *interkulturalni ishodi* obrađuju slične teme kao i oni osnovnoškolski, ali na dublji i prošireniji način. Domena *Čovjek i svijet u Božjem naumu* učenicima omogućuje upoznavanje s religijom općenito, s poviješću i glavnim obilježjima velikih svjetskih religija, sa sličnostima i razlikama između kršćanstva i ostalih religija, zajedničkom kršćansko-židovskom baštinom, različitim svjetonazorima i njihovim utjecajem na društvo, različitim načinima življenja vlastite religioznosti, izražavanjem poštovanja prema osobama koje ne vjeruju ili vjeruju na drugačiji način, s utjecajem suvremene kulture i znanosti na ljudsku religioznost, pogledom različitih religija i svjetonazora na čovjeka, krizom vjere u suvremenom društvu i ateizmom, sekularizacijom i sekularizmom, novim religioznim pokretima, različitim interpretacijama Boga te ulogom i doprinosima religije u izgradnji humanog društva.²⁷⁶ U sklopu domene *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* učenici se upoznaju s prisutnošću Crkve u različitim kulturama, s *ekumenizmom*, s razumskim argumentima za Božje postojanje, s vjerom te razlozima vjerovanja i nevjerovanja.²⁷⁷ Domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* učenike upoznaje s kršćanskom naukom o potrebi poštovanja i uvažavanja svih ljudi, s

²⁷³ *Isto*, 170.

²⁷⁴ *Isto*.

²⁷⁵ Usp. *Isto*, 108-155.

²⁷⁶ Usp. *Isto*, 108-146.

²⁷⁷ Usp. *Isto*, 124-147.

moralnim načelima svjetskih religija, sa sličnostima i razlikama između kršćanskog morala i morala ostalih religija, sa shvaćanjem temeljnih vrednota u kršćanstvu i u drugim religijama i svjetonazorima, s pojmovima savjest i grijeh kod drugih religija i svjetonazora, s ključnim odrednicama kršćanskog socijalnog nauka te usporedbom kršćanskih i svjetovnih vrijednosti u današnjem društvu.²⁷⁸ Unutar domene *Crkva u svijetu* učenici se upoznaju sa sličnostima i razlikama između kršćanstva i drugih religija, sa stavom Katoličke Crkve prema drugim religijama, s *međureligijskim dijalogom* i odnosom religija prema socijalnoj i kulturnoj stvarnosti, s važnošću poštovanja različitih religija i kultura, s doprinosom kršćanstva i drugih religija društvenom i kulturnom životu u Hrvatskoj i svijetu, s nastankom i temeljnim obilježjima pravoslavlja i protestantizma, s odnosom Crkve prema humanizmu, renesansi i prosvjetiteljstvu, sa suživotom i dijalogom između pripadnika različitih religija i društvenih skupina u Hrvatskoj, s doprinosom religijskih zajednica i društvenih skupina hrvatskom društvu, s promjenama do kojih je u Katoličkoj Crkvi došlo nakon II. vatikanskog koncila u odnosu prema drugim religijama, kršćanskim zajednicama i svjetonazorima, s načinima promicanja kršćanskih i univerzalnih vrijednosti, s angažmanom Crkve za opće dobro u suvremenom svijetu te sa vrednotom rada u kršćanstvu i drugim religijama.²⁷⁹

Zaključak

U 21. stoljeću europske institucije počele su značajnije prihvaćati religiju kao sastavni dio kulture te kao važno javno pitanje. Religijska dimenzija prepoznata je kao sastavni dio *interkulturalnog obrazovanja* te su je mnog države uvrstile u vlastite kurikulume. Iako ne postoji jedinstveni europski model vjeronaučne nastave i *interkulturalnoga obrazovanja*, kurikulumi katoličkog vjeronauka u različitim državama jasno pokazuju, da bez obzira na različiti kulturni kontekst i razinu religijskog pluralizma, obrazovne i crkvene vlasti zadužene za katolički vjeronaučni kurikulum ozbiljno uzimaju u obzir potrebu *ekumenskog, međureligijskog i međukulturalnog odgoja i obrazovanja*. I *Katolički vjeronauk*, kao najzastupljenija inačica religijske nastave u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu, vodi računa o potrebi integracije *interkulturalnih sadržaja* u vlastiti kurikulum. Sva tri principa na kojima se temelji njegova prisutnost u odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske omogućuju i prisutnost *religijske dimenzije interkulturalnosti* u vjeronaučnom kurikulumu. Kroz teološko-crkvenu utemeljenost omogućuje se upoznavanje učenika s govorom o *ekumenskom i međureligijskom dijalogu* kao sastavnim dijelom crkvenog naučavanja. Antropološko-pedagoška utemeljenost

²⁷⁸ Usp. *Isto*, 114-152.

²⁷⁹ Usp. *Isto*, 118-154.

uzima u obzir čuvanje vlastitog identiteta te upoznavanje i poštivanje tuđih identiteta, dok povijesno-kulturna i društveno-kulturna utemeljenost omogućuje učenicima upoznavanje vlastitog kršćanskog identiteta kao preduvjeta za upoznavanje tuđih religijskih i svjetonazorskih identiteta. Od samog uvođenja *Katoličkog vjeronauka* u hrvatski odgojno-obrazovni sustav u školskoj godini 1991./1992., svi osnovnoškolski i srednjoškolski planovi i programi u svojim temeljnim polazištima pokazuju otvorenost prema *religijskoj dimenziji interkulturalnosti*. Tako se gotovo na identičan način u svim planovima i programima ponavlja kako je *Katolički vjeronauk*, iako je konfesionalnog karaktera, dijaloški i ekumenski vrlo otvoren. I najnoviji vjeronaučni *Kurikulum* slijedi tradiciju prethodnih vjeronaučnih planova i programa, ali u nešto proširenijem obliku. Tako se i u njemu ističe da je jedna od glavnih zadaća *Katoličkog vjeronauka* odgajati učenike za istinski *ekumenizam* te za iskreni dijalog i suživot s pripadnicima drugih religija. To se unutar vjeronaučne nastave pokušava ostvariti kroz temeljno upoznavanje različitih religija, konfesija i svjetonazora, ali i kroz odgoj za razumijevanje i poštovanje drugačijih razmišljanja, stavova, tradicija i životnih odluka.

4. Kvantitativna analiza: metodologija, rezultati i rasprava

Prisutnošću *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja u Kurikulumu za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*²⁸⁰ do sada se bavilo nekoliko radova koji su nastali u sklopu projekta *Religobraz*. Radovi *Religijsko obrazovanje iz perspektive interkulturalnog dijaloga u Italiji, Finskoj i Hrvatskoj*²⁸¹, *Interkulturalna dimenzija obrazovanja i vjeronauk u školama u Europi. Usporedba triju zemalja*²⁸², *Kvalitativna analiza religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u srednjoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj*²⁸³, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja u europskim i hrvatskim dokumentima*²⁸⁴, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos Katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju*²⁸⁵ i *Contribution of Confessional Religious Education to Intercultural Education in the Republic of Croatia*²⁸⁶ većinski se bave proučavanjem prisutnosti religijske dimenzije interkulturalnosti u teorijskom dijelu *Kurikuluma* unutar kojeg se nalaze temeljna polazišta za izvođenje vjeronaučne nastave, dok je u dijelu radova djelomično prisutna i analiza ishoda. Specifičnost ovog rada je što po prvi puta govor o prisutnosti religijske dimenzije unutar gimnazijskog *Katoličkog vjeronauka* temelji na detaljnoj analizi odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda).

4. 1. Cilj, hipoteze i metodologija istraživanja

Istraživački dio donosi prikaz rezultata istraživanja kojim se ustanovilo u kojoj mjeri novi *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* u dijelu koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje sadrži odgojno-obrazovne ishode

²⁸⁰ Usp. MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA, *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2019.

²⁸¹ Blaženka Valentina MANDARIĆ – Gordana BARUDŽIJA, *Religijsko obrazovanje iz perspektive interkulturalnog dijaloga u Italiji, Finskoj i Hrvatskoj – komparativni pristup*, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 109-132.

²⁸² Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ – Denis BARIĆ, *Interkulturalna dimenzija obrazovanja i vjeronauk u školama u Europi. Usporedba triju zemalja*, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 133-150.

²⁸³ Usp. Tomislav ŠEGINA, *Kvalitativna analiza religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u srednjoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj*, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 151-176.

²⁸⁴ Usp. Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja u europskim i hrvatskim dokumentima*, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 216-234.

²⁸⁵ Usp. Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ – Tomislav ŠEGINA, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos Katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju*, u: *Crkva u svijetu*, 56 (2021.) 4, 591-618.

²⁸⁶ Ružica RAZUM – Gordana BARUDŽIJA, *Contribution of Confessional Religious Education to Intercultural Education in the Republic of Croatia*, u: *Bogoslovska smotra*, 93 (2023.) 5, 937-955.

koji obrađuju sadržaje vezane uz različite kršćanske konfesije, religiju, velike svjetske religije, sljedbe i nove religiozne pokrete, ateizam, agnosticizam, ekumenizam i međureligijski dijalog, kojim razinama znanja pripadaju odgojno-obrazovni ishodi povezanim s religijskom dimenzijom interkulturalnosti te u kakvom su odnosu sadržaji vezani uz *ekumensko* u odnosu na sadržaje vezane uz *međureligijsko učenje*.

Cilj:

Istražiti zastupljenost *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* u dijelu *Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje.

Hipoteze:

H 1. *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji obrađuju sadržaje vezane uz različite kršćanske konfesije.

H 2. *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode vezane uz religiju, velike svjetske religije te uz sljedbe i nove religiozne pokrete.

H 3. *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji omogućuju da se u sklopu gimnazijske vjeronaučne nastave obrađuju sadržaji vezani uz nereligijske svjetonazore poput ateizma i agnosticizma.

H 4. *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji promiču vrijednosti *ekumenizma* te *međureligijskog* i *međukulturalnog dijaloga*.

H 5. U *Kurikulumu nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* *međureligijsko učenje* zastupljenije je u većoj mjeri u odnosu na *ekumensko učenje*.

H 6. Glagoli koji se koriste u ishodima povezanim s *religijskom dimenzijom interkulturalnoga odgoja i obrazovanja* najčešće pripadaju kognitivnoj dimenziji Bloomove taksonomije.

Vrsta analize:

Kvantitativna analiza sadržaja

Uzorak:

*Kurikulum za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*²⁸⁷

Jedinica analize:

Kurikulumska domena

Matrica:

Jedinica analize				DA	NE
Matrica analize				DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
	Psihomotorička domena				
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			
Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?					

²⁸⁷ U doktorskom radu analizirat će se dio *Kurikuluma* vezan uz gimnazijsko obrazovanje.

		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	
			Afektivna domena	
			Psihomotorička domena	

Metoda obrade:

Ispitati u svakom godištu svaku od četiri domene u dijelu *Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje pomoću matrice analize te na temelju dobivenih rezultata unutar svake domene odrediti frekvenciju²⁸⁸ i relativnu učestalost²⁸⁹ odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*, frekvenciju²⁹⁰ i relativnu učestalost²⁹¹ odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente *ekumenskog učenja*, frekvenciju²⁹² i relativnu učestalost²⁹³ odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente *međureligijskog učenja*, frekvenciju²⁹⁴ i relativnu učestalost²⁹⁵ glagola koji se koriste u ishodima povezanim s *ekumenskim i međureligijskim učenjem* te odrediti strukturu sadržaja

²⁸⁸ Frekvencija označava broj odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja.

²⁸⁹ Relativna učestalost izračunat će se na temelju broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u odnosu na cjelokupan broj odgojno-obrazovnih ishoda koje sadrži analizirana domena.

²⁹⁰ Frekvencija označava broj odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente ekumenskog učenja.

²⁹¹ Relativna učestalost izračunat će se na temelju broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente ekumenskog učenja u odnosu na cjelokupan broj odgojno-obrazovnih ishoda koje sadrži analizirana domena.

²⁹² Frekvencija označava broj odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente međureligijskog učenja.

²⁹³ Relativna učestalost izračunat će se na temelju broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadržavaju elemente međureligijskog učenja u odnosu na cjelokupan broj odgojno-obrazovnih ishoda koje sadrži analizirana domena.

²⁹⁴ Frekvencija označava broj glagola unutar kognitivne, afektivne ili psihomotoričke domene u sklopu ekumenskog i međureligijskog učenja.

²⁹⁵ Relativna učestalost izračunat će se dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

ekumenskog i međureligijskog učenja (frekvenciju²⁹⁶ i relativnu učestalost²⁹⁷ tema koje ulaze u okviru ekumenskog i međureligijskog učenja). Na kraju svakog godišta te na kraju analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje prikazat će se i skupni rezultati za sve gore navedene kategorije te će se na temelju dobivenih rezultata izvršiti testiranje hipoteza.

4. 2. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u prvom razredu gimnazije

Ovo poglavlje donosi tabelarni pregled svih odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda) za sve četiri domene u prvom razredu gimnazije. Na kraju tablice s ishodima kod svake domene nalazi se tablica matrice analize pomoću koje se analiziraju spomenuti ishodi te opis dobivenih rezultata. Poglavlje završava sa skupnim rezultatima analize za sve četiri domene u prvom razredu gimnazije.

4. 2. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu

Jedinica analize	<p>Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu</p> <p>SŠ KV A. 1. 1. Učenik objašnjava važnost temeljnih životnih pitanja i pronalaženja odgovora na njih, prepoznaje čovjeka kao religiozno biće te objašnjava i vrednuje njegov odnos prema Bogu, posebno u spisima, nauku, moralu i kultu velikih svjetskih religija.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira religioznu dimenziju kao antropološku datost.</p> <p>b) Učenik izražava vlastiti stav o važnim religioznim pitanjima i traženju životnoga smisla.</p> <p>c) Učenik prepoznaje odgovore na temeljna životna pitanja navedenih svjetonazora: marksizam, materijalizam, nihilizam, hedonizam, pragmatizam.</p> <p>d) Učenik navodi primjere različitih svjetonazora u vlastitome okruženju.</p>
-------------------------	--

²⁹⁶ Frekvencija označava broj odgojno-obrazovnih ishoda koji spominju određenu temu.

²⁹⁷ Relativna učestalost neke teme unutar strukture sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja izračunat će se na temelju broja odgojno-obrazovnih ishoda koji spominju tu temu u odnosu na cjelokupan broj odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja.

	<p>e) Učenik analizira različite oblike izražavanja i življenja religioznosti.</p> <p>f) Učenik izražava stav poštovanja prema osobama koje ne vjeruju i čija se religioznost razlikuje od njihove.</p> <p>g) Učenik objašnjava pojam religije i zajedničke odrednice svih religija.</p> <p>h) Učenik objašnjava razvojni put religija tijekom povijesti (od primitivnih i antičkih religija do religija danas).</p> <p>i) Učenik prepoznaje rasprostranjenost religija u svijetu.</p> <p>j) Učenik razlikuje velike svjetske religije prema utemeljitelju, božanstvu, simbolu, nauku, moralu i kultu.</p> <p>k) Učenik uspoređuje obilježja i posebnosti velikih svjetskih religija u odnosu na kršćanstvo.</p> <p>SŠ KV A. 1. 2. Učenik analizira Bibliju kao pisanu i nadahnutu Božju riječ, kao knjigu temeljnih životnih iskustava, susreta čovjeka s Bogom, kao povijesno-kulturni dokument i kao vjerodostojan interpretacijski ključ ljudske egzistencije.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava pojam nadahnuća Svetoga pisma.</p> <p>b) Učenik navodi Bibliju kao temeljni dokument židovsko-kršćanske tradicije.</p> <p>c) Učenik istražuje i objašnjava postupnost nastanka, strukturu, povijesni i zemljopisni okvir Biblije.</p> <p>d) Učenik razvrstava biblijske knjige prema glavnim književnim vrstama.</p> <p>e) Učenik primjenjuje način citiranja biblijskih knjiga, poglavlja i redaka.</p> <p>f) Učenik navodi autore i jezike na kojima su izvorno pisani biblijski tekstovi.</p> <p>g) Učenik navodi najvažnije prijevode Biblije.</p> <p>h) Učenik objašnjava ulogu Biblije u liturgiji i svakodnevnom životu kršćana.</p>
--	---

	<p>i) Učenik analizira aktualnost izabраних biblijskih poruka u osobnom i društvenom životu.</p> <p>SŠ KV A. 1. 3. Učenik analizira biblijski i znanstveni govor o nastanku svijeta i čovjeka te argumentirano obrazlaže odnos znanosti i vjere.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira biblijski govor o postanku svijeta i čovjeka prema Post 1, 1-2, 4a.</p> <p>b) Učenik analizira Božju nakanu da svijet povjeri čovjeku i ulogu čovjeka kao sustvaratelja.</p> <p>c) Učenik opisuje različite znanstvene teorije o postanku svemira i čovjeka.</p> <p>d) Učenik razlikuje biblijski, slikoviti govor od znanstvenoga govora.</p> <p>e) Učenik istražuje dodirne i razlikovne točke biblijskoga i prirodoznanstvenoga pristupa stvaranju svijeta i čovjeka.</p> <p>f) Učenik analizira neutemeljenost dvojbe „znanost ili vjera“.</p> <p>g) Učenik navodi primjere poznatih znanstvenika vjernika.</p>
--	--

		Matrica analize	DA	NE	
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?		NE	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?		NE	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
	Psihomotorička domena				
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?	DA A. 1. 1. g A. 1. 1. h A. 1. 1. i		
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?	DA A. 1. 1. j A. 1. 1. k A. 1. 2. b		
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?		NE	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?	DA A. 1. 1. c A. 1. 1. d		
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?	DA A. 1. 1. f		
Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena	A. 1. 1. c: prepoznaje; A. 1. 1. d: navodi; A. 1. 1. g: objašnjava; A. 1. 1. h: objašnjava; A. 1. 1. i: prepoznaje; A. 1. 1. j: razlikuje; A. 1. 1. k: uspoređuje; A. 1. 2. b: navodi		

		Afektivna domena	A. 1. 1. f: izražava
		Psihomotorička domena	

Tablica br. 1

Domena *Čovjek i svijet u Božjemu naumu* sastoji se od ukupno 27 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 9 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.²⁹⁸ Unutar ove domene nije prisutan niti jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a elemente *međureligijskog učenja* sadrži njih 9.²⁹⁹ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni sa po tri odgojno-obrazovna ishoda najzastupljeniji je govor o religiji općenito te o velikim svjetskim religijama.³⁰⁰ U dva odgojno-obrazovna ishoda spominju se nereligijski svjetonazori, a u jednom odgojno-obrazovnom ishodu *međureligijski dijalog*.³⁰¹ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* 88,88 % pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije, a 11,12 % afektivnoj domeni.³⁰²

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁰³
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	9	33,33 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	9	33,33 %

Tablica br. 2

²⁹⁸ Vidi tablicu br. 2.

²⁹⁹ Vidi tablicu br. 2.

³⁰⁰ Vidi tablicu br. 3.

³⁰¹ Vidi tablicu br. 3.

³⁰² Vidi tablicu br. 4.

³⁰³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja			Frekvencija	Relativna učestalost ³⁰⁴
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	3	33,33 %
		velike svjetske religije	3	33,33 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	2	22,22 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	1	11,12 %

Tablica br. 3

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁰⁵	
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %	
		Afektivna		0	0		0 %	
		Psihomotorička		0	0		0 %	
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	prepoznaje		2	8		88,88 %
			navodi		2			
			objašnjava		2			
			razlikuje		1			

³⁰⁴ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁰⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

			uspoređuje	1		9	
		Afektivna	izražava	1	1		11,12 %
		Psihomotorička		0	0		0 %

Tablica br. 4

4. 2. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana

Jedinica analize	<p>Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana</p> <p>SŠ KV B. 1. 1. Učenik analizira i objašnjava Objavu kao Božje djelo i događaj spasenja te analizira odabrane događaje biblijske Objave.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava pojam Objava.</p> <p>b) Učenik objašnjava Objavu kao Božji odgovor na temeljna čovjekova pitanja i kao zahtjev koji traži čovjekov slobodan odgovor.</p> <p>c) Učenik objašnjava vrste, načine prenošenja i izvore biblijske Objave.</p> <p>d) Učenik navodi najvažnije povijesne događaje biblijske Objave.</p> <p>e) Učenik proučava arheološka otkrića i Objavu.</p> <p>f) Učenik objašnjava ulogu i važnost Crkvenoga učiteljstva u tumačenju Objave.</p> <p>g) Učenik opisuje najvažnije događaje biblijske Objave Staroga i Novoga zavjeta.</p> <p>SŠ KV B. 1. 2. Učenik opisuje događaj i otajstvo Božjega utjelovljenja u osobi Isusa Krista (od povijesnoga Isusa do uskrsnuloga Krista) te izdvaja i objašnjava osnovne istine vjere crkvenoga nauka o Kristu i njegovu poslanju.</p> <p>Razrada ishoda:</p>
-------------------------	---

	<p>a) Učenik objašnjava važnost Božjega utjelovljenja u osobi Isusa Krista za svakoga čovjeka.</p> <p>b) Učenik objašnjava važnost i ulogu Marije i Josipa u događaju Božjega utjelovljenja i povijesti spasenja.</p> <p>c) Učenik objašnjava katoličke istine o Blaženoj Djevici Mariji te razumije tumačenja Marijina lika kod drugih kršćana.</p> <p>d) Učenik otkriva u osobi Isusa Krista vrhunac i puninu Objave.</p> <p>e) Učenik analizira povijesne, kršćanske i nekršćanske izvore i podatke o Isusu Kristu.</p> <p>f) Učenik analizira povijesne činjenice o Isusu iz Nazareta.</p> <p>g) Učenik na temelju biblijskih tekstova opisuje ljudske i božanske crte Isusove osobe.</p> <p>h) Učenik objašnjava značenje imena i naziva: Mesija, Isus Krist, Gospodin, Sin Čovječji, Spasitelj.</p> <p>i) Učenik objašnjava stil i program Isusova djelovanja navodeći primjere iz evanđelja.</p> <p>j) Učenik analizira doprinos općih Crkvenih sabora u shvaćanju osobe Isusa Krista.</p> <p>SŠ KV B. 1. 3. Učenik razlikuje i objašnjava oblike, važnost i načine kršćaninova susreta i života s Bogom, osobito u liturgijskim i sakramentalnim činima, molitvi i pobožnostima.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava oblike i načine kršćaninova susreta s Bogom.</p> <p>b) Učenik kritički razlaže sintagmu: bližnji – mjesto susreta s Bogom.</p> <p>c) Učenik vrednuje oblike i vrste molitava u kršćanstvu navodeći primjere iz Biblije i svakodnevnoga života.</p> <p>d) Učenik analizira ulogu i važnost molitve u Isusovu životu uz primjere iz evanđelja.</p> <p>e) Učenik objašnjava narav, obilježja, strukturu i djelotvornost sakramenata kao znakova i simbola susreta s Bogom i ljudima.</p>
--	--

		<p>f) Učenik vrednuje ulogu i važnost crkvenih slavlja i pučkih pobožnosti u životu kršćana.</p> <p>g) Učenik opisuje molitve i pučke pobožnosti Blaženoj Djevici Mariji.</p> <p>h) Učenik uočava važnost i ulogu religioznoga jezika, znakova i simbola u životu kršćana i Crkve.</p> <p>i) Učenik vrednuje mogućnosti i doprinose mladih u liturgijskim slavljinama i pobožnostima.</p>				
		Matrica analize		DA	NE	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?		DA B. 1. 2. c		
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?		Kognitivna domena	B. 1. 2. c: razumije	
				Afektivna domena		
	Psihomotorička domena					
	Medureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			NE	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE	
Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE			

	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		NE
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	
		Afektivna domena	
		Psihomotorička domena	

Tablica br. 5

Domena *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* sastoji se od ukupno 26 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih jedan sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁰⁶ Unutar ove domene prisutan je jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, dok ishodi s elementima *međureligijskog učenja* nisu prisutni.³⁰⁷ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni prisutan je samo jedan odgojno-obrazovni ishod koji progovara o pravoslavnom i protestantskom kršćanstvu.³⁰⁸ Glagol koji se koristi u spomenutom odgojno-obrazovnom ishodu kod *ekumenskog učenja* pripada kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁰⁹

	Frekvencija	Relativna učestalost ³¹⁰
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	1	3,85 %
Ekumensko učenje	1	3,85 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 6

³⁰⁶ Vidi tablicu br. 6.

³⁰⁷ Vidi tablicu br. 6.

³⁰⁸ Vidi tablicu br. 7.

³⁰⁹ Vidi tablicu br. 8.

³¹⁰ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³¹¹	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	1	100 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 7

³¹¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³¹²	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	razumije	1	1	1	100 %	
		Afektivna		0	0		0 %	
		Psihomotorička		0	0		0 %	
	Međureligijsko učenje	Kognitivna			0	0	0	0 %
		Afektivna			0	0		0 %
		Psihomotorička			0	0		0 %

Tablica br. 8

4. 2. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu

Jedinica analize	<p>Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu</p> <p>SŠ KV C. 1. 1. Učenik objašnjava i vrednuje Isusov odnos prema čovjeku uspoređujući ga sa suvremenim i prevladavajućim shvaćanjima i vrednovanjima čovjeka u društvu i kulturi.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik na temelju biblijskih tekstova objašnjava Isusov pristup i vrednovanje čovjeka.</p> <p>b) Učenik vrednuje shvaćanje čovjeka u društvu te osobito u medijima (slika o čovjeku, vrijednosti...).</p> <p>c) Učenik objašnjava kršćanske temelje za prihvaćanje, poštovanje i uvažavanje svih ljudi u zajednici.</p>
-------------------------	--

³¹² Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

SŠ KV C. 1. 2. Učenik vrednuje različite ponude smisla i vrednota u ljudskome društvu te objašnjava Kristovu poruku o kraljevstvu Božjemu.

Razrada ishoda:

- a) Učenik objašnjava pojam i vrednote kraljevstva Božjega: milost, istina, pravda, ljubav i mir.
- b) Učenik analizira prispodobe o kraljevstvu Božjemu.
- c) Učenik uspoređuje temeljne ljudske težnje s vrednotama kraljevstva Božjega.
- d) Učenik uspoređuje različite ponude smisla i vrednote u društvu s vrednotama kraljevstva Božjega.
- e) Učenik objašnjava Isusov govor o kraljevstvu Božjemu i djelovanje kraljevstva Božjega u korist čovjeka.
- f) Učenik kritički vrednuje važnost otvorenosti i osobnoga prihvaćanja vrednota kraljevstva Božjega u osobnome i društvenome životu.

SŠ KV C. 1. 3. Učenik u svjetlu Kristove poruke i kršćanskih moralnih načela kritički propituje i uspoređuje moralna i etička načela drugih religija i svjetonazora.

Razrada ishoda:

- a) Učenik objašnjava pojmove: etika, moral i kršćanski moral.
- b) Učenik vrednuje temeljna kršćanska moralna načela.
- c) Učenik opisuje kršćanski moral kao moral kreposti.
- d) Učenik kritički propituje temeljna moralna načela drugih religija: islam, židovstvo, hinduizam, budizam, konfucijanizam, taoizam.
- e) Učenik objašnjava moralna načela drugih religija i kršćanstva.
- f) Učenik vrednuje sličnosti i razlike temeljnih moralnih načela u različitim religijama.

		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
	Psihomotorička domena				
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		DA C. 1. 3. d C. 1. 3. e C. 1. 3. f	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?		DA C. 1. 1. c	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	C. 1. 1. c: objašnjava; C. 1. 3. d: propituje; C. 1. 3. e: objašnjava; C. 1. 3. f: vrednuje	
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		

Tablica br. 9

Domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* sastoji se od ukupno 15 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 4 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³¹³ Unutar ove domene nije prisutan niti jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a 4 odgojno-obrazovna ishoda sadrže elemente *međureligijskog učenja*.³¹⁴ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni s tri odgojno-obrazovna ishoda najzastupljeniji je govor o velikim svjetskim religijama, a u jednom odgojno-obrazovnom ishodu spominje se *međureligijski dijalog*.³¹⁵ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³¹⁶

	Frekvencija	Relativna učestalost ³¹⁷
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	4	26,66 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	4	26,66 %

Tablica br. 10

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³¹⁸	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	3	75 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %

³¹³ Vidi tablicu br. 10.

³¹⁴ Vidi tablicu br. 10.

³¹⁵ Vidi tablicu br. 11.

³¹⁶ Vidi tablicu br. 12.

³¹⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³¹⁸ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	1	25 %

Tablica br. 11

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³¹⁹
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	objašnjava	2	4	4	100 %
			propituje	1			
			vrednuje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
	Psihomotorička		0	0	0 %		

Tablica br. 12

4. 2. 4. Domena D: Crkva u svijetu

Jedinica analize	<p>Domena D: Crkva u svijetu</p> <p>SŠ KV D. 1. 1. Učenik predstavlja i objašnjava Duhovski događaj rađanja Kristove Crkve te interpretira središnje povijesne događaje širenja i života Crkve u prvim stoljećima kršćanstva.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava pojam Crkva i povezanost nastanka prve Crkve s događajem Pedesetnice.</p>
-------------------------	---

³¹⁹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	<p>b) Učenik objašnjava značenje poukrsnih iskustava apostolske zajednice za nastajanje prve Crkve.</p> <p>c) Učenik opisuje obilježja i strukturu prve kršćanske zajednice.</p> <p>d) Učenik objašnjava ulogu i značenje sv. Pavla za razvoj kršćanstva.</p> <p>e) Učenik objašnjava uzroke, posljedice i značenje progona prve Crkve u Rimskome Carstvu i uspoređuje ih s današnjim progonima kršćana.</p> <p>f) Učenik objašnjava pojam mučeništva.</p> <p>g) Učenik objašnjava ulogu i značenje rimskih careva Konstantina i Teodozija u povijesti Crkve.</p> <p>h) Učenik opisuje nastanak i razvoj monaštva i analizira njegovu ulogu i doprinos u povijesti Crkve.</p> <p>SŠ KV D. 1. 2. Učenik objašnjava posebnosti kršćanstva u odnosu na druge religije te analizira stav Katoličke Crkve prema njima, prepoznajući potrebu međureligijskoga dijaloga, poštovanja i suživota.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava sličnosti i razlike između kršćanstva i drugih religija.</p> <p>b) Učenik objašnjava temeljna polazišta i stav Katoličke Crkve prema drugim religijama.</p> <p>c) Učenik argumentira uporišta i potrebu međureligijskoga dijaloga, poštovanja i suživota.</p> <p>d) Učenik istražuje primjere međureligijskoga dijaloga u svom okruženju.</p> <p>SŠ KV D. 1. 3. Učenik predstavlja i vrednuje doprinose Katoličke Crkve i kršćanstva, kao i doprinose drugih svjetskih religija u društvenom i kulturnom životu pojedinih naroda u prošlosti i sadašnjosti.</p> <p>Razrada ishoda:</p>
--	--

		<p>a) Učenik opisuje odnos pojedinih religija prema socijalnoj i kulturnoj stvarnosti.</p> <p>b) Učenik prepoznaje važnost poštovanja duhovnih vrijednosti različitih religija, kultura i civilizacija.</p> <p>c) Učenik prepoznaje i vrednuje doprinose i utjecaje vjerovanja, religijskih obreda i temeljnih vrijednosti kršćanstva i drugih religija na društveni i kulturni život u Hrvatskoj i u svijetu u prošlosti i sadašnjosti.</p>			
Matrica analize			DA	NE	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		DA D. 1. 2. a D. 1. 3. a D. 1. 3. c	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		DA D. 1. 2. b D. 1. 2. c D. 1. 2. d	

			D. 1. 3. b
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	D. 1. 2. a: objašnjava; D. 1. 2. b: objašnjava; D. 1. 2. c: argumentira; D. 1. 2. d: istražuje; D. 1. 3. a: opisuje;
		Afektivna domena	D. 1. 3. b: prepoznaje; D. 1. 3. c: prepoznaje, vrednuje
		Psihomotorička domena	

Tablica br. 13

Domena *Crkva u svijetu* sastoji se od ukupno 15 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 7 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja*.³²⁰ Unutar ove domene nije prisutan niti jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a elemente *međureligijskog učenja* sadrži njih 7.³²¹ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni s 4 odgojno-obrazovna ishoda najzastupljeniji je govor o *međureligijskom i međukulturalnom dijalogu*.³²² U 3 odgojno-obrazovna ishoda spominju se velike svjetske religije.³²³ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* 62,50 % pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije, a 37,50 % afektivnoj domeni.³²⁴

³²⁰ Vidi tablicu br. 14.

³²¹ Vidi tablicu br. 14.

³²² Vidi tablicu br. 15.

³²³ Vidi tablicu br. 15.

³²⁴ Vidi tablicu br. 16.

	Frekvencija	Relativna učestalost ³²⁵
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	7	46,67 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	7	46,67 %

Tablica br. 14

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja			Frekvencija	Relativna učestalost ³²⁶
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
		religija (općenito)	0	0 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	3	42,86 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	4	57,14 %

Tablica br. 15

³²⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto .

³²⁶ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³²⁷
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	objašnjava	2	5	8	62,50 %
			argumentira	1			
			istražuje	1			
			opisuje	1			
		Afektivna	prepoznaje	2	3		37,50 %
			vrednuje	1			
Psihomotorička		0	0	0 %			

Tablica br. 16

4. 2. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 1. razred gimnazije

Kurikulum za prvi razred gimnazije sastoji se od ukupno 83 odgojno-obrazovna ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 21 sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³²⁸ Unutar *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja ekumensko učenje* zastupljeno je sa samo 1 odgojno-obrazovnim ishodom, dok je *međureligijsko učenje* zastupljeno s njih 20.³²⁹ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u prvom razredu gimnazije s 9 odgojno-obrazovnih ishoda najzastupljeniji je govor o velikim svjetskim religijama te sa 6 odgojno-obrazovnih ishoda govor o *međureligijskom i međukulturnom dijalogu*.³³⁰ Govor o religiji općenito nalazi se u 3 odgojno-obrazovna ishoda, govor o nereligijskim svjetonazorima u njih 2, a govor o pravoslavnom i protestantskom kršćanstvu u 1 odgojno-obrazovnom ishodu.³³¹ Domene u kojima je najzastupljeniji govor o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* su domena *Čovjek i svijet u Božjem*

³²⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

³²⁸ Vidi tablicu br. 17.

³²⁹ Vidi tablicu br. 17.

³³⁰ Vidi tablicu br. 18.

³³¹ Vidi tablicu br. 18.

naumu s 9 odgojno-obrazovnih ishoda te domena *Crkva u svijetu* sa 7 odgojno-obrazovnih ishoda.³³² Domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* sadrži 4 odgojno-obrazovna ishoda povezana sa *religijskom dimenzijom interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*, a domena *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* 1 odgojno-obrazovni ishod.³³³ Glagol koji se koristi u odgojno-obrazovnom ishodu kod *ekumenskog učenja* pripada kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³³⁴ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* 80,95 % pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije, a 19,05 % afektivnoj domeni.³³⁵

	Frekvencija	Relativna učestalost ³³⁶
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja		
	21	25,30 %
Ekumensko učenje	1	24,10 %
Međureligijsko učenje	20	1,2 %

Tablica br. 17

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³³⁷
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	1 4,77 %
		ekumenizam	0 0 %
		religija (općenito)	3 14,28 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	9 42,86 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0 0 %

³³² Vidi tablicu br. 2 i br. 14.

³³³ Vidi tablicu br. 10 i br. 6.

³³⁴ Vidi tablicu br. 19.

³³⁵ Vidi tablicu br. 19.

³³⁶ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar prvog razreda gimnazije te množenjem s brojem sto .

³³⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja unutar prvog razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

	nereligijski svjetonazori	2	9,52 %
	međureligijski i međukulturni dijalog	6	28,57 %

Tablica br. 18

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³³⁸
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	razumije	1	1	1	100 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	objašnjava	6	17	21	80,95 %
			argumentira	1			
			istražuje	1			
			opisuje	1			
			prepoznaje	2			
			navodi	2			
			razlikuje	1			
			uspoređuje	1			
			propituje	1			
			vrednuje	1			
		Afektivna	prepoznaje	2	4	19,05 %	
vrednuje	1						
izražava	1						
Psihomotorička		0	0	0 %			

Tablica br. 19

³³⁸ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

4. 3. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u drugom razredu gimnazije

U ovom poglavlju nalazi se tabelarni pregled svih odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda) za sve četiri domene u drugom razredu gimnazije. Na kraju tablice s ishodima kod svake domene nalazi se tablica matrice analize pomoću koje se analiziraju spomenuti ishodi te opis dobivenih rezultata. Poglavlje završava sa skupnim rezultatima analize za sve četiri domene u drugom razredu gimnazije.

4. 3. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu

Jedinica analize	Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu SŠ KV A. 2. 1. Učenik analizira pojam slobode na temelju biblijskih tekstova i vlastitog iskustva te prepoznaje utjecaj vrednota na ostvarenje ljudske i kršćanske punine života. Razrada ishoda: a) Učenik objašnjava slobodu „od“ i slobodu „za“. b) Učenik objašnjava obilježja i razliku između vanjske i unutarnje slobode. c) Učenik analizira Isusov odnos prema slobodi i uspoređuje ga s vlastitim shvaćanjima slobode. d) Učenik navodi primjere slobode u iskustvima biblijskih osoba. e) Učenik navodi i objašnjava primjere iz vlastitoga okruženja gdje uviđa povezanosti i razlike između slobode i tolerancije. f) Učenik objašnjava slobodu kroz različite primjere ovisnosti. g) Učenik analizira primjere kršćanskih i ljudskih vrednota. h) Učenik analizira povezanost adolescentne krize i različitih oblika bijega od stvarnosti (droga, alkohol...) SŠ KV A. 2. 2. Učenik analizira obilježja prijateljstva i ljubavi na temelju biblijskih primjera i vlastitoga iskustva. Razrada ishoda: a) Učenik opisuje vrijednosti susreta i prijateljstva u osobnom životu.
-------------------------	---

	<p>b) Učenik analizira biblijske tekstove koji govore o prijateljstvu.</p> <p>c) Učenik objašnjava ulogu prijateljstva u procesu razvoja osobnosti.</p> <p>d) Učenik analizira obilježja prijateljstva.</p> <p>e) Učenik opisuje obilježja i razlike između zaljubljenosti i zrele ljubavi.</p> <p>f) Učenik prepoznaje važnost zrele ljubavi za ostvarenje svrhe ljudske spolnosti.</p> <p>SŠ KV A. 2. 3. Učenik objašnjava novost i aktualnost Isusove Radosne vijesti i kritički propituje mogućnosti oblikovanja vlastitoga života u skladu s evanđeoskom porukom.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira biblijski tekst Govora na gori.</p> <p>b) Učenik prepoznaje i objašnjava primjere iz suvremenoga svijeta koje povezuje s Isusovom porukom Govora na gori.</p> <p>c) Učenik objašnjava novost i aktualnost Isusove Radosne vijesti.</p> <p>d) Učenik analizira Isusov govor o ljubavi prema neprijateljima.</p> <p>e) Učenik prosuđuje posljedice koje donose mržnja i neopraštanje na čovjekov život.</p> <p>f) Učenik obrazlaže osobni stav o opraštanju u odnosu na Isusovu poruku.</p>
--	--

		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
		Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?			NE	
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena		
		Afektivna domena			
Psihomotorička domena					

Tablica br. 20

Domena *Čovjek i svijet u Božjemu naumu* sastoji se od ukupno 20 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih ni jedan ne sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³³⁹

	Frekvencija	Relativna učestalost³⁴⁰
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	0	0 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 21

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost³⁴¹	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori		0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 22

³³⁹ Vidi tablicu br. 20.

³⁴⁰ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene.

³⁴¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁴²
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %

Tablica br. 23

4. 3. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana

Jedinica analize	<p>Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana</p> <p>SŠ KV B. 2. 1. Učenik objašnjava i povezuje povijesno i sakramentalno obilježje Kristove Crkve te prepoznaje Marijinu ulogu u Kristovu životu i u životu Crkve.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava i povezuje povijesno i sakramentalno obilježje Kristove Crkve.</p> <p>b) Učenik analizira bitna posredništva Crkve u službi ostvarivanja kraljevstva Božjega: služenje, zajedništvo, slavljenje, naviještanje i svjedočenje vjere.</p>
-------------------------	---

³⁴² Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	<p>c) Učenik kritički propituje i opisuje prisutnost Crkve u svim kulturama i narodima te njezinu univerzalnost s obzirom na njezino spasenjsko poslanje.</p> <p>d) Učenik opisuje Marijinu ulogu i mjesto u povijesti spasenja.</p> <p>e) Učenik analizira odlike Marijine vjere po kojima je uzor svim vjernicima.</p> <p>f) Učenik uspoređuje i vrednuje vlastitu vjeru s Marijinom vjerom.</p> <p>g) Učenik navodi oblike štovanja Marije u liturgiji i u Crkvi, osobito u hrvatskome narodu.</p> <p>SŠ KV B. 2. 2. Učenik istražuje i analizira slike Crkve i njezina bitna obilježja, njezino ekumensko poslanje te važnost sakramenta svetoga reda, službi i karizmi u životu Crkve.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira novozavjetne slike Crkve.</p> <p>b) Učenik objašnjava bitna obilježja Crkve: jedna, sveta, katolička i apostolska.</p> <p>c) Učenik objašnjava univerzalnost Crkve.</p> <p>d) Učenik prepoznaje i navodi veze jedinstva Crkve.</p> <p>e) Učenik opisuje službe i karizme u Crkvi i navodi primjere jednoga i drugoga.</p> <p>f) Učenik analizira mjesto i ulogu laika u životu Crkve.</p> <p>g) Učenik objašnjava biblijsko utemeljenje, značenje i važnost sakramenta svetoga reda.</p> <p>h) Učenik objašnjava ulogu biskupa, svećenika i đakona u životu i djelovanju Crkve.</p> <p>i) Učenik objašnjava pojam, nastanak, važnost i ciljeve ekumenizma.</p> <p>j) Učenik prosuđuje važnost molitve za jedinstvo svih kršćana.</p>
--	--

SŠ KV B. 2. 3. Učenik objašnjava značenje i važnost sakramenata inicijacije i sakramenata pomirenja u duhovnom i moralnom životu kršćana.

Razrada ishoda:

a) Učenik objašnjava biblijske temelje i značenje sakramenata inicijacije.

b) Učenik analizira povezanost sakramenata krštenja, potvrde i euharistije u izgradnji kršćanskoga života.

c) Učenik analizira značenje pojedinih naziva sakramenata pomirenja.

d) Učenik navodi biblijsko utemeljenje sakramenta pomirenja.

e) Učenik objašnjava važnost, elemente i učinke sakramenta pomirenja u životu vjernika.

f) Učenik objašnjava djelovanje Božje milosti u sakramentu pomirenja.

g) Učenik objašnjava povezanost sakramenta pomirenja i obraćenja.

		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?		DA B. 2. 2. i B. 2. 2. j	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena	B. 2. 2. i: objašnjava; B. 2. 2. j: prosuđuje	
			Afektivna domena		
	Psihomotorička domena				
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		

Tablica br. 24

Domena *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* sastoji se od ukupno 24 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih dva sadrže elemente *religijske dimenzije*

interkulturnoga odgoja i obrazovanja.³⁴³ Unutar ove domene prisutna su dva odgojno-obrazovna ishoda koja sadrže elemente *ekumenskog učenja*, dok ishodi s elementima *međureligijskog učenja* nisu prisutni.³⁴⁴ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni prisutni su samo odgojno-obrazovni ishodi koji progovaraju o *ekumenizmu*.³⁴⁵ Glagoli koji se koriste u spomenutim odgojno-obrazovnom ishodima kod *ekumenskog učenja* pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁴⁶

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁴⁷
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	2	8,33 %
Ekumensko učenje	2	8,33 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 25

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁴⁸	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	2	100 %
		religija (općenito)	0	0 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %

³⁴³ Vidi tablicu br. 25.

³⁴⁴ Vidi tablicu br. 25.

³⁴⁵ Vidi tablicu br. 26.

³⁴⁶ Vidi tablicu br. 27.

³⁴⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁴⁸ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 26

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁴⁹
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	objašnjava	1	2	2	100 %
			prosuduje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
	Psihomotorička		0	0	0 %		
	Međureligijsko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
Psihomotorička			0	0	0 %		

Tablica br. 27

4. 3. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu

Jedinica analize	<p>Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu</p> <p>SŠ KV C. 2. 1. Učenik objašnjava evanđeoske vrednote i uspoređuje ih s vrednotama u suvremenome društvu i u medijima.</p> <p>Razrada ishoda:</p>
-------------------------	---

³⁴⁹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	<p>a) Učenik analizira pojam vrednote.</p> <p>b) Učenik uočava važnost vrednota za izgradnju osobe i društva.</p> <p>c) Učenik kritički prosuđuje osobne vrednote prema evanđeoskim vrednotama.</p> <p>d) Učenik kritički prosuđuje vrednote u suvremenome društvu i medijima prema evanđeoskim vrednotama.</p> <p>SŠ KV C. 2. 2. Učenik objašnjava i kritički prosuđuje vrednote slobode, odgovornosti, služenja i kritički se osvrće na izvore vlastitih odluka.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik vrednuje Isusov primjer služenja i radikalnost toga služenja u slobodi.</p> <p>b) Učenik prosuđuje biblijsku utemeljenost kršćanskoga služenja u slobodi.</p> <p>c) Učenik navodi različite oblike kršćanskoga služenja tijekom povijesti, osobito brigu Crkve za mlade, napuštene, siromašne i potrebite.</p> <p>d) Učenik prihvaća dobrovoljno služenje drugima kao izraz vlastitoga životnog i vjerničkog opredjeljenja.</p> <p>e) Učenik opisuje važnost vlastitog angažmana u društvu.</p> <p>SŠ KV C. 2. 3. Učenik opisuje vrednote istine, služenja, slobode i odgovornosti prisutne među ljudima različitih svjetonazora i velikih svjetskih religija.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik opisuje temeljna obilježja kršćanskoga shvaćanja istine.</p> <p>b) Učenik uspoređuje kršćansko shvaćanje istine i shvaćanje istine u velikim svjetskim religijama i svjetonazorima.</p> <p>c) Učenik argumentira razloge zauzimanja za istinu na osobnoj i društvenoj razini.</p>
--	--

		d) Učenik opisuje vrednote istine, slobode, služenja i odgovornosti u drugim religijama i svjetonazorima.			
		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
	Psihomotorička domena				
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		DA C. 2. 3. b C. 2. 3. d	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?		DA C. 2. 3. b C. 2. 3. d	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	C. 2. 3. b: uspoređuje; C. 2. 3. d: opisuje	
			Afektivna domena		
	Psihomotorička domena				

Tablica br. 28

Domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* sastoji se od ukupno 13 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 2 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁵⁰ Unutar ove domene nije prisutan niti jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a 2 odgojno-obrazovna ishoda sadrže elemente *međureligijskog učenja*.³⁵¹ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni u oba ishoda spominju se velike svjetske religije i nereligijski svjetonazori.³⁵² Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁵³

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁵⁴
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	2	15,38 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	2	15,38 %

Tablica br. 29

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁵⁵	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	$\frac{1}{2} + \frac{1}{2}$	50 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %

³⁵⁰ Vidi tablicu br. 29.

³⁵¹ Vidi tablicu br. 29.

³⁵² Vidi tablicu br. 30.

³⁵³ Vidi tablicu br. 31.

³⁵⁴ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁵⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		nereligijski svjetonazori	$\frac{1}{2} + \frac{1}{2}$	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	50 %

Tablica br. 30

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁵⁶
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	uspoređuje	1	2	2	100 %
			opisuje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
	Psihomotorička		0	0	0 %		

Tablica br. 31

4. 3. 4. Domena D: Crkva u svijetu

Jedinica analize	<p>Domena D: Crkva u svijetu</p> <p>SŠ KV D. 2. 1. Učenik istražuje i kritički promišlja najvažnije događaje iz povijesti Crkve u srednjem vijeku.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava proces pokrštavanja Hrvata i razvoj kršćanstva na našem prostoru.</p>
-------------------------	--

³⁵⁶ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	<p>b) Učenik objašnjava značenje veza s papom za nastajanje hrvatske države.</p> <p>c) Učenik istražuje i vrednuje pojavu, razvoj i doprinos redovništva, a posebno prosjačkih redova u naviještanju i svjedočenju evanđelja.</p> <p>d) Učenik objašnjava važnost i značenje laičke investiture i grgurovsku obnovu za život Crkve u srednjem vijeku.</p> <p>e) Učenik objašnjava i kritički propituje vjerodostojne činjenice i problematiku križarskih ratova i inkvizicije.</p> <p>f) Učenik objašnjava uzroke i posljedice Istočnoga raskola 1054. godine.</p> <p>SŠ KV D. 2. 2. Učenik istražuje i kritički promišlja najvažnije događaje povijesti opće Crkve od 16. do 19. st.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava uzroke i posljedice Zapadnoga raskola.</p> <p>b) Učenik imenuje važnije reformatore (Martin Luther, Jean Calvin, Ulrich Zwingli) i objašnjava obilježja njihova nauka.</p> <p>c) Učenik objašnjava nastanak i specifičnost Anglikanske Crkve.</p> <p>d) Učenik navodi važnije odluke i zaključke Tridentskoga koncila.</p> <p>e) Učenik objašnjava nastanak i doprinos isusovaca u obnovi Crkve.</p> <p>f) Učenik objašnjava situaciju Crkve u vrijeme Francuske revolucije.</p> <p>g) Učenik objašnjava djelovanje i poteškoće Crkve u doba prosvjetiteljstva, humanizma i renesanse.</p> <p>SŠ KV D. 2. 3. Učenik prikazuje doprinos i vrednuje suodnos kršćanstva i hrvatske, europske i svjetske kulture, znanosti i tradicije te obrazlaže doprinos Crkve u izgradnji hrvatske</p>
--	--

		<p>znanosti i školstva, kulture, graditeljstva, književnosti i umjetnosti.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik istražuje doprinos kršćanstva u životu i kulturi srednjovjekovne Europe: u jeziku i pismenosti, pravnoj kulturi, urbanizaciji i civilizacijskim dostignućima, arhitekturi i gospodarstvu.</p> <p>b) Učenik dovodi u vezu početak pismenosti u Hrvata s Crkvom.</p> <p>c) Učenik analizira ulogu i doprinos Crkve u organiziranju i promicanju školstva u Hrvatskoj i u Europi.</p> <p>d) Učenik istražuje zasluge i doprinos pojedinaca iz Crkve u znanosti i napretku u Hrvatskoj.</p> <p>e) Učenik navodi hrvatske svece i blaženike i istražuje bitne podatke iz njihova života i djelovanja.</p> <p>f) Učenik vrednuje ulogu i doprinos Crkve, svećenika i redovnika u očuvanju vjere i kulture hrvatskoga naroda u srednjemu vijeku te stvaranju i očuvanju hrvatskoga i europskoga identiteta.</p> <p>g) Učenik istražuje doprinos novovjekih znanstvenika iz redova Crkve u Hrvatskoj i u Europi.</p>			
		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?		DA D. 2. 1. f D. 2. 2. a D. 2. 2. b D. 2. 2. c	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena	D. 2. 1. f: objašnjava; D. 2. 2. a: objašnjava; D. 2. 2. b: imenuje; D. 2. 2. c: objašnjava	

			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
	Međureligijsko učenje		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		NE
			Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		NE
			Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?		NE
			Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?		NE
			Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		NE
			Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	
		Afektivna domena			
		Psihomotorička domena			

Tablica br. 32

Domena *Crkva u svijetu* sastoji se od ukupno 20 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 4 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁵⁷ Unutar ove domene nije prisutan niti jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *međureligijskog učenja*, a njih 4 sadrži elemente *ekumenskog učenja*.³⁵⁸ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni sva 4 odgojno-obrazovna ishoda progovaraju o pravoslavnom i protestantskom kršćanstvu.³⁵⁹ Glagoli koji se

³⁵⁷ Vidi tablicu br. 32.

³⁵⁸ Vidi tablicu br. 33.

³⁵⁹ Vidi tablicu br. 34.

koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *ekumenskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁶⁰

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁶¹
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	4	20 %
Ekumensko učenje	4	20 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 33

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁶²
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	4 100 %
		ekumenizam	0 0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0 0 %
		velike svjetske religije	0 0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0 0 %
		nereligijski svjetonazori	0 0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0 0 %

Tablica br. 34

³⁶⁰ Vidi tablicu br. 35.

³⁶¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁶² Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto .

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁶³
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	objašnjava	3	4	4	100 %
			imenuje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
Psihomotorička			0	0	0 %		

Tablica br. 35

4. 3. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 2. razred gimnazije

Kurikulum za drugi razred gimnazije sastoji se od ukupno 77 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 8 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁶⁴ Unutar *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja ekumensko učenje* zastupljeno je sa 6 odgojno-obrazovnih ishoda, dok je *međureligijsko učenje* zastupljeno s njih 2.³⁶⁵ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u drugom razredu gimnazije s 4 odgojno-obrazovnih ishoda najzastupljeniji je govor o pravoslavnom i protestantskom kršćanstvu te s 2 odgojno-obrazovna ishoda govor o *ekumenizmu*.³⁶⁶ Govor o velikim svjetskim religijama nalazi se u 2 polovična odgojno-obrazovna ishoda, a govor o nereligijskim svjetonazorima također u 2 polovična odgojno-obrazovna ishoda.³⁶⁷ Domena u kojoj je najzastupljeniji govor o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* je

³⁶³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

³⁶⁴ Vidi tablicu br. 36.

³⁶⁵ Vidi tablicu br. 36.

³⁶⁶ Vidi tablicu br. 37.

³⁶⁷ Vidi tablicu br. 37.

domena *Crkva u svijetu* s 4 odgojno-obrazovna ishoda.³⁶⁸ Domene *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* i *Kršćanska ljubav i moral na djelu* sadrže svaka po 2 odgojno-obrazovna ishoda povezana sa *religijskom dimenzijom interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁶⁹ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog i ekumenskog učenja* pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁷⁰

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁷¹
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	8	10,39 %
Ekumensko učenje	6	7,79 %
Međureligijsko učenje	2	2,60 %

Tablica br. 36

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁷²
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	4 50 %
		ekumenizam	2 25 %
		religija (općenito)	0 0 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	½ + ½ 12,5 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0 0 %

³⁶⁸ Vidi tablicu br. 33.

³⁶⁹ Vidi tablicu br. 25 i br. 29.

³⁷⁰ Vidi tablicu br. 38.

³⁷¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar drugog razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

³⁷² Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar drugog razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

		svjetonazori	$\frac{1}{2} + \frac{1}{2}$	12,5 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 37

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁷³
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	objašnjava	4	6	6	100 %
			prosuduje	1			
			imenuje	1			
		Afektivna	0	0	0 %		
	Psihomotorička	0	0	0 %			
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	uspoređuje	1	2	2	100 %
			opisuje	1			
		Afektivna	0	0	0 %		
		Psihomotorička	0	0	0 %		

Tablica br. 38

4. 4. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja u trećem razredu gimnazije

U poglavlju pred nama nalazi se tabelarni pregled svih odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda) za sve četiri domene u trećem razredu gimnazije. Na kraju tablice s ishodima

³⁷³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

kod svake domene nalazi se tablica matrice analize pomoću koje se analiziraju spomenuti ishodi te opis dobivenih rezultata. Poglavlje završava sa skupnim rezultatima analize za sve četiri domene u trećem razredu gimnazije.

4. 4. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu

Jedinica analize	<p>Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu</p> <p>SŠ KV A. 3. 1. Učenik objašnjava kršćansko poimanje čovjeka kao slike Božje.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava različite antropološke pristupe u shvaćanju čovjeka.</p> <p>b) Učenik objašnjava kršćansko poimanje čovjeka kao slike Božje.</p> <p>c) Učenik analizira kršćansko poimanje čovjeka kao muškarca i žene.</p> <p>d) Učenik analizira prikaze muškaraca i žena u suvremenom društvu (mediji, društvo).</p> <p>e) Učenik navodi negativne utjecaje na dostojanstvo muškaraca i žena.</p> <p>SŠ KV A. 3. 2. Učenik analizira značenje pojmova zlo, grijeh i praštanje kroz iskustva biblijskih osoba i svetaca Katoličke Crkve.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira moralnost u iskustvima biblijskih osoba i svetaca.</p> <p>b) Učenik analizira prisutnost zla i grijeha u iskustvima biblijskih osoba i svetaca Katoličke Crkve.</p> <p>c) Učenik na temelju biblijskih tekstova i osobnoga iskustva prepoznaje Božju naklonost, praštanje i ljubav.</p>
-------------------------	---

		<p>SŠ KV A. 3. 3. Učenik analizira i prosuđuje mladenačku moralnost te prisutnost religioznih i etičko-moralnih sadržaja u medijima, kulturi i znanosti.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira i vrednuje mladenačku moralnost i religioznost.</p> <p>b) Učenik analizira pristupe suvremenih medija moralnosti i religioznosti.</p> <p>c) Učenik opisuje utjecaj znanosti na moralnost i religioznost suvremenoga čovjeka.</p> <p>d) Učenik objašnjava važnost prisutnosti religioznih i moralno etičkih tema u suvremenim medijima.</p> <p>e) Učenik objašnjava i vrednuje utjecaje postmoderne kulture (subjektivizam, fragmentarnost, trenutačnost) na čovjekovu religioznost.</p>		
		Matrica analize	DA	NE
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?		NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?		NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena	
			Afektivna domena	
	Psihomotorička domena			
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		NE
Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?		NE		

		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?		NE	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		NE	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		

Tablica br. 39

Domena *Čovjek i svijet u Božjemu naumu* sastoji se od ukupno 13 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih ni jedan ne sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁷⁴

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁷⁵
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	0	0 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 40

³⁷⁴ Vidi tablicu br. 40.

³⁷⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto .

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁷⁶	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 41

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁷⁷
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0		0 %
		Afektivna		0	0	0	0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %

³⁷⁶ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁷⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %

Tablica br. 42

4. 4. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana

Jedinica analize	<p>Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana</p> <p>SŠ KV B. 3. 1. Učenik kritički propituje mogućnosti traženja i spoznaje Boga i opisuje obilježja otajstva Trojstvenoga Boga kroz biblijske tekstove.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik kritički propituje mogućnost traženja i spoznaje Boga.</p> <p>b) Učenik istražuje mogućnosti traženja i spoznaje Boga kroz filozofske argumente Božje opstojnosti.</p> <p>c) Učenik navodi primjere u kojima se prepoznaju tragovi Presvetoga Trojstva u djelu stvaranja i objavi tijekom Staroga zavjeta.</p> <p>d) Učenik analizira ključne trenutke objave Trojstvenoga Boga u Novome zavjetu.</p> <p>e) Učenik objašnjava novozavjetno svjedočanstvo Isusova sinovstva u odnosu prema Bogu Ocu.</p> <p>f) Učenik analizira nazive i simbole, prisutnost i djelovanje Duha Svetoga u životu Crkve i kršćana.</p> <p>SŠ KV B. 3. 2. Učenik analizira i povezuje Kristovu pomirbenu žrtvu sa iskustvima zla i grijeha, patnje, bolesti i smrti u ljudskome životu kao čin Božje ljubavi, pomirenja, otkupljenja i spasenja čovjeka, očitovanoga i u sakramentu bolesničkoga pomazanja.</p> <p>Razrada ishoda:</p>
-------------------------	---

	<p>a) Učenik u svjetlu Isusova navještaja spasenja, otkupljenja i uskrsnuća analizira osobna i društvena promišljanja o tragičnim životnim iskustvima.</p> <p>b) Učenik objašnjava razloge i smisao Isusove muke, smrti i uskrsnuća.</p> <p>c) Učenik objašnjava vrijednost spasenja čovjeka, stvorenja i svijeta ostvarenoga u Isusu Kristu.</p> <p>d) Učenik objašnjava Kristovo uskrsnuće kao početak i zalog sveukupnoga uskrsnuća.</p> <p>e) Učenik prepoznaje potrebu izgrađivanja vlastitoga života u vjeri i nadi u uskrsnuće.</p> <p>f) Učenik objašnjava važnost, biblijsko utemeljenje i učinke sakramenta bolesničkog pomazanja u životu vjernika.</p> <p>SŠ KV B. 3. 3. Učenik analizira nauk Katoličke Crkve o spolnosti, braku, obitelji i sakramentu ženidbe.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira nauk Katoličke Crkve o spolnosti, braku i obitelji.</p> <p>b) Učenik navodi biblijsku utemeljenost sakramenta ženidbe.</p> <p>c) Učenik objašnjava svrhu i obilježja ženidbe.</p> <p>d) Učenik opisuje sakrament ženidbe kao otvorenost životu i sudjelovanje u Božjemu stvarateljskom činu.</p> <p>e) Učenik imenuje preduvjete za valjano sklapanje sakramenta ženidbe.</p> <p>f) Učenik objašnjava kršćansko shvaćanje odgovornoga roditeljstva.</p> <p>g) Učenik objašnjava dužnosti i prava obitelji.</p> <p>h) Učenik objašnjava povrede dostojanstva braka i obitelji.</p> <p>i) Učenik objašnjava nauk Katoličke Crkve o nerazrješivosti ženidbe.</p> <p>j) Učenik objašnjava Petrovu i Pavlovu povlasticu za razrješenje ženidbe.</p>
--	--

		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
		Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?			NE	
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		

Tablica br. 43

Domena *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* sastoji se od ukupno 22 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih ni jedan ne sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*.³⁷⁸

	Frekvencija	Relativna učestalost³⁷⁹
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	0	0 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 44

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost³⁸⁰	
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %

³⁷⁸ Vidi tablicu br. 44.

³⁷⁹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁸⁰ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %
--	--	---------------------------------------	---	-----

Tablica br. 45

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁸¹	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0		0 %	
		Afektivna		0	0	0	0 %	
		Psihomotorička		0	0		0 %	
	Međureligijsko učenje	Kognitivna			0	0	0	0 %
		Afektivna			0	0		0 %
		Psihomotorička			0	0		0 %

Tablica br. 46

4. 4. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu

Jedinica analize	<p>Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu</p> <p>SŠ KV C. 3. 1. Učenik istražuje i analizira temelje kršćanske moralnosti.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava kršćansko shvaćanje moralnosti.</p> <p>b) Učenik objašnjava tvrdnju da je Isus Krist mjera kršćanske moralnosti.</p>
-------------------------	--

³⁸¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	<p>c) Učenik objašnjava prirodni moralni zakon.</p> <p>d) Učenik prepoznaje postojanje objektivnih moralnih normi u osobnom životu i društvu.</p> <p>e) Učenik analizira Dekalog kao temelj ljudskoga moralnog postupanja.</p> <p>f) Učenik objašnjava ulogu razuma i slobode u vršenju Dekaloga i prirodnoga moralnog zakona.</p> <p>g) Učenik navodi primjere ponašanja prema Zlatnom pravilu.</p> <p>h) Učenik navodi i analizira bogoslovne kreposti.</p> <p>i) Učenik navodi i vrednuje primjere odnosa prema Bogu, prema bogoslovnim krepostima.</p> <p>j) Učenik povezuje bogoslovne kreposti s prvom pločom Dekaloga.</p> <p>SŠ KV C. 3. 2. Učenik objašnjava i argumentirano iznosi temelje i crkveni nauk o svetosti i nepovredivosti ljudskoga života.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik analizira biblijske temelje o vrijednosti i svetosti ljudskoga života.</p> <p>b) Učenik objašnjava kršćanski stav o nepovredivosti i svetosti ljudskoga života.</p> <p>c) Učenik objašnjava bitna obilježja ljudske osobe po kojima je čovjek jedinstveno i nepovredivo biće.</p> <p>d) Učenik argumentirano razlaže stav zaštite čovjeka kao osobe od začeća do prirodne smrti.</p> <p>e) Učenik objašnjava povrede ljudskoga života (ubojstvo, pobačaj, samoubojstvo, eutanazija).</p> <p>f) Učenik objašnjava stav Katoličke Crkve o pobačaju.</p> <p>g) Učenik navodi razloge zbog kojih Crkva odobrava transplantaciju organa.</p> <p>h) Učenik objašnjava pojam i navodi područja kojima se bavi bioetika.</p>
--	--

	<p>i) Učenik objašnjava bioetička načela.</p> <p>j) Učenik kritički prosuđuje razloge zbog kojih sve što je znanstveno moguće na području biogenetike (genom, kloniranje, matične stanice, umjetna oplodnja) nije i moralno dopustivo.</p> <p>SŠ KV C. 3. 3. Učenik u svjetlu kršćanskoga morala analizira i objašnjava pojmove: savjest, zakon, dobro i zlo, grijeh, obraćenje, opraštanje, milosrđe i pomirenje.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava pojam savjesti i važnost njezina usklađivanja s moralnim vrednotama.</p> <p>b) Učenik objašnjava shvaćanje savjesti u biblijskim tekstovima, kršćanskim spisima i učiteljstvu Crkve.</p> <p>c) Učenik objašnjava i kritički prosuđuje kršćansko shvaćanje dobra i zla.</p> <p>d) Učenik prepoznaje i vrednuje važnost pravila i pravednih zakona u međuljudskim odnosima i u društvu.</p> <p>e) Učenik analizira pojmove grijeh, laki grijeh, osobni grijeh, strukture grijeha, obraćenje, Božje milosrđe, opraštanje, pomirenje.</p> <p>f) Učenik na temelju biblijskih tekstova analizira Božje milosrđe i praštanje.</p>
--	---

		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
		Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?			NE	
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena		
		Afektivna domena			
Psihomotorička domena					

Tablica br. 47

Domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* sastoji se od ukupno 26 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih ni jedan ne sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁸²

	Frekvencija	Relativna učestalost³⁸³
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	0	0 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 48

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost³⁸⁴	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 49

³⁸² Vidi tablicu br. 48.

³⁸³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁸⁴ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁸⁵
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna		0	0	0	0%
		Afektivna		0	0		0%
		Psihomotorička		0	0		0%

Tablica br. 50

4. 4. 4. Domena D: Crkva u svijetu

Jedinica analize	<p>Domena D: Crkva u svijetu</p> <p>SŠ KV D. 3. 1. Učenik sistematizira i vrednuje temeljna obilježja obitelji kao „kućne Crkve“ i njezino mjesto, ulogu i zadaću u Crkvi i društvu.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava Nazaretsku obitelj kao nadahnuće za nasljedovanje vrednota i uzor života suvremenih obitelji.</p> <p>b) Učenik opisuje Svetu obitelj kao zajednicu istinskoga zajedništva, ljubavi, služenja i uspoređuje ju s kršćanskim obiteljima kao „kućnom Crkvom“.</p>
-------------------------	--

³⁸⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

c) Učenik obrazlaže mjesto, ulogu i zadaću „kućne Crkve“ u župnoj zajednici i u društvu.

SŠ KV D. 3. 2. Učenik interpretira i prosuđuje ulogu i važnost roditelja u cjelovitome kršćanskom odgoju svoje djece, u poveznici sa župom i školom te analizira odnose između roditelja i djece.

Razrada ishoda:

a) Učenik objašnjava i vrednuje ulogu i važnost roditelja i obitelji u odgoju, razvoju i svakodnevnom životu.

b) Učenik imenuje i prepoznaje obilježja dobrih odnosa između roditelja i djece u obiteljskom životu i komunikaciji (ljubav, poštovanje, razumijevanje, pomaganje, zahvalnost...).

c) Učenik uspoređuje temeljne kršćanske obiteljske vrednote i vrednote „moderne obitelji“.

SŠ KV D. 3. 3. Učenik obrazlaže kršćanske i društvene vrijednosti koje, uz dijalog i suradnju društvenih i religijskih zajednica, doprinose općem dobru pojedinca i cijeloga hrvatskog društva.

Razrada ishoda:

a) Učenik opisuje primjere suživota i dijaloga društvenih i religijskih zajednica u Republici Hrvatskoj.

b) Učenik obrazlaže doprinose kršćanstva općem dobru pojedinca i cijeloga hrvatskog društva.

c) Učenik prepoznaje doprinose drugih religijskih zajednica za opće dobro pojedinca i cijeloga hrvatskog društva.

d) Učenik prepoznaje dijalog i suradnju kršćanskih i drugih zajednica u zalaganju za opće dobro pojedinca i cijeloga hrvatskog društva.

		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?		DA D. 3. 3. d	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena	D. 3. 3. d: prepoznaje	
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
		Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		DA D. 3. 3. a D. 3. 3. c		
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena	D. 3. 3. a: opisuje; D. 3. 3. c: prepoznaje	
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		

Tablica br. 51

Domena *Crkva u svijetu* sastoji se od ukupno 10 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 3 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i*

obrazovanja.³⁸⁶ Unutar ove domene prisutan je jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a 2 odgojno-obrazovna ishoda sadrže elemente *međureligijskog učenja*.³⁸⁷ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni s 2 odgojno-obrazovna ishoda zastupljen je govor o *međureligijskom i međukulturnom dijalogu*, a s jednim odgojno-obrazovnim ishodom govor o *ekumenizmu*.³⁸⁸ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *ekumenskog i međureligijskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁸⁹

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁹⁰
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	3	30 %
Ekumensko učenje	1	10 %
Međureligijsko učenje	2	20 %

Tablica br. 52

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁹¹	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	1	33,34 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %

³⁸⁶ Vidi tablicu br. 52.

³⁸⁷ Vidi tablicu br. 52.

³⁸⁸ Vidi tablicu br. 53.

³⁸⁹ Vidi tablicu br. 54.

³⁹⁰ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

³⁹¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		nereligijski svjetonazori	0	0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	2	66,66 %

Tablica br. 53

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ³⁹²
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	prepoznaje	1	1	1	100 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	opisuje	1	2	2	100 %
			prepoznaje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
				0	0		0 %
	Psihomotorička		0	0	0 %		

Tablica br. 54

4. 4. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 3. razred gimnazije

Kurikulum za treći razred gimnazije sastoji se od ukupno 71 odgojno-obrazovnog ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 3 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.³⁹³ Unutar *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja ekumensko učenje* zastupljeno je s jednim odgojno-obrazovnim ishodom, dok je *međureligijsko učenje* zastupljeno s 2 odgojno-obrazovna ishoda.³⁹⁴ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja* s 2 odgojno-obrazovna ishoda zastupljen je govor o *međureligijskom i međukulturnom dijalogu*, a s jednim odgojno-obrazovnim ishodom govor o *ekumenizmu*.³⁹⁵

³⁹² Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

³⁹³ Vidi tablicu br. 55.

³⁹⁴ Vidi tablicu br. 55.

³⁹⁵ Vidi tablicu br. 56.

Jedina domena u kojoj je zastupljen govor o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* je domena *Crkva u svijetu*.³⁹⁶ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog i ekumenskog učenja* pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.³⁹⁷

	Frekvencija	Relativna učestalost ³⁹⁸
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	3	4,22 %
Ekumensko učenje	1	1,41 %
Međureligijsko učenje	2	2,81 %

Tablica br. 55

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ³⁹⁹	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	1	33,34 %
		religija (općenito)	0	0 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %
			0	0 %

³⁹⁶ Vidi tablicu br. 51.

³⁹⁷ Vidi tablicu br. 57.

³⁹⁸ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar trećeg razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

³⁹⁹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar trećeg razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

		međureligijski i međukulturni dijalog	2	66,66 %
--	--	---------------------------------------	---	---------

Tablica br. 56

		Domene	Glagoli	Frekvencija		Relativna učestalost ⁴⁰⁰
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	prepoznaje	1	1	100 %
		Afektivna		0	0	0 %
		Psihomotorička		0	0	0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	prepoznaje	1	2	100 %
			opisuje	1		
		Afektivna		0	0	0 %
		Psihomotorička		0	0	0 %

Tablica br. 57

4. 5. Zastupljenost religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja u četvrtom razredu gimnazije

Kao i prethodna poglavlja, ovo poglavlje donosi tabelarni pregled svih odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda) za sve četiri domene, ali u ovom slučaju za četvrti razred gimnazije. Na kraju tablice s ishodima kod svake domene nalazi se tablica matrice analize pomoću koje se analiziraju spomenuti ishodi te opis dobivenih rezultata. Poglavlje završava sa skupnim rezultatima analize za sve četiri domene u četvrtom razredu gimnazije.

⁴⁰⁰ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

4. 5. 1. Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu

Jedinica analize	<p>Domena A: Čovjek i svijet u Božjemu naumu</p> <p>SŠ KV A. 4. 1. Učenik kritički promišlja o različitim tumačenjima čovjeka u odabranim filozofskim pravcima, medijima i gospodarstvu te ih uspoređuje s kršćanskom slikom čovjeka te vlastitim stavom.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik otkriva i samostalno vrednuje različita tumačenja čovjeka i života u današnjem svijetu, osobito u filozofiji i znanosti, medijima i gospodarstvu.</p> <p>b) Učenik uspoređuje različite slike čovjeka danas s biblijskom i kršćanskom slikom čovjeka.</p> <p>c) Učenik kritički propituje tumačenja/slike čovjeka i svijeta koje ugrožavaju čovjekovo dostojanstvo.</p> <p>d) Učenik opisuje važnost dijaloga vjere i znanosti u zajedničkim naporima traženja odgovora na temeljna ljudska pitanja.</p> <p>SŠ KV A. 4. 2. Učenik prepoznaje i kritički promišlja o različitim oblicima traganja za Bogom i iskustvima „svetoga“ u suvremenom društvu i kulturi te ih uspoređuje s biblijskom slikom Boga.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik propituje i analizira uzroke i posljedice krize vjere kod suvremenog čovjeka.</p> <p>b) Učenik opisuje obilježja novih religioznih pokreta i sljedba te ih vrednuje iz kršćanske perspektive.</p> <p>c) Učenik razlikuje pojmove sekularizacija i sekularizam.</p> <p>d) Učenik kritički propituje i vrednuje suvremene oblike ateizma.</p> <p>e) Učenik prepoznaje bitna obilježja starozavjetne slike o Bogu, osobito na temelju objave Božjega imena (Izl 3, 13-15).</p> <p>f) Učenik objašnjava kako Bog nadilazi sve ljudske predodžbe.</p>
-------------------------	---

		<p>g) Učenik opisuje sliku Boga koju objavljuje Isus u svojem propovijedanju i djelovanju.</p> <p>h) Učenik istražuje i analizira iskrivljene predodžbe o Bogu i uspoređuje ih s biblijskom objavom Boga.</p> <p>i) Učenik kritički propituje i vrednuje vlastitu predodžbu o Bogu uspoređujući ju s različitim iskustvima i interpretacijama Boga u svom okruženju.</p> <p>SŠ KV A. 4. 3. Učenik objašnjava važnost religioznosti u životu pojedinaca i cijeloga društva te vrednuje ulogu religioznosti i religija u razvoju poznatih civilizacija.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik vrednuje važnost i ulogu religije/vjere/religioznosti u izgradnji društva.</p> <p>b) Učenik objašnjava negativne posljedice nepriznavanja religioznosti kao bitne ljudske dimenzije.</p> <p>c) Učenik prepoznaje i vrednuje doprinos velikih svjetskih religija u izgradnji civilizacije međusobnoga razumijevanja i uvažavanja.</p>			
		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
Psihomotorička domena					

Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?	DA A. 4. 3. a	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		NE
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?	DA A. 4. 2. b	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?	DA A. 4. 2. c A. 4. 2. d A. 4. 3. b	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?	DA A. 4. 3. c	
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena	A. 4. 2. b: opisuje; A. 4. 2. c: razlikuje; A. 4. 2. d: propituje, vrednuje; A. 4. 3. a: vrednuje; A. 4. 3. b: objašnjava; A. 4. 3. c: prepoznaje, vrednuje
	Afektivna domena		
	Psihomotorička domena		

Tablica br. 58

Domena *Čovjek i svijet u Božjemu naumu* sastoji se od ukupno 16 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 6 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.⁴⁰¹ Unutar ove domene nije prisutan niti jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a elemente *međureligijskog učenja* sadrži njih 6.⁴⁰² Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni s tri

⁴⁰¹ Vidi tablicu br. 59.

⁴⁰² Vidi tablicu br. 59.

odgojno-obrazovna ishoda najzastupljeniji je govor o nereligijskim svjetonazorima. S jednim odgojno-obrazovnim ishodom zastupljeni su govor o religiji općenito, govor o *međureligijskom i međukulturnom dijalogu* te govor o sljedbama i novim religioznim pokretima.⁴⁰³ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.⁴⁰⁴

	Frekvencija	Relativna učestalost⁴⁰⁵
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	6	37,5 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	6	37,5 %

Tablica br. 59

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost⁴⁰⁶	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	1	16,67 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	1	16,67 %
		nereligijski svjetonazori	3	50 %

⁴⁰³ Vidi tablicu br. 60.

⁴⁰⁴ Vidi tablicu br. 61.

⁴⁰⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto .

⁴⁰⁶ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		međureligijski i međukulturni dijalog	1	16,67 %
--	--	---------------------------------------	---	---------

Tablica br. 60

		Domene	Glagoli	Frekvencija		Relativna učestalost ⁴⁰⁷	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0 %	
		Afektivna		0	0	0 %	
		Psihomotorička		0	0	0 %	
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	opisuje	1	8	8	100 %
			razlikuje	1			
			propituje	1			
			vrednuje	3			
			objašnjava	1			
			prepoznaje	1			
		Afektivna		0	0	0 %	
Psihomotorička		0	0	0 %			

Tablica br. 61

4. 5. 2. Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana

Jedinica analize	<p>Domena B: Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana</p> <p>SŠ KV B. 4. 1. Učenik analizira Credo Crkve kao cjeloviti sadržaj vjere koja daje temeljni smisao njegovu životu i vodi ga u Isusu Kristu do punoga zajedništva i života s Bogom.</p> <p>Razrada ishoda:</p>
-------------------------	--

⁴⁰⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	<p>a) Učenik prepoznaje vjeru kao osobni stav.</p> <p>b) Učenik analizira i vrednuje razloge vjerovanja i nevjerovanja.</p> <p>c) Učenik propituje i predstavlja Credo Crkve kao ponudu ispunjenja smisla vlastitoga života.</p> <p>d) Učenik analizira povezanost objave, vjere i razuma.</p> <p>e) Učenik prepoznaje pojavu mistike kao put života s Bogom.</p> <p>SŠ KV B. 4. 2. Učenik objašnjava i kritički prosuđuje mogućnosti, stavove i dobrobiti kršćanskoga života i djelovanja u današnjemu svijetu u skladu s vjerom u Isusa Krista i u poveznici s iskustvima osobnoga molitvenoga i sakramentalnog života.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava i vrednuje različite mogućnosti življenja vjere u skladu s naukom Isusa Krista.</p> <p>b) Učenik objašnjava što znači živjeti i djelovati u skladu s vjerom u Isusa Krista, Otkupitelja i Spasitelja.</p> <p>c) Učenik istražuje i samostalno pronalazi primjere svetaca u različitim povijesnim epohama te analizira njihova iskustva i svjedočanstva života u skladu s vjerom u Isusa Krista.</p> <p>d) Učenik vrednuje suodnos osobne vjere, molitve i sakramentalnoga života.</p> <p>SŠ KV B. 4. 3. Učenik analizira osnovne pojmove kršćanske eshatologije u svijetlu Kristova obećanja i uskrsnuća.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik razlikuje kršćanski nauk o raju, paklu i čistilištu od popularnih i iskrivljenih interpretacija.</p> <p>b) Učenik objašnjava biblijske temelje i obilježja kršćanske eshatologije.</p> <p>c) Učenik objašnjava pojmove: apokalipsa, apokaliptika, biblijska apokaliptika.</p>
--	---

		d) Učenik istražuje eshatološke biblijske tekstove koji govore o konačnome dovršenju svijeta.		
		e) Učenik objašnjava kršćansko shvaćanje nade.		
		f) Učenik objašnjava temelje i obilježja kršćanske nade u Kristov ponovni dolazak.		
Matrica analize			DA	
			NE	
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?		NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?		NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena	
			Afektivna domena	
			Psihomotorička domena	
		Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?		NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?		DA B. 4. 1. b	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturalnim dijalogom?		NE	
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena	B. 4. 1. b: analizira, vrednuje
		Afektivna domena		

			Psihomotorička domena	
--	--	--	--------------------------	--

Tablica br. 62

Domena *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* sastoji se od ukupno 15 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih jedan sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.⁴⁰⁸ Unutar ove domene prisutan je jedan odgojno-obrazovni ishod koji sadrži elemente *međureligijskog učenja*, dok ishodi s elementima *ekumenskog učenja* nisu prisutni.⁴⁰⁹ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni prisutan je samo odgojno-obrazovni ishodi koji progovara o nereligijskim svjetonazorima.⁴¹⁰ Glagoli koji se koriste u spomenutom odgojno-obrazovnom ishodu pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.⁴¹¹

	Frekvencija	Relativna učestalost ⁴¹²
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	1	6,66 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	1	6,66 %

Tablica br. 63

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ⁴¹³
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje		
	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
	ekumenizam	0	0 %

⁴⁰⁸ Vidi tablicu br. 63.

⁴⁰⁹ Vidi tablicu br. 63.

⁴¹⁰ Vidi tablicu br. 64.

⁴¹¹ Vidi tablicu br. 65.

⁴¹² Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

⁴¹³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	1	100 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 64

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost⁴¹⁴
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna	analizira	1	2	2	100 %
			vrednuje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
	Psihomotorička		0	0	0 %		
	Međureligijsko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
Psihomotorička			0	0	0 %		

Tablica br. 65

⁴¹⁴ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

4. 5. 3. Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu

Jedinica analize	<p>Domena C: Kršćanska ljubav i moral na djelu</p> <p>SŠ KV C. 4. 1. Učenik vrednuje i kritički prosuđuje čovjekov poziv, zvanje, zanimanje i poslanje u svjetlu Božjeg plana te analizira i vrednuje prisutnost pravde, mira i solidarnosti u vlastitome životu, životu Crkve i društva.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Učenik kritički prosuđuje čovjekov poziv, zvanje, zanimanje i poslanje u svjetlu Božjega plana s čovjekom.b) Učenik vrednuje prisutnost pravde, mira i solidarnosti u vlastitome životu, životu Crkve i društva.c) Učenik argumentirano iznosi primjere življenja pravde, mira i solidarnosti u Crkvi i u društvu.d) Učenik analizira odnos pravednosti i milosrđa kao preduvjeta pomirenja. <p>SŠ KV C. 4. 2. Učenik objašnjava kršćansko shvaćanje ljudskoga rada i temeljne odrednice socijalnog nauka Crkve te tumači etiku odgovornosti u područjima gospodarstva, ekologije, tehnologije, informatizacije i globalizacije društva.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <ul style="list-style-type: none">a) Učenik analizira biblijsko shvaćanje i značenje rada na temelju odabranih biblijskih tekstova (Post 3, 17-19; 2 Sol 3, 6-15; Izr 28, 19; Izr 20, 4...).b) Učenik uspoređuje shvaćanje i vrednovanje rada u socijalnom nauku Crkve i u današnjem neoliberalnom kapitalizmu.c) Učenik objašnjava ključne odrednice kršćanskoga socijalnog nauka i uočava njihovu prisutnost u suvremenom društvu.d) Učenik objašnjava povezanost kraljevstva Božjega i kršćanskoga zauzimanja za oblikovanje humanijega svijeta.
-------------------------	--

		<p>e) Učenik navodi primjere zauzimanja za istinski napredak i etičku primjenu tehnoloških dostignuća.</p> <p>f) Učenik obrazlaže prednosti i rizike znanstvenih spoznaja i tehnoloških dostignuća.</p> <p>g) Učenik prepoznaje relativnost i djelomičnost znanstvenih spoznaja i opasnost ideologizacije znanosti.</p> <p>SŠ KV 4. 3. Učenik analizira i vrednuje suvremene sustave vrijednosti i dovodi ih u vezu s kršćanskim vrednotama i stožernim krepostima.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik kritički prosuđuje suvremene sustave vrijednosti i uspoređuje ih s kršćanskim vrijednostima.</p> <p>b) Učenik objašnjava stožerne kreposti te njihovu važnost i ulogu u životu kršćana.</p> <p>c) Učenik uspoređuje stožerne kreposti s današnjim sustavom vrijednosti.</p>			
		Matrica analize		DA	NE
Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?			NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?			NE
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?		Kognitivna domena	
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
	Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?			NE
Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?			NE		

		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?		NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?		NE
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?		NE
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?	Kognitivna domena		
		Afektivna domena		
		Psihomotorička domena		

Tablica br. 66

Domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* sastoji se od ukupno 14 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih ni jedan ne sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.⁴¹⁵

	Frekvencija	Relativna učestalost ⁴¹⁶
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	0	0 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	0	0 %

Tablica br. 67

⁴¹⁵ Vidi tablicu br. 67.

⁴¹⁶ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto.

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja		Frekvencija	Relativna učestalost ⁴¹⁷	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
	Međureligijsko učenje	religija (općenito)	0	0 %
		velike svjetske religije	0	0 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori		0 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %

Tablica br. 68

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ⁴¹⁸
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %

⁴¹⁷ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

⁴¹⁸ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	Medureligijsko učenje	Kognitivna	0	0	0	0 %
		Afektivna	0	0		0 %
		Psihomotorička	0	0		0 %

Tablica br. 69

4. 5. 4. Domena D: Crkva u svijetu

Jedinica analize	<p>Domena D: Crkva u svijetu</p> <p>SŠ KV D. 4. 1. Učenik kritički promišlja o stradanjima, doprinosu i zadaći Crkve u suvremenome svijetu te objašnjava i vrednuje primjere aktivnoga i odgovornoga uključivanja u život Crkve i društva.</p> <p>Razrada ishoda:</p> <p>a) Učenik objašnjava doprinos Crkve razvoju znanosti i društva.</p> <p>b) Učenik navodi primjere zalaganja Crkve za socijalnu pravdu.</p> <p>c) Učenik argumentira razloge stradanja Crkve u vrijeme totalitarnih sustava (nacizam, komunizam) i tijekom Domovinskoga rata.</p> <p>d) Učenik navodi promjene u Crkvi koje su nastale nakon Drugoga vatikanskog koncila.</p> <p>e) Učenik opisuje kako se zalagati za opće dobro, promicati mir i solidarnost.</p> <p>f) Učenik kritički promišlja o odnosu političke zajednice i Crkve i načelima društvenoga i političkoga angažmana.</p> <p>g) Učenik se kritički osvrće na neka djelovanja i misli Crkve u kontekstu čitanja „znakova vremena“.</p> <p>h) Učenik opisuje angažman Crkve za dobro čovjeka u suvremenome društvu.</p>
-------------------------	--

SŠ KV D. 4. 2. Učenik vrednuje na temelju kršćanskih vrednota doprinose drugih religijskih zajednica u hrvatskome društvu u izgradnji „društva solidarnosti“ i „civilizacije ljubavi“.

Razrada ishoda:

a) Učenik izdvaja kršćanske vrednote rada i uspoređuje ih s vrednotama drugih religijskih zajednica.

b) Učenik analizira povezanost solidarnosti i izgradnje društva.

c) Učenik vrednuje doprinose drugih religijskih zajednica i društvenih skupina u hrvatskome društvu u izgradnji „društva solidarnosti“ i „civilizacije ljubavi“.

SŠ KV D. 4. 3. Učenik sintetizira i vrednuje kršćansku zauzetost i djelovanje Crkve u području znanosti, ljudskog rada i stvaralaštva koje je doprinijelo razvoju i napretku obrazovanja i školstva, kulture i umjetnosti u Hrvatskoj.

Razrada ishoda:

a) Učenik proučava djelovanje i doprinos Crkve u području znanosti.

b) Učenik istražuje i objašnjava zauzetost Crkve u području ljudskoga rada i stvaralaštva u 20. st.

c) Učenik analizira doprinos Crkve u razvoju kulture i umjetnosti u Hrvatskoj u 20. st.

d) Učenik analizira doprinos Crkve u razvoju obrazovanja u Hrvatskoj u 20. st.

Matrica analize			DA	NE	
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s kršćanima koji nisu katolici?		NE	
		Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s ekumenizmom?		NE	
		Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s ekumenskim učenjem?	Kognitivna domena		
			Afektivna domena		
			Psihomotorička domena		
		Međureligijsko učenje	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s religijom općenito?		NE
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s velikim svjetskim religijama?		DA D. 4. 2. a D. 4. 2. c		
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani sa sljedbama ili novim religioznim pokretima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s nereligijskim svjetonazorima?			NE	
	Spominju li se u ishodima pojmovi povezani s međureligijskim i međukulturnim dijalogom?			NE	
	Koji se glagoli koriste u ishodima povezanim s međureligijskim učenjem?		Kognitivna domena	D. 4. 2. a: izdvaja, uspoređuje; D. 4. 2. c: vrednuje	
		Afektivna domena			
Psihomotorička domena					

Tablica br. 68

Domena *Crkva u svijetu* sastoji se od ukupno 15 odgojno-obrazovnih ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 2 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i*

obrazovanja.⁴¹⁹ Unutar ove domene nisu prisutni odgojno-obrazovni ishodi koji sadrži elemente *ekumenskog učenja*, a 2 odgojno-obrazovna ishoda sadrže elemente *međureligijskog učenja*.⁴²⁰ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u ovoj domeni s 2 odgojno-obrazovna ishoda zastupljen je govor o velikim svjetskim religijama.⁴²¹ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.⁴²²

	Frekvencija	Relativna učestalost ⁴²³
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja		
	2	13,33 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	2	13,33 %

Tablica br. 69

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja			Frekvencija	Relativna učestalost ⁴²⁴
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
		religija (općenito)	0	0 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	2	100 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0 %
		nereligijski svjetonazori	0	0 %
			0	0 %

⁴¹⁹ Vidi tablicu br. 69.

⁴²⁰ Vidi tablicu br. 69.

⁴²¹ Vidi tablicu br. 70.

⁴²² Vidi tablicu br. 71.

⁴²³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar domene te množenjem s brojem sto .

⁴²⁴ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar domene te množenjem s brojem sto.

		međureligijski i međukulturni dijalog	0	0 %
--	--	---------------------------------------	---	-----

Tablica br. 70

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ⁴²⁵
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %
	Međureligijsko učenje	Kognitivna	izdvaja	1	3	3	100 %
			uspoređuje	1			
			vrednuje	1			
		Afektivna		0	0		0 %
				0			
	Psihomotorička		0	0	0 %		

Tablica br. 71

4. 5. 5. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 4. razred gimnazije

Kurikulum za četvrti razred gimnazije sastoji se od ukupno 60 odgojno-obrazovna ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 9 sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.⁴²⁶ Unutar *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja ekumensko učenje* nije zastupljeno niti s jednim odgojno-obrazovnim ishodom, dok je *međureligijsko*

⁴²⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

⁴²⁶ Vidi tablicu br. 72.

učenje zastupljeno s njih 9.⁴²⁷ Što se tiče strukture sadržaja *ekumenskog i međureligijskog učenja*, u četvrtom razredu gimnazije s 4 odgojno-obrazovna ishoda najzastupljeniji je govor o nereligijskim svjetonazorima te s 2 odgojno-obrazovna ishoda govor o velikim svjetskim religijama.⁴²⁸ Govor o religiji općenito te govor o *međureligijskom i međukulturnom dijalogu* zastupljeni su s po jednim odgojno-obrazovnim ishodom.⁴²⁹ Domena u kojoj je najzastupljeniji govor o *religijskoj dimenziji interkulturnoga odgoja i obrazovanja* je domena *Čovjek i svijet u Božjem naumu* sa 6 odgojno-obrazovnih ishoda.⁴³⁰ Domena *Crkva u svijetu* sadrži 2 odgojno-obrazovna ishoda povezana s *religijskom dimenzijom interkulturnoga odgoja i obrazovanja*, domena *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* 1 odgojno-obrazovni ishod, a domena *Kršćanska ljubav i moral na djelu* ne sadrži niti jedan odgojno-obrazovni ishod povezan s *religijskom dimenzijom interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.⁴³¹ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije.⁴³²

	Frekvencija	Relativna učestalost⁴³³
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	9	15 %
Ekumensko učenje	0	0 %
Međureligijsko učenje	9	15 %

Tablica br. 72

⁴²⁷ Vidi tablicu br. 72.

⁴²⁸ Vidi tablicu br. 73.

⁴²⁹ Vidi tablicu br. 73.

⁴³⁰ Vidi tablicu br. 59.

⁴³¹ Vidi tablicu br. 69, br. 63 i br. 67.

⁴³² Vidi tablicu br. 74.

⁴³³ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar četvrtog razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

Struktura sadržaja ekumenskog i međureligijskog učenja			Frekvencija	Relativna učestalost ⁴³⁴
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	0 %
		ekumenizam	0	0 %
		religija (općenito)	1	11,11 %
	Međureligijsko učenje	velike svjetske religije	2	22,22 %
		sljedbe i novi religiozni pokreti	1	11,11 %
		nereligijski svjetonazori	4	44,45 %
		međureligijski i međukulturni dijalog	1	11,11 %

Tablica br. 73

		Domene	Glagoli	Frekvencija			Relativna učestalost ⁴³⁵
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	Ekumensko učenje	Kognitivna		0	0	0	0 %
		Afektivna		0	0		0 %
		Psihomotorička		0	0		0 %

⁴³⁴ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja unutar četvrtog razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

⁴³⁵ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog ili međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

Međureligijsko učenje	Kognitivna	opisuje	1	13	13	100 %
		razlikuje	1			
		propituje	1			
		vrednuje	5			
		objašnjava	1			
		prepoznaje	1			
		analizira	1			
		izdvaja	1			
		uspoređuje	1			
	Afektivna			0		0 %
	Psihomotorička		0	0		0 %

Tablica br. 74

4. 6. Rezultati analize Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj: 1.-4. razred gimnazije

Kurikulum za gimnazijsko obrazovanje sastoji se od ukupno 291 odgojno-obrazovnog ishoda (iz razrade ishoda), od kojih 41 sadrži elemente *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja*.⁴³⁶ *Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja* najzastupljenija je u prvom razredu gimnazije te u domenama *Crkva u svijetu* (domena D) i *Čovjek i svijet u Božjem naumu* (domena A).⁴³⁷ Sadržaji *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* najmanje su prisutni u trećem razredu gimnazije te u domenama *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* (domena B) i *Kršćanska ljubav i moral na djelu* (domena C).⁴³⁸ Unutar *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja ekumensko učenje* zastupljeno je s 8 odgojno-obrazovnih ishoda, dok je *međureligijsko učenje* zastupljeno s njih 33.⁴³⁹ *Ekumensko učenje* najzastupljenije je u drugom razredu gimnazije te u domeni *Crkva u svijetu* (domena D).⁴⁴⁰ Sadržaji *ekumenskog učenja* najmanje su prisutni u četvrtom razredu gimnazije te u domenama *Čovjek i svijet u Božjem naumu* (domena A) i *Kršćanska ljubav i*

⁴³⁶ Vidi tablicu br. 75.

⁴³⁷ Vidi tablicu br. 76 i 77.

⁴³⁸ Vidi tablicu br. 76 i 77.

⁴³⁹ Vidi tablicu br. 75.

⁴⁴⁰ Vidi tablicu br. 78 i 79.

moral na djelu (domena C).⁴⁴¹ *Međureligijsko učenje* najzastupljenije je u prvom razredu gimnazije te u domenama *Čovjek i svijet u Božjem naumu* (domena A) i *Crkva u svijetu* (domena D).⁴⁴² Sadržaji *međureligijskog učenja* najmanje su prisutni u drugom i trećem razredu gimnazije te u domeni *Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana* (domena B).⁴⁴³ Kod *ekumenskog učenja* govor o pravoslavnom i protestantskom kršćanstvu zastupljen je s 5 odgojno-obrazovnih ishoda, a govor o *ekumenizmu* s 3 odgojno-obrazovna ishoda.⁴⁴⁴ Unutar *međureligijskog učenja* govor o velikim svjetskim religijama zastupljen je s 12 odgojno-obrazovnih ishoda, govor o *međureligijskom i međukulturnom dijalogu* s 9, govor o nereligijskim svjetonazorima sa 7, govor o religiji općenito s 4 te govor o sljedbama i novim religioznim pokretima s 1 odgojno-obrazovnim ishodom.⁴⁴⁵ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *ekumenskog učenja* u potpunosti pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije, a od njih pet najzastupljeniji je glagol objašnjavati.⁴⁴⁶ Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima kod *međureligijskog učenja* 89,47 % pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije, a 10,53 % afektivnoj domeni.⁴⁴⁷ Unutar kognitivne domene od dvanaest glagola koji se koriste najzastupljeniji je glagol objašnjavati, dok je kod afektivne domene od četiri glagola najzastupljeniji glagol prepoznati.⁴⁴⁸

	Frekvencija	Relativna učestalost⁴⁴⁹
Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja	41	14,09 %
Ekumensko učenje	8	2,75 %
Međureligijsko učenje	33	11,34 %

Tablica br. 75

⁴⁴¹ Vidi tablicu br. 78 i 79.

⁴⁴² Vidi tablicu br. 80 i 81.

⁴⁴³ Vidi tablicu br. 80 i 81.

⁴⁴⁴ Vidi tablicu br. 82, 83, 84 i 85.

⁴⁴⁵ Vidi tablicu br. 86, 87, 88 i 89.

⁴⁴⁶ Vidi tablicu br. 90.

⁴⁴⁷ Vidi tablicu br. 91.

⁴⁴⁸ Vidi tablicu br. 91.

⁴⁴⁹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna frekvencija po razredima
1. razred	9	1	4	7	21
2. razred	0	2	2	4	8
3. razred	0	0	0	3	3
4. razred	6	1	0	2	9
Ukupna frekvencija po domenama	15	4	6	16	

Tablica br. 76

Religijska dimenzija interkulturnoga odgoja i obrazovanja					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna relativna učestalost po razredima ⁴⁵⁰
1. razred	3,09 %	0,34 %	1,37 %	2,42 %	7,22 %
2. razred	0 %	0,69 %	0,69 %	1,37 %	2,75 %
3. razred	0 %	0 %	0 %	1,03 %	1,03 %
4. razred	2,06 %	0,34 %	0 %	0,69 %	3,09 %
Ukupna relativna učestalost po domenama⁴⁵¹	5,15 %	1,37 %	2,06 %	5,51 %	

Tablica br. 77

Ekumensko učenje					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna frekvencija po razredima
1. razred	0	1	0	0	1
2. razred	0	2	0	4	6
3. razred	0	0	0	1	1
4. razred	0	0	0	0	0

⁴⁵⁰ Ukupna relativna učestalost po razredima (za svaki razred posebno) dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije po razredima (za svaki razred posebno) i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto .

⁴⁵¹ Ukupna relativna učestalost po domenama (za svaku domenu posebno) dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije po razredima (za svaki razred posebno) i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost po domenama za svaki razred posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto .

Ukupna frekvencija po domenama	0	3	0	5	
---------------------------------------	---	---	---	---	--

Tablica br. 78

Ekumensko učenje					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna relativna učestalost po razredima⁴⁵²
1. razred	0 %	0,34 %	0 %	0 %	0,34 %
2. razred	0 %	0,69 %	0 %	1,38 %	2,07 %
3. razred	0 %	0 %	0 %	0,34 %	0,34 %
4. razred	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Ukupna relativna učestalost po domenama⁴⁵³	0 %	1,03 %	0 %	1,72 %	

Tablica br. 79

Medureligijsko učenje					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna frekvencija po razredima
1. razred	9	0	4	7	20
2. razred	0	0	2	0	2
3. razred	0	0	0	2	2
4. razred	6	1	0	2	9
Ukupna frekvencija po domenama	15	1	6	11	

Tablica br. 80

⁴⁵² Ukupna relativna učestalost po razredima (za svaki razred posebno) dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije po razredima (za svaki razred posebno) i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

⁴⁵³ Ukupna relativna učestalost po domenama (za svaku domenu posebno) dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije po razredima (za svaki razred posebno) i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost po domenama za svaki razred posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

Međureligijsko učenje					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna relativna učestalost po razredima⁴⁵⁴
1. razred	3,09 %	0 %	1,37 %	2,41 %	6,87 %
2. razred	0 %	0 %	0,69 %	0 %	0,69 %
3. razred	0 %	0 %	0 %	0,69 %	0,69 %
4. razred	2,06 %	0,34 %	0 %	0,69 %	3,09 %
Ukupna relativna učestalost po domenama⁴⁵⁵	5,15 %	0,34 %	2,06 %	3,79 %	

Tablica br. 81

Struktura sadržaja ekumenskog učenja					
	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred	Ukupna frekvencija
Pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	1	4	0	0	5
Ekumenizam	0	2	1	0	3

Tablica br. 82

Struktura sadržaja ekumenskog učenja					
	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred	Ukupna relativna učestalost⁴⁵⁶
Pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	12,5 %	50 %	0 %	0 %	62,5 %
Ekumenizam	0 %	25 %	12,5 %	0 %	37,5 %

Tablica br. 83

⁴⁵⁴ Ukupna relativna učestalost po razredima (za svaki razred posebno) dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije po razredima (za svaki razred posebno) i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

⁴⁵⁵ Ukupna relativna učestalost po domenama (za svaku domenu posebno) dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije po razredima (za svaki razred posebno) i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost po domenama za svaki razred posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda unutar svih četiri razreda gimnazije te množenjem s brojem sto.

⁴⁵⁶ Ukupna relativna učestalost dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente ekumenskog učenja te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost za svaki razred posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije pojedinačnog razreda i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente ekumenskog učenja te množenjem s brojem sto.

Struktura sadržaja ekumenskog učenja					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna frekvencija
Pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0	1	0	4	5
Ekumenizam	0	2	0	1	3

Tablica br. 84

Struktura sadržaja ekumenskog učenja					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna relativna učestalost ⁴⁵⁷
Pravoslavno i protestantsko kršćanstvo	0 %	12,5 %	0 %	50 %	62,5 %
Ekumenizam	0 %	25%	0 %	12,5 %	37,5 %

Tablica br. 85

Struktura sadržaja međureligijskog učenja					
	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred	Ukupna frekvencija
Religija (općenito)	3	0	0	1	4
Velike svjetske religije	9	1	0	2	12
Sljedbe i novi religiozni pokreti	0	0	0	1	1
Nereligijski svjetonazori	2	1	0	4	7
Međureligijski i međukulturni dijalog	6	0	2	1	9

Tablica br. 86

⁴⁵⁷ Ukupna relativna učestalost dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente ekumenskog učenja te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost za svaku domenu posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije pojedinačne domene i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente ekumenskog učenja te množenjem s brojem sto.

Struktura sadržaja međureligijskog učenja					
	1. razred	2. razred	3. razred	4. razred	Ukupna relativna učestalost⁴⁵⁸
Religija (općenito)	9,09 %	0 %	0 %	3,03 %	12,12 %
Velike svjetske religije	27,27 %	3,03 %	0 %	6,06 %	36,36 %
Sljedbe i novi religiozni pokreti	0 %	0 %	0 %	3,3 %	3,03 %
Nereligijski svjetonazori	6,06 %	3,03 %	0 %	12,13 %	21,22 %
Međureligijski i međukulturni dijalog	18,18 %	0 %	6,06 %	3,03 %	27,27 %

Tablica br. 87

Struktura sadržaja međureligijskog učenja					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna frekvencija
Religija (općenito)	4	0	0	0	4
Velike svjetske religije	3	0	3	6	12
Sljedbe i novi religiozni pokreti	1	0	0	0	1
Nereligijski svjetonazori	5	1	0	1	7
Međureligijski i međukulturni dijalog	2	0	1	6	9

Tablica br. 88

Struktura sadržaja međureligijskog učenja					
	Domena A	Domena B	Domena C	Domena D	Ukupna relativna učestalost⁴⁵⁹
Religija (općenito)	12,12 %	0 %	0 %	0 %	12,12 %
Velike svjetske religije	9,09 %	0 %	9,09 %	18,18 %	36,36 %

⁴⁵⁸ Ukupna relativna učestalost dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost za svaki razred posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije pojedinačnog razreda i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

⁴⁵⁹ Ukupna relativna učestalost dobivena je dijeljenjem ukupne frekvencije i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto. Relativna učestalost za svaku domenu posebno dobivena je dijeljenjem frekvencije pojedinačne domene i ukupnog broja odgojno-obrazovnih ishoda koji sadrže elemente međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

Sljedbe i novi religiozni pokreti	3,03 %	0 %	0 %	0 %	3,03 %
Nereligijski svjetonazori	15,16 %	3,03 %	0 %	3,03 %	21,22 %
Međureligijski i međukulturni dijalog	6,06 %	0 %	3,03 %	18,18 %	27,27 %

Tablica br. 89

Ekumensko učenje								
Domene	Glagoli	Frekvencija po razredima				Ukupna frekvencija		Relativna učestalost ⁴⁶⁰
		1.	2.	3.	4.	1.-4.		
Kognitivna	razumije	1	0	0	0	1	8	100 %
	objašnjava	0	4	0	0	4		
	prosuđuje	0	1	0	0	1		
	imenuje	0	1	0	0	1		
	prepoznaje	0	0	1	0	1		
Afektivna		0	0	0	0	0	0	0 %
Psihomotorička		0	0	0	0	0	0	0 %

Tablica br. 90

Međureligijsko učenje								
Domene	Glagoli	Frekvencija po razredima				Ukupna frekvencija		Relativna učestalost ⁴⁶¹
		1.	2.	3.	4.	1.-4.		
Kognitivna	objašnjava	6	0	0	1	7		

⁴⁶⁰ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar ekumenskog učenja te množenjem s brojem sto.

⁴⁶¹ Relativna učestalost dobivena je dijeljenjem frekvencije (broj glagola po kognitivnoj, afektivnoj ili psihomotoričkoj domeni) i ukupnog broja glagola unutar međureligijskog učenja te množenjem s brojem sto.

	argumentira	1	0	0	0	1	34	38	89,47 %
	istražuje	1	0	0	0	1			
	opisuje	1	1	1	1	4			
	prepoznaje	2	0	1	1	4			
	navodi	2	0	0	0	2			
	razlikuje	1	0	0	1	2			
	uspoređuje	1	1	0	1	3			
	propituje	1	0	0	1	2			
	vrednuje	1	0	0	5	6			
	analizira	0	0	0	1	1			
izdvaja	0	0	0	1	1				
Afektivna	prepoznaje	2	0	0	0	2	4		10,53 %
	vrednuje	1	0	0	0	1			
	izražava	1	0	0	0	1			
Psihomotorička		0	0	0	0	0	0		0 %

Tablica br. 91

4. 7. Rasprava

Cilj ovog doktorskog rada bio je istražiti zastupljenost *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* u dijelu *Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje. Prije početka istraživanja postavljeno je šest istraživačkih hipoteza, a nakon provedenog istraživanja i dobivenih rezultata, u nastavku ovog poglavlja izvršit će se njihovo testiranje.

4. 7. 1. Prva hipoteza (H 1.)

U prvoj hipotezi pretpostavljeno je da *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji obrađuju sadržaje vezane uz različite kršćanske konfesije. Istraživanje je pokazalo da se u gimnazijskom *Kurikulumu* nalazi pet odgojno-obrazovnih ishoda koji su povezani s pravoslavnim i protestantskim kršćanstvom i to jedan ishod u prvom razredu te četiri ishoda u

drugom razredu. Ova vrsta učenja zastupljena je s četiri ishoda unutar domene D i s jednim ishodom unutar domene B. Udio učenja o pravoslavnom i protestantskom kršćanstvu unutar cjelokupnog *ekumenskog učenja* iznosi 62,5%.

4. 7. 2. Druga hipoteza (H 2.)

Druga hipoteza pretpostavlja da *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode vezane uz religiju, velike svjetske religije te uz sljedbe i nove religiozne pokrete. Istraživanje je pokazalo da se u gimnazijskom *Kurikulumu* navedeni sadržaji nalaze u trideset tri odgojno-obrazovna ishoda u prvom, drugom i četvrtom razredu. Govor o religiji općenito sastoji se od tri ishoda u prvom razredu i jednog ishoda u četvrtom razredu, a sva četiri ishoda nalaze se unutar domene A. Udio učenja o religiji općenito unutar cjelokupnog *međureligijskog učenja* iznosi 12,12%. Velike svjetske religije spominju se unutar devet ishoda u prvom razredu, jednog ishoda u drugom razredu i dva ishoda u četvrtom razredu. Govor o velikim svjetskim religijama najzastupljeniji je unutar domene D sa šest ishoda te s po tri ishoda unutar domene A i C. Udio govora o velikim svjetskim religijama unutar cjelokupnog *međureligijskog učenja* iznosi 36,36%. O sljedbama i novim religioznim pokretima govori se u jednom ishodu u četvrtom razredu unutar domene A, a udio ovih sadržaja unutar cjelokupnog *međureligijskog učenja* iznosi 3,03%.

4. 7. 3. Treća hipoteza (H 3.)

U trećoj hipotezi pretpostavljeno je da *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji omogućuju da se u sklopu gimnazijske vjeronaučne nastave obrađuju sadržaji vezani uz nereligijske svjetonazore poput ateizma i agnosticizma. Istraživanje je pokazalo da se u gimnazijskom *Kurikulumu* navedeni sadržaji nalaze u dva ishoda u prvom razredu, jednom ishodu u drugom razredu i četiri ishoda u četvrtom razredu. Ovi sadržaji najzastupljeniji su unutar domene A s pet ishoda te unutar domene B i D s jednim ishodom. Udio ovih sadržaja unutar cjelokupnog *međureligijskog učenja* iznosi 21,22%.

4. 7. 4. Četvrta hipoteza (H 4.)

Četvrta hipoteza pretpostavlja da *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* sadrži odgojno-obrazovne ishode koji promiču vrijednosti *ekumenizma te međureligijskog i međukulturnog dijaloga*. Istraživanje je pokazalo

da se u gimnazijskom *Kurikulumu* navedeni sadržaji nalaze unutar dvanaest odgojno-obrazovnih ishoda u sva četiri razreda srednje škole. Govor o *ekumenizmu* sastoji se od dva ishoda u drugom razredu i unutar domene B te jednog ishoda u trećem razredu i unutar domene D. Udio učenja ovih sadržaja unutar cjelokupnog *ekumenskog učenja* iznosi 37,5 %. *Međureligijski i međukulturni dijalog* spominju se unutar šest ishoda u prvom razredu, dva u trećem razredu i jednog u četvrtom razredu. Govor o ovim sadržajima najzastupljeniji je unutar domene D sa šest ishoda, unutar domene A s dva ishoda te unutar domene C s jednim ishodom. Udio ovih sadržaja unutar cjelokupnog *međureligijskog učenja* iznosi 27,27 %.

4. 7. 5. Peta hipoteza (H 5.)

U petoj hipotezi pretpostavljeno je da je u *Kurikulumu nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj međureligijsko učenje* zastupljenije u većoj mjeri u odnosu na *ekumensko učenje*. Istraživanje je pokazalo da se u gimnazijskom *Kurikulumu međureligijsko učenje* nalazi unutar trideset tri odgojno-obrazovna ishoda (80,48 %), dok se *ekumensko učenje* nalazi unutar osam odgojno-obrazovnih ishoda (19,52 %). Iako je *međureligijsko učenje* u gimnazijskom *Kurikulumu* puno zastupljenije u odnosu na *ekumensko učenje*, iznimku čini drugi razred srednje škole (šest ekumenskih ishoda naprema dva međureligijska ishoda) i domena B (tri ekumenska ishoda naprema jedan međureligijski ishod) gdje je *ekumensko učenje* ipak nešto zastupljenije u odnosu na *međureligijsko učenje*.

4. 7. 6. Šesta hipoteza (H 6.)

Šesta hipoteza pretpostavlja da glagoli koji se koriste u ishodima povezanim s *religijskom dimenzijom interkulturnoga odgoja i obrazovanja* najčešće pripadaju kognitivnoj dimenziji Bloomove taksonomije. Istraživanje je pokazalo da glagoli koji se koriste u ishodima povezanim s *religijskom dimenzijom interkulturnoga odgoja i obrazovanja* u 91,3 % slučajeva pripadaju kognitivnoj dimenziji, a u 8,7 % slučajeva pripadaju afektivnoj dimenziji Bloomove taksonomije. Kod *ekumenskog učenja* ti glagoli u potpunosti pripadaju kognitivnoj dimenziji, dok kod *međureligijskog učenja* u 89,47% pripadaju kognitivnoj i u 10,53 % afektivnoj dimenziji Bloomove taksonomije. U sva četiri razreda srednje škole glagoli koji pripadaju kognitivnoj dimenziji čine većinu.

Zaključak

Glavni cilj ovoga doktorskog rada bio je istražiti zastupljenost *religijske dimenzije interkulturnoga odgoja i obrazovanja* u dijelu *Kurikuluma za nastavni predmet Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje, a to se pokušalo postići kroz teorijski i istraživački pristup.

Prvi zadatak teorijskog dijela rada bio je objasniti važnost teme *interkulturalizma* za odgojno-obrazovni proces, objasniti specifičnosti njegove religijske dimenzije te prikazati zakonske i pedagoške pretpostavke koje omogućuju i potiču uvođenje ove vrste *interkulturalizma* u odgojno-obrazovne sustave europskih država i u odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske. Zadaća suvremenog *interkulturnoga odgoja i obrazovanja* jest razvijanje *interkulturene kompetencije* kod učenika, a ona se može definirati kao kombinacija znanja, vještina i stavova koji učenicima omogućuju da razumiju i poštuju ljude koji pripadaju različitim kulturama, da reagiraju primjereno i s poštovanjem u komunikaciji s takvim ljudima, da s njima uspostavljaju pozitivne i konstruktivne odnose te da razumiju sebe i vlastitu kulturnu pripadnost kroz susrete s kulturnom različitosti. Razredna odjeljenja u mnogim europskim školama nisu više samo multikulturalna, nego su i multireligijska. Učenici u svojoj okolini susreću ljude različitih religijskih opredjeljenja te ih je stoga potrebno naučiti kako te osobe smjestiti unutar vlastitog mentalnog sklopa ne napuštajući svoj identitet i svoju tradiciju. Osjetljivost za *religijsku dimenziju interkulturnoga odgoja i obrazovanja* osobito dolazi do izražaja nakon 11. rujna 2001. godine. Tada su europske vlade počele intenzivnije raspravljati o ulozi religijskih i nereligijskih svjetonazora u oblikovanju društva, osobito o ulozi religije u odgojno-obrazovnom sustavu. Europski dokumenti počeli su isticati važnost usvajanja znanja, stavova i vještina važnih za razumijevanje i poštivanje drugih te vrijednosti poput tolerancije, poštovanja, dijaloga, ljudskih prava, znanja, kritičkog pristupa, suradnje i priznavanja raznolikosti. Glavna svrha ovih odgojno-obrazovnih nastojanja jest uspostavljanje mirnog suživota između pripadnika različitih religija i svjetonazora u Europi, a da bi se to postiglo potrebno je u odgojno-obrazovnom procesu promovirati *ekumenizam i međureligijski i međukulturni dijalog*, dok se za religijsku nastavu preporučuje da bude više koncipirana kao lekcija o religijama umjesto da promovira religijske upute samo jedne religije. I u Republici Hrvatskoj zakonodavstvo iz područja odgoja i obrazovanja također prepoznaje važnost pripremanja učenika za život u multikulturalnom društvu, uključujući i njegovu religijsku dimenziju. Što se tiče pedagoške literature, sve do projekta *Religobraz religijska dimenzija interkulturalnosti* bila je poprilično slabo zastupljena u radovima koji su se bavili

interkulturalnim odgojem i obrazovanjem. U sklopu ovog projekta hrvatska pedagoška znanost obogaćena je mnogim radovima koji obrađuju *religijsku dimenziju interkulturalnosti* te je na taj način prepoznata važnost ove teme za hrvatski odgojno-obrazovni sustav.

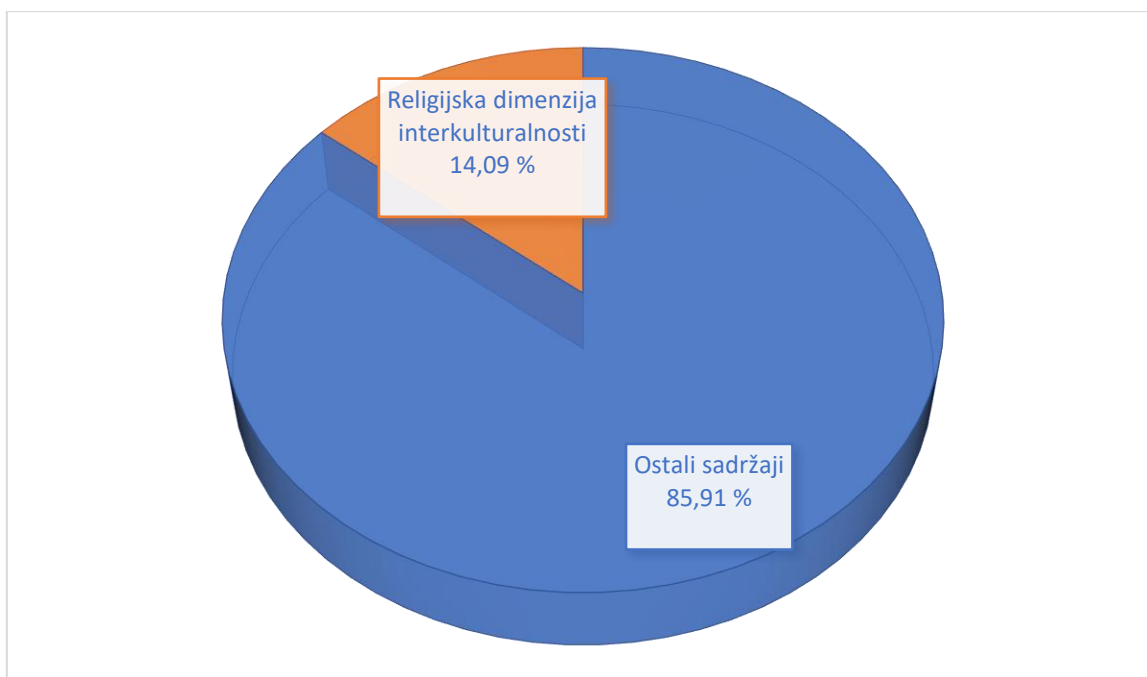
Drugi zadatak teorijskog dijela rada bio je prezentirati nauk Katoličke Crkve o *ekumenskom i međureligijskom učenju* koji proizlazi iz crkvenih dokumenata o *ekumenskom i međureligijskom i međukulturalnom dijalogu* te crkvenih katehetskih dokumenata. Definiranje pojmova *ekumensko i međureligijsko učenje* temelji se na ispravnome shvaćanju pojmova *ekumenizam i međureligijski dijalog*. Ukoliko se *ekumenizam* definira kao nastojanje kojim se promiče jedinstvo kršćana, *ekumensko učenje* se može definirati kao učenje o različitim kršćanskim konfesijama.

Kod govora o *međureligijskom dijalogu*, misli se ponajprije na dijalog između pripadnika različitih religija, ali i na dijalog između osoba koje pripadaju religijama i nereligijskim svjetonazorima (tzv. *međukulturalni dijalog*). Sukladno tome, pod pojmom *međureligijsko učenje* podrazumijevamo učenje o religijama koje su različite u odnosu na vlastitu religiju te učenje o nereligijskim svjetonazorima. Crkveni dokumenti o *ekumenskom i međureligijskom i međukulturalnom dijalogu* te crkveni katehetski dokumenti prvenstveno pozivaju na upoznavanje vlastite vjerske tradicije. Osnovna je misao vodilja to da samo ona osoba koja dobro poznaje i poštuje vlastitu religiju može poštovati one koji vjeruju drugačije. Dobro poznavanje vlastite vjerske tradicije može pomoći vjernicima da njihov identitet ne dođe u krizu u susretu s pripadnicima drugih konfesija, religija i svjetonazora. Osim upoznavanja vlastite vjerske tradicije, crkveni dokumenti pozivaju i na upoznavanje drugih kršćanskih Crkava i zajednica. Taj zahtjev proizlazi iz sve veće ekumenske svijesti koja zahtjeva međusobno upoznavanje različitih kršćanskih konfesija s ciljem uspostave ponovnoga jedinstva. Crkveni dokumenti pozivaju i na upoznavanje pripadnika drugih religija i svjetonazora, a to znanje pomaže vjernicima da uklone predrasude koje imaju o drugima te im olakšava traženje dodirnih točaka oko kojih mogu izgrađivati zajednički suživot.

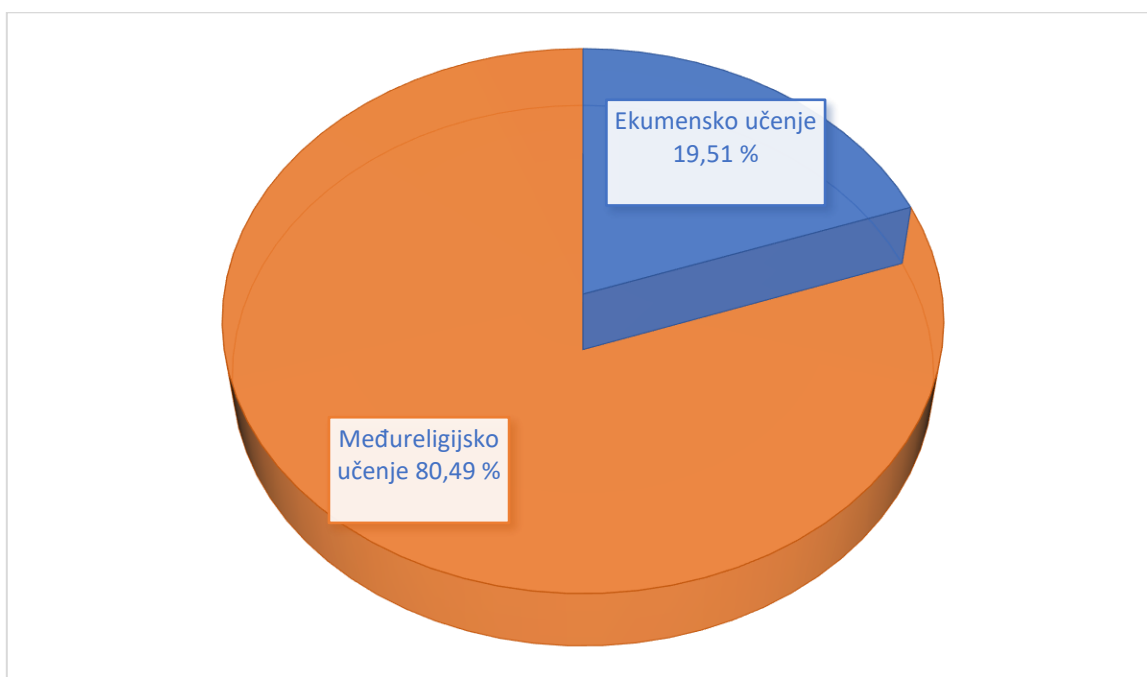
Treći zadatak teorijskog dijela rada bio je donijeti pregled prisutnosti *religijske dimenzije interkulturalnosti* u šest europskih vjeronaučnih kurikulumu koji su zbog svoje katoličke konfesionalnosti donekle usporedivi s hrvatskim vjeronaučnim kurikulumom, objasniti različite vrste utemeljenja (teološko-crkvena, antropološko-pedagoška, povijesno-kulturalna i društveno-kulturalna) *Katoličkog vjeronauka* u Republici Hrvatskoj te opisati razvoj *religijske dimenzije interkulturalnosti* unutar katoličkih vjeronaučnih planova i programa od 1991.

godine do suvremenog *Kurikuluma*. Katolički vjeronaučni kurikulumi u različitim europskim državama jasno pokazuju da, bez obzira na različiti kulturni kontekst i razinu religijskog pluralizma, obrazovne i crkvene vlasti ozbiljno uzimaju u obzir potrebu *ekumenskog, međureligijskog i međukulturnog odgoja i obrazovanja*. I *Katolički vjeronauk* u Republici Hrvatskoj, kroz sva tri principa na kojima se temelji njegova prisutnost u odgojno-obrazovnom sustavu, omogućuje prisutnost *religijske dimenzije interkulturalnosti* u vjeronaučnom kurikulumu. Teološko-crkvena utemeljenost omogućuje upoznavanje učenika s crkvenim naučavanjem o *ekumenskom i međureligijskom dijalogu*, antropološko-pedagoška utemeljenost uzima u obzir čuvanje vlastitog identiteta te upoznavanje i poštivanje tuđih identiteta, dok povijesno-kulturna i društveno-kulturna utemeljenost omogućuje učenicima upoznavanje vlastitog kršćanskog identiteta kao preduvjeta za upoznavanje tuđih religijskih i svjetonazorskih identiteta. Od uvođenja *Katoličkog vjeronauka* u hrvatski odgojno-obrazovni sustav, u svim nastavnim planovima i programima, gotovo na identičan način se ponavlja kako je *Katolički vjeronauk*, iako je konfesionalnog karaktera, dijaloški i ekumenski vrlo otvoren. I trenutno važeći katolički vjeronaučni kurikulum ističe da je jedna od glavnih zadaća *Katoličkog vjeronauka* odgajati učenike za istinski *ekumenizam* te za iskreni dijalog i suživot s pripadnicima drugih religija. To se unutar vjeronaučne nastave pokušava ostvariti kroz temeljno upoznavanje različitih religija, konfesija i svjetonazora, ali i kroz odgoj za razumijevanje i poštovanje drugačijih razmišljanja, stavova, tradicija i životnih odluka.

U istraživačkom dijelu rada nalazi se prikaz rezultata istraživanja kojim se ustanovilo u kojoj mjeri novi *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* u dijelu koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje sadrži odgojno-obrazovne ishode koji obrađuju sadržaje vezane uz različite kršćanske konfesije, religiju, velike svjetske religije, sljedbe i nove religiozne pokrete, ateizam, agnosticizam, *ekumenizam i međureligijski dijalog*, kojim razinama znanja pripadaju odgojno-obrazovni ishodi povezani s *religijskom dimenzijom interkulturalnosti* te u kakvom su odnosu sadržaji vezani uz *ekumensko* u odnosu na sadržaje vezane uz *međureligijsko učenje*. Dio novog vjeronaučnog kurikulumu koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje sadrži 14,09 % ishoda koji se mogu svrstati u kategoriju *religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*. Od tih *religijskih interkulturalnih ishoda* 19,51 % pripada *ekumenskom učenju*, a njih 80,49 % *međureligijskom učenju*.

Zastupljenost religijske dimenzije interkulturalnosti u odnosu na ostale sadržaje⁴⁶²

Zastupljenost ekumenskog u odnosu na međureligijsko učenje⁴⁶³

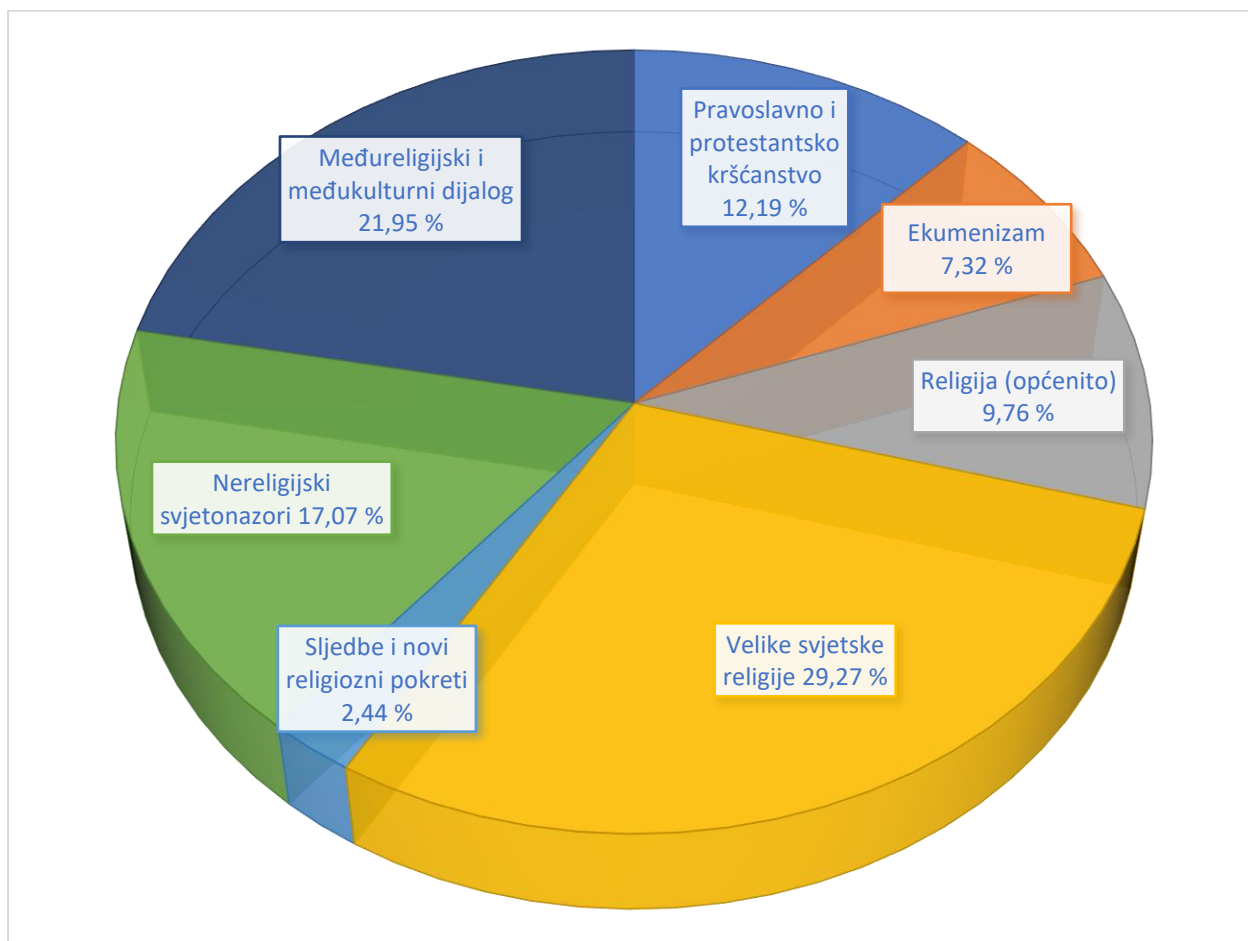
⁴⁶² Usp. Tablica br. 75.

Zastupljenost religijske dimenzije interkulturalnosti dobivena je dijeljenjem broja ishoda koji sadrže njezine elemente s ukupnim brojem ishoda te množenjem s brojem sto.

⁴⁶³ Usp. *Isto*.

Postotak zastupljenosti ekumenskog i međureligijskog učenja dobiven je dijeljenjem broja ishoda koji sadrže elemente ekumenskog ili međureligijskog učenja s ukupnim brojem ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturalnosti te množenjem dobivenih rezultata s brojem sto.

Iako su ishodi koji sadrže *religijsku dimenziju interkulturalnosti* prisutni u svim godištimu i u svim domenama, ona je najzastupljenija u prvom razredu gimnazije te u domenama A i D.⁴⁶⁴ Što se tiče strukture sadržaja *religijske dimenzije interkulturalnosti*, pravoslavno i protestantsko kršćanstvo je zastupljeno s 12,19 %, *ekumenizam* s 7,32 %, religija (općenito) s 9,76 %, velike svjetske religije s 29,27 %, sljedbe i novi religiozni pokreti s 2,44 %, nereligijski svjetonazori s 17,07 % te *međureligijski i međukulturni dijalog* s 21,95 %.

Struktura sadržaja religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja⁴⁶⁵

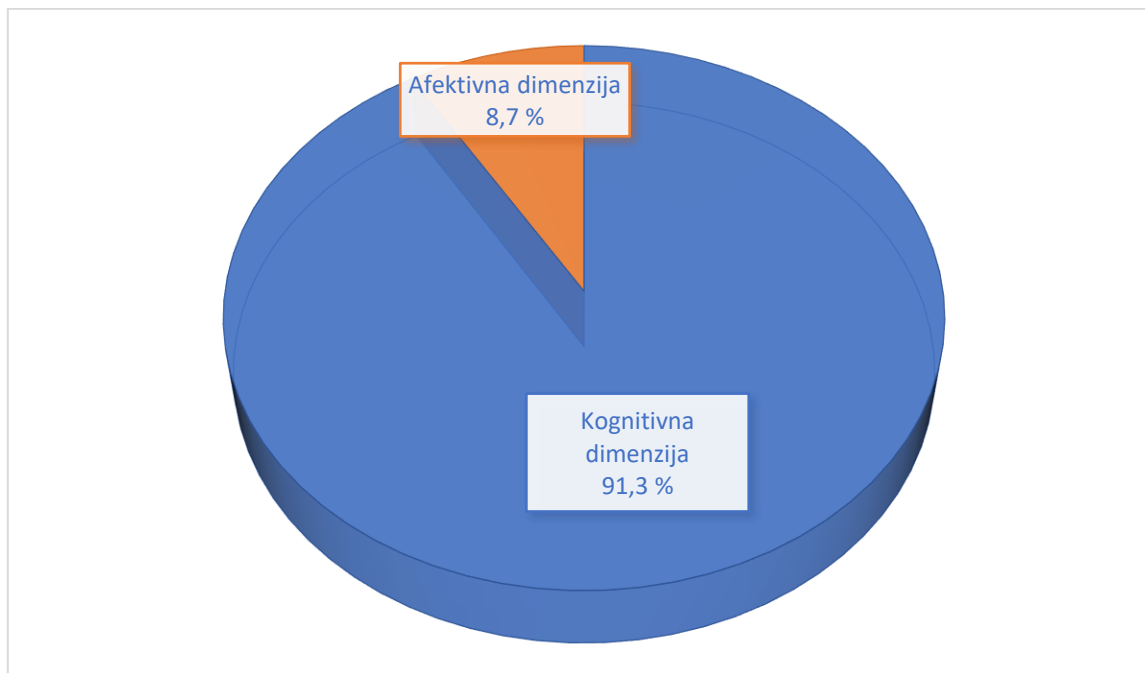
Glagoli koji se koriste u odgojno-obrazovnim ishodima koji sadrže *religijsku dimenziju interkulturalnosti* 91,3 % pripadaju kognitivnoj domeni Bloomove taksonomije, a 8,7 %

⁴⁶⁴ Usp. Tablica br. 77.

⁴⁶⁵ Usp. Tablica br. 84 i 86.

Postotak zastupljenosti pojedinih elemenata religijske dimenzije interkulturalnosti dobiven je dijeljenjem broja ishoda koji sadrže te elemente s ukupnim brojem ishoda koji sadrže elemente religijske dimenzije interkulturalnosti te množenjem dobivenih rezultata s brojem sto.

afektivnoj domeni. Kod kognitivne domene najzastupljeniji je glagol objašnjava, a kod afektivne prepoznaje.⁴⁶⁶

Zastupljenost glagola kognitivne dimenzije u odnosu na afektivnu dimenziju Bloomove taksonomije⁴⁶⁷

Možemo zaključiti da novi *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, kao i prethodni vjeronaučni planovi i programi, pokazuje osjetljivost za *religijsku dimenziju interkulturalnoga odgoja i obrazovanja*. To pokazuje da se prilikom pisanja novog *Kurikuluma* vodilo računa o suvremenim pedagoškim znanstvenim spoznajama koje se odnose na područje *religijske dimenzije interkulturalnosti*. U obzir su i uzete preporuke međunarodnih institucija koje također progovaraju o važnosti ugrađivanja *religijske dimenzije interkulturalnosti* u odgojno-obrazovne sustave europskih država. Iako novi *Kurikulum* uvažava preporuke međunarodnih institucija o važnosti učenja o *religijskoj dimenziji interkulturalnosti*, zbog svoje konfesionalnosti ne slijedi preporuke da religijska nastava bude koncipirana kao lekcija o religijama umjesto da promovira religijske upute samo jedne religije. Možemo ustvrditi da je

⁴⁶⁶ Usp. Tablica br. 90 i 91.

⁴⁶⁷ Usp. Tablica br. 90 i 91.

Postotak zastupljenosti glagola koji pripadaju kognitivnoj i afektivnoj dimenziji (nije prisutan niti jedan glagol koji pripada psihomotoričkoj dimenziji) dobiven je dijeljenjem broja glagola kognitivne ili afektivne dimenzije s ukupnim brojem glagola te množenjem dobivenih rezultata s brojem sto.

novi *Kurikulum* bliži preporukama dokumenata Katoličke Crkve kojima je osnovna misao vodilja da samo ona osoba koja dobro poznaje i poštuje vlastitu religiju može poštovati one koji vjeruju drugačije. To je vidljivo i iz činjenice da se 85,91 % ishoda odnosi na katoličku vjeru, a 14,09 % ishoda na sadržaje koji uključuju *religijsku dimenziju interkulturalnosti*. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine 78,97 % stanovnika Hrvatske izjavilo je da se smatra katolicima, 3,32 % pravoslavicima, 0,26 % protestantima, 1,32 % muslimanima, 0,01 % Židovima, 1,68 % agnosticima i skepticima, 4,71 % ateistima itd.⁴⁶⁸ Iz popisa stanovništva vidljivo je da su u Republici Hrvatskoj od manjinskih skupina najzastupljeniji ateisti, agnostici i skeptici te pravoslavci i muslimani. Iako je Republika Hrvatska država koju u velikoj mjeri i dalje obilježavaju tradicionalne vrijednosti poput važnosti vjere, zbog procesa sekularizacije i budući da ateisti, agnostici i skeptici čine najveću manjinsku zajednicu, kod novih izmjena vjeronaučnog *Kurikuluma* bilo bi dobro razmisliti o potrebi povećanja sadržaja koji govore o nereligijskim sadržajima i *međukulturnom dijalogu*. Pošto najveću religijsku manjinsku skupinu u Republici Hrvatskoj čine pravoslavci, također bi bilo dobro da se razmisli i o povećanju sadržaja koji se odnose na *ekumensko učenje*. Prema Vijeću Europe *interkulturalna kompetencija* se sastoji od kombinacije znanja, vještina i stavova koji su nužni za razumijevanje onih koji su kulturno različiti. Analizom glagola koji se nalaze u odgojno-obrazovnim ishodima koji sadrže elemente *religijske dimenzije interkulturalnosti*, ustanovljeno je da novi *Kurikulum* samo djelomično može osposobiti učenike za *interkulturalnu kompetenciju*. Čak 91,3 % glagola pripada kognitivnoj razini Bloomove taksonomije, tj. obuhvaća razinu znanja. Afektivnoj dimenziji pripada 8,7 % glagola (razina stavova), dok psihomotoričkoj dimenziji ne pripada niti jedan glagol (razina vještina). Kod nove izmjene *Kurikuluma* također će trebati voditi računa da se veći naglasak stavi na stavove i vještine, a ne samo na znanje. Iako je *religijska dimenzija interkulturalnosti* prisutna u svim godištimama i domenama novog *Kurikuluma nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj* u dijelu koji se odnosi na gimnazijsko obrazovanje, to nije učinjeno ravnomjerno te zbog toga učenici nemaju priliku kontinuirano usvajati navedene sadržaje. Možda bi bolje rješenje bilo da se, po uzoru na mnoge europske vjeronaučne kurikulume, sadržaji koji obuhvaćaju *religijsku dimenziju interkulturalnosti* smjeste u jednu zasebnu domenu koja bi se protezala kroz sva godišta. Na taj način bi unutar vjeronaučnog kurikuluma došlo do povećanja prostora za sadržaje koji su povezani s *religijskom dimenzijom interkulturalnosti* te do mogućnosti njihovog kontinuiranog usvajanja. Predložene promjene

⁴⁶⁸ Usp. https://dzs.gov.hr/UserDocsImages/Popis%202021/PDF/Popis_2021_konacni_rezultati.pdf, 12.

zasigurno bi povećale kvalitetu vjeronaučne nastave te bi omogućile učenicima da se lakše nose s izazovima koje donosi suvremeni multikulturalni svijet. Prema riječima pape Franje: „*ekumenski i međureligijski dijalog nije luksuz, nije na volju, to je nešto što našem svijetu, ranjenom sukobima, stalno sve više treba.*“⁴⁶⁹

⁴⁶⁹ <http://www.hrt.hr/310142/vijesti/papa-u-keniji-osudio-radikalizaciju-mladih-i-nasilje-u-ime-boga>

Literatura

Međunarodni svjetovni dokumenti:

COUNCIL OF EUROPE, *Declaration by the European ministers of education on intercultural education in the new European context*, <https://rm.coe.int/declaration-by-the-european-ministers-of-education-on-intercultural-ed/16807462b5>

COUNCIL OF EUROPE, *Faro Declaration on the Council of Europe's Strategy for Developing Intercultural Dialogue*,
https://www.coe.int/t/dg4/CulturalConvention/Source/DGIV-DC-FARO_2005_8EN.pdf

COUNCIL OF EUROPE, *San Marino Declaration: Final Declaration of the European Conference on „The religious dimension of intercultural dialogue“*,
https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804da0dd

COUNCIL OF EUROPE, *Warsaw Declaration by the Heads of State and Government of the Member States of the Council of Europe*,

https://www.coe.int/t/dcr/summit/20050517_decl_varsovie_EN.asp

COUNCIL OF EUROPE, *Wroclaw Declaration by the European ministers for culture, education, youth and sport*, https://www.coe.int/t/dg4/culturalconvention/Declaration_en.asp

EUROPSKI PARLAMENT, *Rezolucija Europskog parlamenta: Uloga međukulturnog dijaloga, kulturne raznolikosti i obrazovanja u promicanju temeljnih vrijednosti EU-a*, u:
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0005_EN.html

Final Document of the International Consultative Conference on School Education in Relation to Freedom of Religion or Belief, Tolerance and Non-Discrimination,
https://www.hurights.or.jp/archives/human_rights_education_in_asian_schools/section2/2002/03/final-document-of-the-international-consultative-conference-on-school-education-in-relation-to-freed.html

Jacques DELORS, *Učenje. Blago u nama, Izvješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*, Zagreb, 1998.

OPĆA SKUPŠTINA UJEDINJENIH NARODA, *Deklaracija o pravima čovjeka (1948.)* čl. 26, u: www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijalj.pdf

OSCE, *Toledo Guiding Principles on Teaching about Religions and Beliefs in Public Schools*, Warsaw, 2007., u: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/e/29154.pdf>

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Preporuka 1396: Religija i demokracija, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, Zagreb, 2008., 300–306.

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Rezolucija 1510: Sloboda izražavanja i poštovanje religijskih uvjerenja, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, 312–318.

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Preporuka 1720: Obrazovanje i religija, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, 307–311.

PARLAMENTARNA SKUPŠTINA VIJEĆA EUROPE, Preporuka 1804: Država, religija, svjetovnost i ljudska prava, u: Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena*, 319–326.

PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF COUNCIL OF EUROPE, Recommendation CM / Rec (2008.) 12: Dimension of religions and non-religious convictions within intercultural education, u:

https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d20e8

PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF COUNCIL OF EUROPE, Recommendation 1962: The religious dimension of intercultural dialogue, u:

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17973&lang=en>.

UNESCO, *Guidelines on Intercultural Education*, Paris, 2006.

VIJEĆE EUROPE, *Bijela knjiga o međukulturnom dijalogu „Živimo zajedno jednaki u dostojanstvu“*, Zagreb, 2011.

Dokumenti Katoličke Crkve:

BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri*, Zagreb, 1992.

IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae* (1979.), u: *Kateheza*, 1 (1979.) 4, 25–46 / *Kateheza*, 2 (1980.) 1, 35–47.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. 12. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Nostra aetate. Deklaracija o odnosu Crkve prema nekršćanskim religijama* (28. 10. 1965.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Unitatis redintegratio. Dekret o ekumenizmu* (21. 11. 1964.), u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

IVAN PAVAO II., *Ut unum sint*, Zagreb, 1995.

KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Identitet katoličke škole za kulturu dijaloga*, Zagreb, 2022.

KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Odgajati za međukulturalni dijalog u katoličkoj školi*, Zagreb, 2016.

KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu (1997.)*, Zagreb, 2000.

MEĐUNARODNO TEOLOŠKO POVJERENSTVO, *Kršćanstvo i religije*, Zagreb, 1999.

PAPA FRANJO, *Fratelli tutti. Enciklika o bratstvu i socijalnom prijateljstvu*, Zagreb, 2020.

PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Biskup i jedinstvo kršćana: ekumenski vademecum*, Zagreb, 2021.

PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, *Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, Zagreb, 1994.

PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA

EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi*, Città del Vaticano, 2020.

SEKRETARIJAT ZA SJEDINJENJE KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij I dio*, Zagreb, 1967.

SEKRETARIJAT ZA SJEDINJENJE KRŠĆANA, *Ekumenski direktorij II dio*, Zagreb, 1970.

SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij*, Zagreb, 1971.

ZAJEDNIČKA SINODA BISKUPIJA SAVEZNE REPUBLIKE NJEMAČKE, *Vjeronauk u školi*, Zagreb, 1995.

Hrvatski dokumenti:

MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2011.

HRVATSKI SABOR, *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2020.)*, u:

<https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj->

[%C5%A1koli](https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-)

Europski kurikulumi:

Belgijski kurikulumi:

1. Bureau du Secrétaire général Unité de Développement Pédagogique. 2011. Programme de Religion Catholique (Cycle Primaire). <https://www.eursec.eu/Syllabuses/2011-02-D-3-fr-2.pdf>

2. Derroitee, Henri, Meyer, Guido, Pollefeyt, Didier i Roebben, Bert. Religious Education at Schools in Belgium. U: *Religious Education at Schools in Europe*. Rothgangel, Martin,

Jackson, Robert i Jäggle, Martin (ur.). Wien: V&R Unipres.

Austrijski kurikulumi:

1. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Allgemeinbildenden höheren schulen (unterstufe), hauptschulen und Neuen mittelschulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/AHS-Unterstufe_NMS_Hauptschulen_Polyt_Schule_Broschuere.pdf
2. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan fuer den katholischen RU an Hauptschulen, an neuen Mittelschulen und an der unterstufe allgemein bildender hoeheren Schulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Hauptschule_NMS_AHS_Unterstufe_LP.pdf
3. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen Religionsunterricht an der Volksschule*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Volksschule_LP_2014.pdf
4. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan Für den Katholischen Religionsunterricht An Allgemeinen sonderschulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/06/ASO_Lehrpl%C3%A4ne_5_19_Web.pdf
5. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an der Sonderschule für kinder mit erhöhtem förderbedarf*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Sonderschule-fu%CC%88r-Kinder-mit-erho%CC%88htem-Fo%CC%88rderbedarf_LP.pdf
6. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an Polytechnischen schulen*, <https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Polytechnische-Schule-LP.pdf>
7. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an der Oberstufe allgemeinbildender höheren schulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/AHS_Oberstufe_LP_kompetenzorientiert_Layout.pdf
8. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an Berufsschulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/Berufsschule_LP.pdf
9. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an kollegs berufsbildender höherer schulen*, https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2020/04/BGBl_II_Nr_136_2020_Anlage.pdf
10. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an schulen für sozialbetreuungsberufe*,

<https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/01/BMS-Schulen-fu%CC%88r-Sozialbetreuungsberufe-kompetenzorientiert-formulierte-Fass.pdf>

11. Interdiözesanen Amt für Unterricht und Erziehung, *Lehrplan für den katholischen religionsunterricht an fachschulen für Pädagogische assistenzberufe*,

<https://www.schulamt.at/wp-content/uploads/2019/05/Lehrplan-Fachschule-P%C3%A4dagog-Assistenzberufe.pdf>

Irski kurikulumi:

1. Irish Episcopal Conference, *Catholic Preschool and Primary Religious Education Curriculum for Ireland*,

<https://www.nurneyns.com/Catholic%20Primary%20Religious%20Education%20Curriculum%20for%20Ireland.pdf>

2. National Council for Curriculum and Assessment, *Junior Certificate Religious Education Syllabus (ordinary and higher levels)*,

https://www.curriculumonline.ie/getmedia/c0c1f394-79c8-4455-bea5-c9e014a9945d/JCSEC22_religion_syllabus.pdf

3. National Council for Curriculum and Assessment, *Leaving Certificate Religious Education Syllabus (ordinary and higher levels)*,

https://www.curriculumonline.ie/getmedia/634e6941-03f5-4599-ad97-61316e336360/SCSEC29_Religious_Ed_syllabus_eng_1.pdf

4. National Council for Curriculum and Assessment, *Planning for Religious Education, A Curriculum Framework for Senior Cycle*,

https://www.curriculumonline.ie/getmedia/5e6062d7-111e-4105-b81a-089fc73be199/SCSEC30_Religion_nonexam_syllabus_eng.pdf

Malteški kurikulumi:

1. MINISTRY OF EDUCATION AND EMPLOYMENT, *A National Curriculum Framework for All*, Valletta, 2012. <https://curriculum.gov.mt/en/Resources/The-NCF/Documents/NCF.pdf>

2. Directorate for Learning and Assessment Programmes, *Syllaby and Learning Outcomes for Religious Education in Primary and Secondary School*, 2020.

<https://curriculum.gov.mt/en/Curriculum/Year-1-to-6/Pages/default.aspx>

3. Archdiocese of Malta, Secretariat for Catechesis. 2008. *Religious Education in Malta*. http://gozodiocese.org/wp-content/uploads/2008/06/religious_education_in_malta.pdf

Njemački kurikulumi:

1. Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan der Grundschule*, Bildungsplan 2016, Katholische Religionslehre, <http://www.bildungsplaene-bw.de/,Lde/LS/BP2016BW/ALLG/GS/RRK>
2. Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan des Gymnasiums*, Bildungsplan 2016, Katholische Religionslehre, http://www.bildungsplaene-bw.de/site/bildungsplan/get/documents/lsw/export-pdf/depot-pdf/ALLG/BP2016BW_ALLG_SEK1_RRK.pdf
3. Baden-Württemberg, Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, *Bildungsplan der Oberstufe an Gemeinschaftsschulen*, Bildungsplan 2016, Katholische Religionslehre, http://www.bildungsplaene-bw.de/site/bildungsplan/get/documents/lsw/export-pdf/depot-pdf/ALLG/BP2016BW_ALLG_GMSO_RRK.pdf

Talijanski kurikulumi:

1. Allegato 6 Istituto Comprensivo G. Garibaldi Bari A.S. 2018/2019. *Curricolo verticale di religione cattolica*, <https://icgaribaldibari.edu.it/wp-content/uploads/sites/25/2019/12/Allegato-n.-6-Curricolo-verticale-Irc-2018-2019-Def.pdf>
2. *Indicazioni per l'insegnamento della religione cattolica nei Licei* (in riferimento al DPR 15 marzo 2010 n. 89 e alle Indicazioni Nazionali dei Licei di cui al DM 7 ottobre 2010 n. 211), https://www.snals.it/archivio_documenti/leggi/ALL1-2_DPR_176-12.pdf
3. *Linee Guide per l'insegnamento della religione cattolica negli Istituti Tecnici* (in riferimento al DPR 15 marzo 2010 n. 88, alle Linee Guida per gli Istituti Tecnici di cui alla Direttiva n. 57 del 15 luglio 2010 e alla Direttiva n. 4 del 16 gennaio 2012), https://www.snalsbrindisi.it/documenti/doc/rel_Tecnici.pdf
4. *Linee Guide per l'insegnamento della religione cattolica negli Istituti Professionali* (in riferimento al DPR 15 marzo 2010 n. 87, alle Linee Guida per gli Istituti Professionali di cui alla Direttiva n. 65 del 28 luglio 2010 e alla Direttiva n.5 del 16 gennaio 2012), <https://www.diocesidiragusa.it/wp-content/uploads/2020/06/Programma-Punto-02b-indicazioni-IRC-Professionali.pdf>
5. *Linee guide per l'insegnamento della religione cattolica nell'istruzione e formazione professionale (IeFP)* (In riferimento all'articolo 18, comma 1, lettera c) del d.lgs. n. 226/05), http://www.istruzione.lombardia.gov.it/wp-content/uploads/2012/11/Allegato_4IeFP.pdf

6. Arcidiocesi di Milano, *Indicazioni nazionali per l'insegnamento della religione Cattolica 1 e 2 ciclo di istruzione e formazione*,
https://www.chiesadimilano.it/servizioperlapastoralescolastica/files/2017/05/INDICAZION_NAZIONALI_IRC_PRIMO_SECONDO_CICLO.pdf
7. *Curricolo verticale di religione cattolica*, Elaborato dai docenti di religione cattolica. Scuola primaria e scuola secondaria di primo grado Anno scolastico 2016-2017,
<https://www.icbozzolo.edu.it/wordpress/wp-content/uploads/2016/01/I.R.C..pdf>
8. *Curricolo di religione cattolica sculoa primaria*, Revisione Curricolo di Istituto a.s. 2014-2015, <https://www.icpassirano.edu.it/wpgov/wp-content/uploads/2017/03/curricolo-IRC-primaria-2015.pdf>

Hrvatski nastavni planovi i programi / kurikulumi:

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 1998.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka za četverogodišnje srednje škole*, Zagreb, 2009.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkog vjeronauka za trogodišnje srednje škole*, Zagreb, 2014.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi*, Zagreb, 2003.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program nastave katoličkoga vjeronauka za srednje škole*, Zagreb, 2002.

MINISTARSTVO PROSVJETE I KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE, Plan i program katoličkog vjerskog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi, u: *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, Zagreb, 1991.

MINISTARSTVO PROSVJETE I KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE, Vjeronaučni program za srednje škole (Opće upute), u: *Glasnik Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske*, Zagreb, 1991.

MINISTARSTVO ZNANOSTI I OBRAZOVANJA, *Kurikulum nastavnog predmeta Katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 2019.

MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Zagreb, 2006.

Ostala literatura:

Aldo STARIĆ (ur.), *Enciklopedijski teološki rječnik*, Zagreb, 2009.

Ana Thea FILIPOVIĆ, Aktualna pitanja religijske pedagogije i katehetike, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.) 1, 147-172.

Ana Thea FILIPOVIĆ, Interkulturalizam u obrazovanju, u: *Diacovensia* 29 (2021.) 4, 541-561.

Ana Thea FILIPOVIĆ, Odnos vjeroučiteljica i vjeroučitelja u Hrvatskoj prema razlikama u razredu i nastavi, u: *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 1, 7-34.

Ana Thea FILIPOVIĆ, *Učiti živjeti zajedno. Dimenzije socijalnog učenja u pedagoškoj i teološkoj perspektivi*, Zagreb, 2017.

Ana Thea FILIPOVIĆ, *U službi zrelosti vjere i rasta osoba. Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*, Zagreb, 2011.

Ana Thea FILIPOVIĆ – Denis BARIĆ, Interkulturalna dimenzija obrazovanja i vjeronauk u školama u Europi. Usporedba triju zemalja, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 133-150.

Ante PAVLOVIĆ, Religijski pluralizam i religiozno učenje u školi, u: *Vrhbosnensia*, 6(2002.) 1, 45-66.

Blaženka Valentina Mandarić, *Doprinos religijskog obrazovanja u promicanju (međureligijskog) dijaloga*, u: Pehlić, I. (ur.), *Zbornik radova Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, Zenica, 2019., 139-165.

Blaženka Valentina MANDARIĆ, Prihvaćenost vjeronauka kao školskog predmeta, u: *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, R. Razum (ur.), Zagreb, 2011., 93-119.

Blaženka Valentina MANDARIĆ – Gordana BARUDŽIJA, Religijsko obrazovanje iz perspektive interkulturalnog dijaloga u Italiji, Finskoj i Hrvatskoj – komparativni pristup, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 109-112.

Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM, *Važnost odgoja u današnjem svijetu. Doprinos vjeronauka odgojnom djelovanju škole*, Zagreb, 2015.

Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ, *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, Zagreb, 2019.

Elvi PIRŠL, *Vodič za interkulturalno obrazovanje*, Zagreb, 2016.

Georg HILGER/Stephan LEIMGRUBER/Hans-Georg ZIEBERTZ, *Vjeronaučna didaktika*, Zagreb, 2009.

Heid LEGANGER-KROGSTAD, *The religious dimension of intercultural education: contributions to a contextual understanding*, Berlin 2011.

<https://cordis.europa.eu/project/id/28384>

<https://digitallibrary.un.org/record/432530>

https://dzs.gov.hr/UserDocsImages/Popis%202021/PDF/Popis_2021_konacni_rezultati.pdf

<https://www.coe.int/en/web/education-and-religious-diversity/-/religious-diversity-and-intercultural-education-a-reference-book-for-schools-2007->

<http://www.hrt.hr/310142/vijesti/papa-u-keniji-osudio-radikalizaciju-mladih-i-nasilje-u-ime-boga>

<https://religobraz.wordpress.com/o-projektu/>

Jadranka ČAČIĆ-KUMPES, Politike reguliranja kulturne i etničke raznolikosti: o pojmovima i njihovoj upotrebi, u: *Migracijske i etničke teme*, 20 (2004.) 2-3, 143-159.

Jadranka GARMAZ – Sabina MARUNČIĆ, Međureligijska kompetencija u vjeronaučnoj nastavi u svjetlu enciklike Fratelli tutti, u: *Crkva u svijetu*, 58 (2023.) 2, 237-264.;

John M. HULL, The Contribution of Religious Education to Religious Freedom, u: <https://iarf.net/REBooklet/Hull.htm>

Julia IPGRAVE, The language of interfaith encounter among inner city primary school children, u: *Religion & Education*, 40 (2013.) 1, 35-49.

Juro ZEČEVIĆ BOŽIĆ – Tomislav KOVAČ, Odgoj, obrazovanje i formacija za ekumenski i međureligijski dijalog prema dokumentima Katoličke Crkve, u: *Bogoslovska smotra*, 91 (2021.) 4, 847-876.

Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Katolički vjeronauk u školi. Identitet i perspektive*, Zagreb, 2019.

Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: stanje i perspektive, u: *Život i škola*, 62 (2016.) 2, 145-155.

Lothar LIES, *Temeljni tečaj ekumenske teologije*, Zagreb, 2011.

Marija JURIŠIĆ, *Stavovi i mišljenja katoličkih vjeroučitelja u Republici Hrvatskoj o osposobljenosti za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog obrazovanja*, Zagreb, 2024., u: <https://dabar.srce.hr/islandora/object/kbf%3A171>

Marija JURIŠIĆ, *Uloga i važnost religijskog obrazovanja u interkulturalnom obrazovanju*, Zagreb, 2022., u: <https://dabar.srce.hr/islandora/object/kbf%3A127>

- Marija SABLJIĆ, *Interkulturalizam u nastavi*, Zagreb, 2014.
- Marijana MOHORIC, Koncepti Boga kod adolescenata i neke perspektive za aktualizaciju katehetske prakse u hrvatskom kontekstu, u: *U kakvog Boga ljudi danas vjeruju odnosno ne vjeruju?*, J. Bošnjaković (ur.), Osijek, 2022., 53-78.
- Marko PRANJIC (ur.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, 1991.
- Marko PRANJIC, *Religijska pedagogija*, Zagreb, 1996.
- Nenad MALOVIĆ, Dinamičan identitet i kulturalni resursi u transkulturalnom kontekstu, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 47-62.
- Nenad MALOVIĆ – Kristina VUJICA, Multicultural Society as Challenge for Coexistence in Europe, u: *Religions*, 2021., 12 (8), 615, 3. (<https://www.mdpi.com/2077-1444/12/8/615>)
- Neven HRVATIC – Marija SABLJIĆ, Interkulturalne dimenzije nacionalnog kurikulumu, u: *Pedagogijska istraživanja*, 5 (2008.) 2, 197-206.
- Nikola BIŽACA, *Ususret bratskom putovanju*, Zagreb, 2013.
- Robert JACKSON, *Signposts – Policy and practice for teaching about religions and on religious world views in intercultural education*, Council of Europe.
- Ružica RAZUM, Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj, u: *Bogoslovska smotra*, 77 (2007.) 4, 857-880.
- Ružica RAZUM, Vjeronauk – bogatstvo za Hrvatsku i Europu, u: *Vjeronauk nakon dvadeset godina: izazov Crkvi i školi*, R. Razum (ur.), Zagreb, 2011., 249-277.
- Ružica RAZUM, *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Zagreb, 2008.
- Ružica RAZUM, Vjeronauk u službi dijaloga i pomirenja, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 553-575.
- Ružica RAZUM – Grodana BARUDŽIJA, Contribution of Confessional Religious Education to Intercultural Education in the Republic of Croatia, u: *Bogoslovska smotra*, 93 (2023.) 5, 937-955.
- Ružica RAZUM – Marija JURISIC, Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja u europskim i hrvatskim dokumentima, u: Ružica RAZUM-Nenad MALOVIĆ-Kristina VUJICA (ur.), *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi*, 216-234.
- Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Marija JURISIC, *Priručnik za provedbu religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Sažetak rezultata projekta RELIGOBRAZ*, Zagreb, 2024.; <https://religobraz.wordpress.com/rezultati/>

Ružica RAZUM – Marija JURIŠIĆ – Tomislav ŠEGINA, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju*, u: *Crkva u svijetu*, 56 (2021.) 4, 591-618.

Tomislav ŠEGINA, *Ekumensko i međureligijsko učenje u nastavi Katoličkoga vjeronauka u osnovnim školama Republike Hrvatske*, Zagreb, 2017.

Tomislav ŠEGINA, *Kvalitativna analiza religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u srednjoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj*, u: *Religijsko obrazovanje u interkulturnoj Europi*, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.), Zagreb, 2022., 151-176.

Tomislav KOVAČ, *O međureligijskom dijalogu iz katoličke perspektive: uvid u osnovne pojmove i naučavanje Crkve*, Zagreb, 2023.

Vjeran KATUNARIĆ, *Jedan uvod u interkulturalizam*, u: *Theleme*, 37 (1991.) 2, 111-132.

Vjeran KATUNARIĆ, *Tri lica kulture*, u: *Društvena istraživanja*, 5 (1996.) 5-6, 831-858.

W. WEISSE, *Difference without discrimination: religious education as a field of learning for social understanding?*, u: Robert JACKSON (ur.), *International perspectives on citizenship, education and religious diversity*, London, 2003., 191-208.

Životopis

Lic. theol. Tomislav Šegina, dipl. kateheta., rođen 1985., diplomirao je 2009. godine religioznu pedagogiju i katehetiku na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Licencijatski studij iz pastoralne teologije upisao je 2011., a doktorski studij 2018. godine na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2008. do 2013. godine radio je kao vjeroučitelj u OŠ Mahično i OŠ „Braća Seljan“ u Karlovcu, a od 2013. do danas radi kao vjeroučitelj u Gimnaziji Karlovac. Sudjelovao je kao član projektnog tima od 2020. do 2024. godine na projektu RELIGOBRAZ čija je voditeljica prof. dr. sc. Ružica Razum. U sklopu projekta aktivno je sudjelovao na brojnim znanstveno-istraživačkim aktivnostima: 2021. godine održao je izlaganje *Interkulturalnost u vjeronaučnom kurikulumu* na međunarodnoj radionici *Doprinos religijskog obrazovanja u multikulturalnom društvu* na KBF-u; iste je godine na međunarodnoj konferenciji *Religijsko obrazovanje u interkulturalnoj Europi* održao izlaganje *Religijska dimenzija interkulturalnog odgoja i obrazovanja u srednjoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu u RH*; 2022. godine predstavio je projekt RELIGOBRAZ na Županijskom stručnom vijeću osnovnih i srednjih škola Karlovačke županije; 2023. godine u tri je navrata na stručnom skupu *Ekumenizam i međureligijski dijalog – polazišta interkulturalnog učenja u nastavi Katoličkoga vjeronauka*, za vjeroučiteljice i vjeroučitelje Zagrebačke nadbiskupije, Sisačke i Bjelovarsko-križevačke biskupije, održao izlaganje *Ekumenizam i međureligijski dijalog u Katoličkom vjeronauku*; iste godine na Županijskom stručnom vijeću osnovnih i srednjih škola Karlovačke županije održao je izlaganje *Interkulturalne kompetencije vjeroučitelja*; a sudjelovao je i u izradi *Osobne religijske karte Katoličke Crkve*; 2024. godine na *Završnoj konferenciji znanstveno-istraživačkog projekta RELIGOBRAZ* predstavio je analizu europskih dokumenata i dokumenata Katoličke Crkve o zastupljenosti religijske dimenzije interkulturalnoga odgoja i obrazovanja.

Popis objavljenih radova:

Tomislav ŠEGINA, *Ekumensko i međureligijsko učenje u nastavi Katoličkoga vjeronauka u osnovnim školama Republike Hrvatske*, Zagreb, 2017.

Ružica RAZUM – Marija JURISČIĆ – Tomislav ŠEGINA, *Religijska dimenzija interkulturalnog obrazovanja: doprinos katoličkog vjeronauka interkulturalnom obrazovanju*, u: *Crkva u svijetu*, 56 (2021.) 4, 591-618.

Tomislav ŠEGINA, *Kvalitativna analiza religijske dimenzije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u srednjoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj*, u:

Religijsko obrazovanje u interkulturnoj Europi, R. Razum – N. Malović – K. Vujica (ur.),
Zagreb, 2022., 151-176.